

**Зачепилівський відділ освіти
Зачепилівської районної державної адміністрації
Миколаївська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів
Зачепилівської районної ради Харківської області**

Людина починається з добра

**«Виховання патріота, громадянина через
формування високих моральних якостей»**

Зачепилівка, 2017

Рекомендовано методичною радою районного методичного кабінету відділу освіти Зачепилівської районної державної адміністрації Харківської області.

Протокол № ____ від _____ 2017р.

Рецензент: Коломієць Лариса Вікторівна, методист РМК відділу освіти Зачепилівської районної державної адміністрації, спеціаліст I кваліфікаційної категорії

Автор-упорядник: Чуб Тамара Миколаївна, вчитель української мови та літератури Миколаївської ЗОШ I-III ст. Зачепилівської районої ради Харківської області, спеціаліст вищої категорії, учитель-методист

Людина починається з добра. «Виховання патріота, громадянина через формування високих моральних якостей». – Зачепилівка, 2017. - 161 с.

Робота містить сценарії, матеріали для бесід та тематичних батьківських зборів, розробки виховних заходів різної форми з використанням різноманітних методів, інноваційних виховних технологій. Заходи розроблено з урахуванням вікових особливостей учнів.

Для вчителів, педагогів-організаторів, класних керівників.

Висновки експертизи			
1.Реєстраційний номер _____			
2.Напрямок Суспільно-гуманітарна освіта			
3.Розділ Виховна робота			
4.Назва роботи Людина починається з добра			
5.Автор роботи Чуб Тамара Миколаївна			
Експерти			
П.І.Б.	Дата	Загальний бал	Підпис
Середній бал			
Голова комісії _____			
<i>П.І.Б.</i> <i>підпис</i>			
Дата _____			

ЗМІСТ

Вступ	3
Розробки виховних заходів:	
1. Людина починається з добра (урок милосердя)	5
2. Про чесність і обман(година спілкування)	14
3. Бережи честь змолodu (бесіда)	19
4. Жити за законами людського спілкування (школа етикету)	25
5. Наука спілкування (засідання клубу «Шанувальники слова»)	33
6. У дні печалі та смутку (урок пам'яті)	41
7. Вклонися старості доземно (родинна вітальня)	50
8. Не дай душі закам'яніти! (сократівська бесіда)	65
9. Мій клас – моя родина (тренінг)	70
10.Поговоримо про дружбу (багаття дружби)	82
11.Духовність – храм душі людської (філософський стіл)	90
12.Турнір лицарів ввічливості (конкурс)	99
13.А жить по совісті нам заздрість заважає (відверта розмова)	107
14.Щастя: як ми його розуміємо? (диспут)	120
15.Нехай панують на Землі добро і справедливість (правовий всеобуч)	129
16.Кажімо більше добрих слів (заняття гуртка)	141
17.Душі людської доброта(школа доброти)	150
Список використаної літератури	161

ВСТУП

«В людині має бути все прекрасним: і обличчя, і одяг, і душа, і думки...» - писав А.П.Чехов. Щоб цього добитися, треба формувати моральну свідомість школярів. Гуманізація і демократизація шкільного життя, виховання чистоти й краси моральних відносин, високих громадянських почуттів, зокрема, любові до України, її народу, мови, культури, повинні займати основне місце в системі роботи школи і особливо її виховної діяльності. Гостро постає питання національно-патріотичного та морально-етичного виховання підростаючого покоління. Сьогодні, на початку ХХІ ст., світ приходить до усвідомлення необхідності жити за законами взаєморозуміння, взаємоповаги, терпимості. Нинішньому поколінню слід опанувати науку добра вже зараз, бо теперішні громадяни мають будувати новий світ, у якому не буде конфліктів, війн, а всі спірні питання регулюватимуться законами.

Мета роботи, яка базується на «Основних орієнтирах виховання» - формування морально-духовної життєво компетентної особистості, яка успішно реалізується в суспільстві як громадянин, сім'янин, професіонал. А допомогти в цьому зможе система роботи з морально-етичного виховання, яка передбачає діяльність по формуванню стійких моральних якостей, почуттів, навичок і звичок поведінки на основі засвоєння ідеалів, норм і принципів моралі, а саме:

- Любов до Батьківщини, інтерес до історії рідного краю; почуття поваги до рідного народу, мови, дбайливе ставлення до природи;
- Уміння жити і працювати в колективі;
- Активна громадянська позиція;
- Усвідомлення основних принципів гуманізму;
- Розуміння морально-етичної основи культури поведінки;
- Потреба у виробленні вольових рис характеру;
- Непримиренне ставлення до проявів жорстокості, егоїзму, байдужості.

Робота, спрямована на виховання моральності, тільки тоді стане ефективною, коли буде сполучатися з різноманітною суспільною колективною діяльністю – навчальною, трудовою, естетичною, спортивно-оздоровчою, в процесі якої учні опановують досвід моральної поведінки.

Розробляючи і апробуючи дані виховні заходи, автор відповідно до національної концепції у виховній роботі спиралась на вчення видатних педагогів, досвід народної педагогіки, основи християнської та загальнолюдської моралі, враховувала вікові та психологічні особливості школярів.

Багаторічний досвід роботи класним керівником дає підстави стверджувати, що використання різноманітних форм і методів, інноваційних технологій дає стійкий позитивний результат. Розв'язуючи завдання щодо формування

морально-духовних цінностей особистості як основи людиноцентризму, дитиноцентризму, ми виховаємо Людей, гідних звання українців. В Сухомлинський писав: «Приймати близько до серця радості і жалі до Батьківщини здатний лише той, хто не може пройти байдуже повз радощі і жалі окремої людини». Тільки сформувавши високі моральні якості, виховаємо громадянина, патріота рідної держави!

ЛЮДИНА ПОЧИНАЄТЬСЯ З ДОБРА

Мета: розкрити значення слів доброта, милосердя, формувати особистість, високоморальну вихованість, вчити боротися з проявами зла в житті; виховувати в учнів доброзичливе ставлення до інших людей, почуття чуйності, гуманності, прагнення робити добрі справи.

Обладнання: стікери, «Дерево мудрості» з крилатими висловами, епіграф заходу, презентація «Вода і слово», записи пісень, кадри з фільму «Тіні забутих предків», вислови Л.Толстого, О.Гончара.

Форма проведення: урок милосердя.

Форми і методи: «Мікрофон», словникова робота, створення асоціативного куща, робота в групах, читання в ролях, «Дерево мудрості», вправа «Коло ідей», використання ІКТ.

Епіграф: *«Поспішайте творити добро.
Життя таке коротке»*

О.Довженко

Хід заходу

Вступне слово вчителя.

Ведуча 1. Людина народжується не для того, щоб безслідно зникнути нікому не відомою пилинкою. Вона народжується для того, щоб залишити слід на землі. А залишає вона його у добрих справах.

Ведуча 2. Доброта, милосердя, людяність... Ще з давньоруських часів благодійність була у традиціях нашого народу. Цілком природним і закономірним вважалося допомогти знедоленому, нещасному, поділитися шматком хліба, дати притулок бездомному, захистити старість і немічність, врятувати хворого чи каліку, заступитися за беззахисного чи скривдженого.

Ведуча 1. Доброта і чуйність, співпереживання і немічність, вміння розділити чужий біль, вчасно підтримати у важку хвилину, розрадити у горі і біді – це в характері нашого народу.

Ведуча 2. Що ж таке доброта і милосердя? Звернемося до тлумачного словника.

Доброта – доброзичливість, здатність прихильно, чуйно ставитись до людей, прагнення творити добро.

Милосердя – чутливість до людської біди, готовність допомогти комусь, хто цього потребує.

Ведуча 1. Потреба в доброті і милосерді існує завжди, навіть тоді, коли немає біди і війни, навіть там, де гори спокійні і твердь земна не хитається під ногами. Кожне покоління вносить посильний внесок у моральну скарбницю суспільства, розширюючи поняття обов'язку, честі, добра і зла, людяності, гуманізму.

Ведуча 2.

Сказав мудрець: живи, добро звершай!
Та нагород за це не вимагай.
Лише в добро і вищу правду віра
Людину відрізня від мавпи й звіра.
Хай оживає істина стара:
людина починається з добра!

Вчитель: Отже, як ви вже зрозуміли, наша розмова сьогодні – про доброту.

З чим же асоціюється у вас це слово? Підберіть синоніми до нього(учні утворюють асоціативний кущ, записуючи на стікерах слова допомога, ввічливість, щира розмова, співчуття і т. д.)

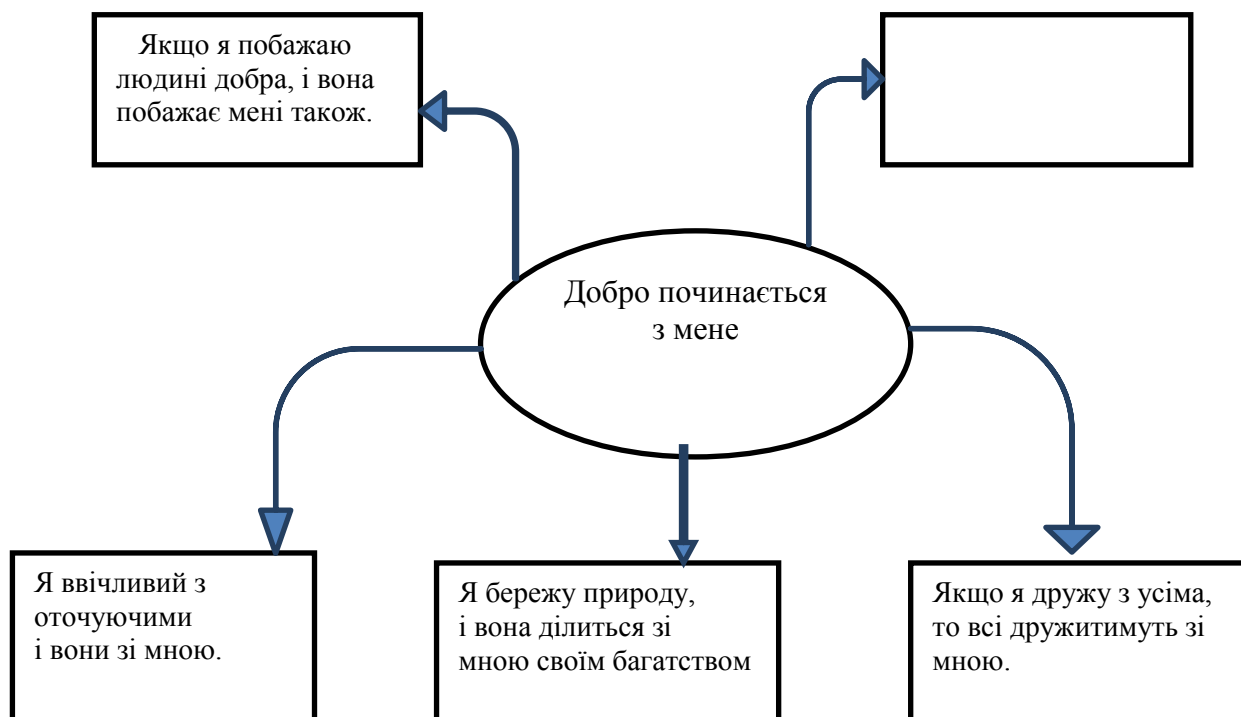
Бесіда «Мікрофон»

Кому б хотілося подарувати такий букет?

Хто для вас є втіленням доброти?

То що ж таке доброта? Що означає бути добрим?

Аналіз схеми

Висновок: Якщо ми хочемо, щоб нас любили і поважали, робили нам добро, будьмо ж і самі такими. Наше добро повернеться нам сторицею, наше добре слово наповнює чийсь душі теплом.

Перегляд презентації «Вода і слово».

Вчитель: Як бачите, навіть молекула води відгукується на наші слова, спотворюється від злих і недобрих, розквітає від лагідних. То що вже говорити про людську душу!

Літературний монтаж.

Люди добрі? А що ж таке доброта?
Щирість це? Співчуття?
Уміння душу за когось віддати?
Чи останнім шматком поділитись з людьми?
Запросити бездомних до хати?
Може, уміння прощати образи гіркі,
Зла у серці ніяк не тримати?
Як нікому не робиш ти зла у житті,
Тебе теж можна добрим назвати.

Не скупись ніколи людям на добро,
Бо і так доволі хтось посіяв зла,
І холонуть душі наші без тепла.
Як би тобі очі не манили зваби,
Не чини ніколи своїм друзям зради.

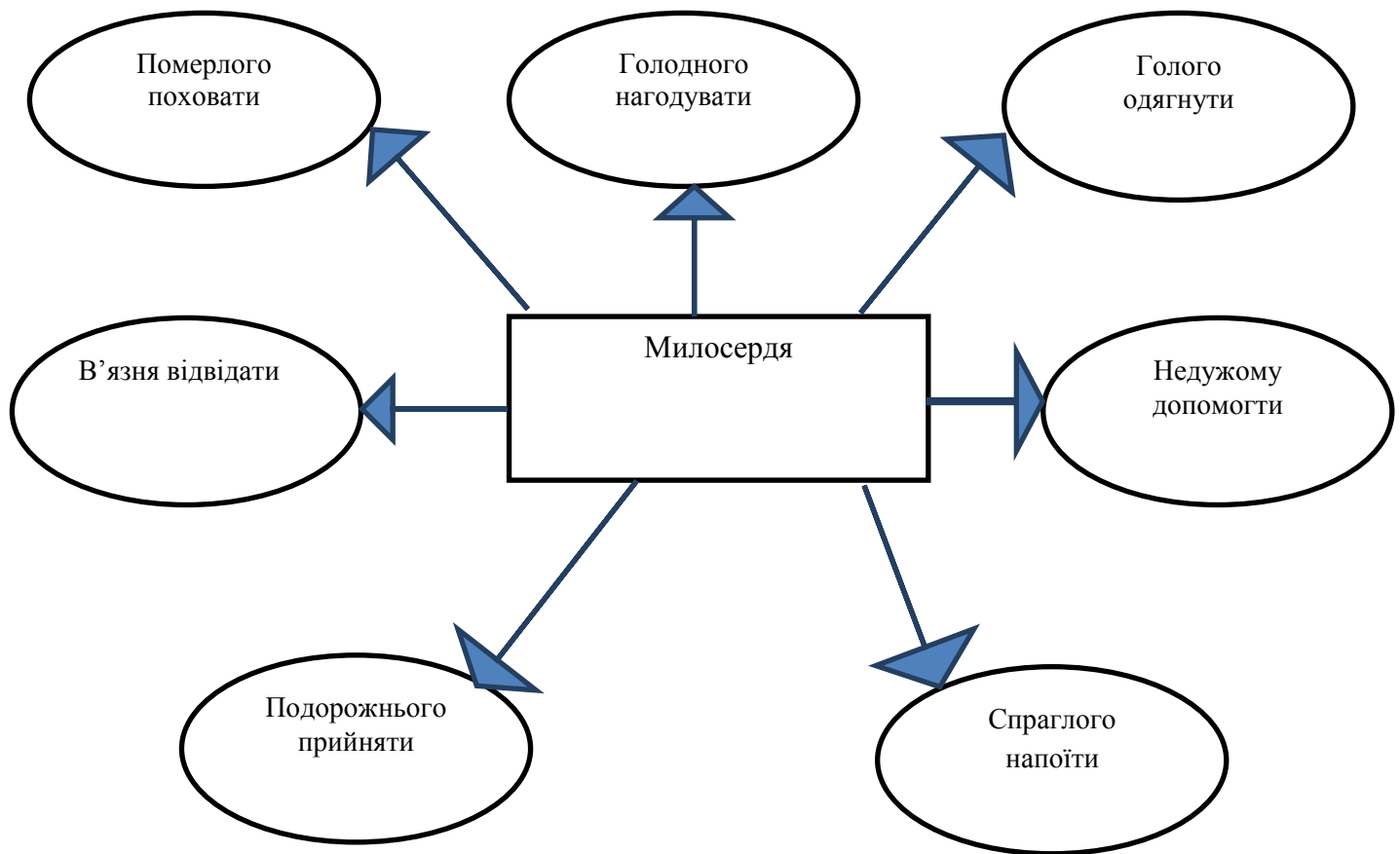
Робить добро мене навчає мати
І чисту совість не віддять за шати.
Благословенний мамин заповіт
Ніхто в мені не зможе поламати.

Лікуймо наші зболені серця,
Лікуймо наші душі зачерствілі,
Добра несімо непогасний стяг,
І кривда в нашу долю не поцілить.

Вчитель: Діти, гарні слова і гарні в них поради. Тому в своєму житті керуйтеся ними, і тоді про вас скажуть, що ви людина добра. Адже саме в людяності, доброті, милосерді, щирості і полягають цінності нашої духовності. Бути мудрим, стриманим, милосердним учить нас і християнська мораль, тож у своєму житті дотримуйтеся 7 дій милосердя. Яких?

Аналіз схеми «Милосердя».

Не говори про доброту,
Коли ти нею сам не сяєш,
Коли у радощах витаєш,
Забувши про чужу біду.

Бо доброта не тільки те,
Що обіймає тепле слово:
В цім почутті така основа,
Яка з глибин душі росте.

Коли її не маєш ти,
То раниш людяне в людині.
Немає вищої святині,
Ніж чисте саяво доброти!

Не забудь ні старця, ні дитину,
Поділись останнім сухарем.

Тільки раз ми на землі живем, -
У могилу не бери провину
Зло нічого не дає, крім зла.
Вмій прощати, як прощає мати.
За добро добром спіши віддати,
Мудрість завжди доброю була.

Витри піт солоний із чола
І трудись, забувши про утому,
Бо людина ціниться по тому,
Що вона зробила, що змогла.

Перегляд фрагментів фільму С.Параджанова «Тіні забутих предків»,
коментар учителя.

Ведуча 1. Шукаючи відповіді на питання «Як нам жити?», ми часто звертаємося до відомих людей: письменників, філософів, митців, учених. У працях видатного педагога В.О.Сухомлинського знаходимо *«Азбуку моральної культури»*, а в ній такі вимоги:

1. Кожен твій вчинок відбивається на людях, які тебе оточують. Є чітка межа між тим, що хочеться і тим, що можна. Роби все так, щоб хорошим людям було добре, а злим нестерпно.
2. Ти користуєшся благами, створеними іншими людьми. Плати їм за це добро.
3. Без праці немислиме чесне життя. Умій бути гнівним, нетерпимим до неробства, лінощів, недбайливості, пустого базікання.
4. Працьовитість – твоя честь і доблесть.
5. Будь добрим і чуйним до людей, допомагай їм, поважай і шануй матір і батька. Твоя любов до них – це твоя праця в ім'я того, щоб вони були раді за тебе. Пам'ятай: доброта і великодушність – прояв сили, а не слабкості. Себелюбство – джерело жорстокості.
6. Борись зі злом, обманом, несправедливістю. Будь непримиренним до того, хто прагне жити за рахунок інших, обкрадає суспільство. Найбільше зло – зрада високих ідеалів.

Ведуча 2. А ще вдумайтесь у такі факти: в Україні проживає більше 3 млн. самотніх людей. Близько 300 тисяч з них цілком або частково нездатні обслуговувати себе. 15 тисяч з них проживають у будинках-інтернатах, їх об'єднує немічність, самотність. За останні 5 років на 45 % зросли злочинність та правопорушення серед неповнолітніх, 40% підлітків в Україні вживають алкогольні напої, тисячі наших земляків живуть у злиднях.

Ведуча 1. Сумна статистика, чи не так? А це значить, що нам з вами слід уважно придивлятися навколо, бо поруч – безліч тих, хто потребує допомоги, підтримки чи просто доброго слова.

Вчитель: (розповідає історію із твору В.Сухомлинського «Катруся і Костя»)

У Катрусі сьогодні велика радість: її тато, який кілька місяців пролежав у лікарні, вихворівся і навіть став до роботи. Дівчинці хочеться поділитися своєю радістю з друзями. Підходить до дівчаток, які грають в класики:

- А мій тато вихворівся!
- Ну й добре, - байдуже сказала Оля і продовжила гру.

Посмішка почала гаснути на обличчі Катрусі. Підійшла до хлопців, що грали в м'яча.

- А мій тато вихворівся!
- То й що? Дивна! – і гра продовжилася. Усмішка зникла з обличчя дівчинки. Вона відійшла в куток і засумувала. І раптом з-за спини почулося:
- Катрусю, що трапилося, чому ти сумуєш?

Біля неї стояв однокласник Костя і стурбовано дивився на дівчинку. Несміливо, тихо та сказала:

- А мій тато вихворівся і навіть сьогодні пішов на роботу...
- Так це ж чудово! Я дуже радий за вас! А знаєш, недалеко від нашого будинку є галявина з чудовими підсніжниками. Давай сьогодні після уроків підемо, нарвемо їх і подаруємо твоєму татові. Згода?

У Катрусі знову почала розцвітати усмішка на обличчі.

Коментувати цей уривок ми не будемо. Лише хочеться, щоб ви замислились, заглянули собі в душу, самі себе запитали: чи приносить мені радість чиєсь щастя? Чи засмучує чуже горе? Чи виникає бажання якщо не допомогти, то бодай добрим словом полегшити чужий біль? Чи не проходимо ми повз чийсь сльози, навіть не поцікавившись, що трапилось і чи зможу я чимось допомогти? Чи не плачемо від злої заздрості, дізнавшись про чужі успіхи?

Робота в групах(під супровід пісні «Дай нам, Бог» на сл..Є.Євтушенка у виконанні О.Малініна):

I група – у класі сьогодні свято з піснями, танцями – і раптом в одного з однокласників трапилося горе. Ваші дії?

II група – у однієї з дівчаток, яка живе в складних матеріальних умовах, День народження. Ідучи до неї, ви хочете одягтися в дорогий модний, яскравий одяг, який недавно вам купили. Чи доречно це?

ІІІ група – ваш товариш, ідучи до дошки, спіткнувшись, падає. Ваша реакція.

Виступи спікерів груп.

Вчитель: Поряд з нами також є ваші ровесники з малозабезпечених, неповних сімей, діти-інваліди, сироти, діти, родини яких опинилися в складних життєвих обставинах і просто діти, у яких сталася якась біда. Я говорю це не для того, щоб ви до них відносилися насторожено чи задля їх виділення, а для того, щоб ви знали, що є люди, які потребують моральної підтримки ось тут, поруч з нами, у нашому повсякденному шкільному житті. Пам'ятайте, що найстрашніший на світі злочин – байдужість. Не будьте байдужими!

Читання в ролях:

- Мамо люба, глянь, як сяють

Ясно зорі золоті!

- Кажуть люди: то не зорі,

Душі сяють то святі.

Кажуть: хто у нас на світі

Вік свій праведно прожив,

Хто умів людей любити,

Зла ніколи не робив –

Того Бог послав на небо

Ясно зіркою сіяють...

- Правда, мамо, то все душі,

А не зорі там горять?

Так навчи ж мене, голубко,

Щоб і я так прожила,

Щоб добро робити вміла,

А робить не вміла зла.

Учениця:

Людині необхідна доброта,

Як птаху небо, колоску – вода,

Як зір очам, як цвіт рясним садам,

Як серцю неостудна теплота

Потрібні їй і щедрість, і любов

Завжди, як чистий кисень для грудей,

Як тихий вітер, що здіймає день

На ніжних крилах зелені дібров.

В душі потрібно ніжність берегти

І прагнути польоту, наче птах.

Життя тоді в щасливих берегах,

Коли несе нас хвиля доброти.

Вчитель: Недарма в народі кажуть: «Добро віддається сторицею». О.Гончар у щоденнику в 1985 році описав один випадок. «Лилася людська кров на землі Афганістану. Багато юнаків українців було заслано туди, на цю непопулярну в народі війну. Чимало повернулись звідти у цинкових трунах, багато покалічених фізично і морально. А один ... вернувся у Карпати – молодий, а білий, як сніг. Такої був удачі, що любив захищати всяких звірят і, стоячи на посту серед дикого чужого каміння, навіть кобру підгодовував молоком, і вона звикла до нього. Поп'є – і в нору. А то раптом кинулась на нього, обвила кругом, руки йому притисла до тіла і дивиться в очі... і так довго тримала, завмерлого від жаху, а тоді відпустила й шурхнула в нору. Тут він помітив, що нема йому давно очікуваної зміни. Спустився до табору: лежать його товариші, вирізані поголовно. З усіх він лишився один. І коли це збагнув, на місці посивів. І ще зрозумів, що кобра життя йому врятувала: то вона, обплутавши його, навмисно затримала, не пустила вниз, де саме чинили розправу бандити...»

Пісня Т.Кукурудзи «Світ не без добрих людей»

Ведуча 2. Життя переконує, що людське милосердя і добродійність не принижують людську гідність. Вони допомагають людям достойно жити, долати страхи та хвороби, самотність і старість. Нині в Україні відроджується християнське милосердя, благодійна діяльність багатьох громадських організацій «Діти Чорнобиля», «Фонд культури», «Просвіта», «Дитячий фонд», а як багато роблять волонтери! Не можна і нам стояти осторонь добрих справ. Що ж корисного і доброго можемо зробити ми?

Вправа « Коло ідей» (взявшись за руки, учні називають справи, які можуть здійснити сьогодні, завтра, найближчим часом)

Вчитель: Навіть народна мудрість, відображена в прислів'ях, славить добро і добре ставлення до людини. Звернемось до «Дерева мудрості». Нехай вона стане девізом у нашому житті, і тоді воно стане цікавим, наповненим любов'ю і добром.

Вправа « Дерево мудрості» (учні знімають з дерева аркуші і читають крилаті вислови)

1. На банкет до своїх друзів іди повільно, а на їх горе – швидко (Хілоп)
2. Говори тільки про те, що для тебе ясно (Л.Толстой)
3. Якщо ти сам, думай про свої помилки, якщо ти в товаристві, не говори про помилки інших (чеське прислів'я)
4. Хто людям добра бажає, той і собі має (українське прислів'я)

5. Поведінка – це дзеркало, в якому кожен показує своє обличчя(Й.В.Гете)
6. Злі язики страшніші пістолетів. (О.Грибоєдов)
7. Робиш добро – не кайся, робиш зло – зла і сподівайся (українське прислів'я)
8. Поки маємо час, усім робімо добро (Святий апостол Павло)
9. Гроші втратити – мало втратити, здоров'я втратити – багато втратити, честь втратити – втратити все.
- 10.Щоб досягти великого, треба розпочати з малого (українське прислів'я)
- 11.Хто чисте сумління має, спокійно спати лягає (українське прислів'я)
- 12.Зароблена копійка краща краденого карбованця. (українське прислів'я)
- 13.Хто не чинить лихого, тому не страшно нічого(українське прислів'я)
- 14.Учися доброму, то й погане на ум не прийде. (українське прислів'я)

Кажімо більше ніжних слів
Знайомим, друзям і коханим –
Нехай комусь тепліше стане
Від зливи наших почуттів.
Нехай тих слів солодкий мед
Чиюсь загоїть рану,
Чи перший біль, чи то останній,
Коли б то знати наперед!
Кажімо більше ніжних слів,
Комусь всміхаймось ненароком.
То не життя людське коротке,
Короткі в нас слова черстві.
Кажімо більше ніжних слів!

Ведуча 1.

Життя – це скарб, дарований нам Богом,
Це радість, віра й доброта.
Живи з собою в злагоді і в мирі,
Не заздри людям і не проклинай.

Ведуча 2.

Люби батьків своїх, не ображай.
Не зневажай, зла не бажай нікому,
Ділись останнім і добро твори!

Вчитель: З нашої сьогоднішньої відвертої розмови можна сформулювати поради, що допоможуть стати вам добрими людьми. Отже:

- Поводьтесь з іншими так, як хочете, щоб з вами поводитись;
- Навчіться слухати інших;
- Будьте щирі і товариські;
- Виявляйте інтерес до інших;
- Не будьте запальні і злі;
- Навчіться не лише брати, а й давати;
- Говоріть добре, підтримуйте розмову.

Притча про паркан.

Жив собі хлопчик зі складним характером. Якось дав йому батько мішок цвяхів і звелів по одному забивати у паркан щоразу, коли він втрачає терпіння, лається, ображає когось. У перший день він забив 37 цвяхів. У другий – 35. Згодом він вчився себе контролювати і кількість цвяхів зменшувалася. Нарешті настав день, коли він не забив жодного.

Хлопець підійшов до батька і запитав, що йому тепер робити. Тоді батько звелів йому витягати по одному в дні, коли ні з ким не посвариться і не втратить самоконтролю.

Минав час, і скоро син зміг похвалитися перед батьком, що в паркані не залишилося жодного цвяха. А батько підвів його до паркану і сказав: «Ти добре поводишся, ти себе контролюєш. Але поглянь на паркан – він уже ніколи не буде таким, як раніше».

Якщо ви з кимось сваритеся, когось ображаєте, лихословите, то залишаєте в їхніх душах такі ж рани, як після цвяхів. І навіть якщо ви вибачитесь, рани залишаться. Словесні рани часом заподіюють ще більший біль, ніж фізичні.

Нехай ваші слова не ранять, а зцілюють інших, а наші сьогоднішні слова залишаться в вашій пам'яті і серці назавжди, як отвори на паркані в притчі.

Пісня «Я бажаю вам добра»

Вчитель: Мені хочеться, щоб після сьогоднішнього уроку милосердя ви збагатили свої серця любов'ю до людей, своїх рідних, сусідів і однолітків, щоб назавжди викоренили зі своїх душ зло, жорстокість, ненависть. Не бійтесь бути добрими, віддавати іншим тепло своєї душі, бо коли вчишся доброму, коли робиш добро, погане на ум ніколи не прийде.

ПРО ЧЕСНІСТЬ І ОБМАН

Мета: розвивати вміння працювати в мікрогрупах, формувати навички критичного мислення, виховувати негативне ставлення до брехні, обману.

Обладнання: запис музики, зошити, годинник, мікрофон, аркуші паперу.

Форма проведення: година спілкування.

Форми і методи: робота в групах, створення асоціативного куща, словникова робота, «Мозковий штурм», «Мікрофон».

Випереджувальне Д/З: прислів'я про чесність і обман.

Епіграф: *«Похвалити від душі не небезпечно,
небезпечно незаслужено засмутити.»*

Люк де Клап'є Вовенарг

Хід заходу

I. Оргмомент.

Бажаю всім гарного настрою. Сьогоднішня година спілкування тісно пов'язана з реальним життям. У ньому ми, прагнучи стати хорошими людьми, маємо пройти довгий шлях до самовиховання. На цьому шляху є і перешкоди, і зупинки – обов'язки, які самі складаємо. Один з таких обов'язків ми вже сформулювали – «не говорити неправди». Сьогодні ми шляхом аналізу різноманітних життєвих ситуацій виробимо для себе певні правила, що допоможуть нам бути чесними.

II. Мотивація діяльності.

1. Аутотренінг.

Я хочу, щоб мене поважали.

Я можу творити.

Я міркую, замислююсь, аналізую.

Я хочу знати і поділитися тим, що знаю.

Я хочу бути чесним і правдивим.

2. Доповнення вчителя.

3. Ваші очікування від сьогоднішньої години спілкування?

III. 1. Вступне слово вчителя.

Брехня, або неправда, - підступна особа, яка може замаскуватися під правду, переконати людину, що в даний момент саме вона є найкращим варіантом поведінки, і тільки вона приведе до виходу з якоїсь кризової ситуації. Тобто поводить як підступний ворог. Ми з вами маємо виробити звичку й навички

боротися з цим ворогом. А найкращий спосіб боротьби з брехнею – побачити, зрозуміти і викрити.

2. Створення асоціативного куща до слова «брехня» (образ, кривда, біль, сльози, розпач, суперечка, непорозуміння і т.п.)

3. Робота з тлумачним словником. З'ясувати значення слова «брехня».

4. Робота в групах. (групи працюють під супровід музики – « Кришталева печаль», джерело [http:// muzofon. com/search/хрустальная грусть](http://muzofon.com/search/хрустальная грусть))

Вчитель: Кожній групі я пропоную обговорити дану ситуацію, висловити думку групи. Якщо будуть охочі з інших груп доповнити виступ, будь ласка.

I група: Олексій отримав двійку з математики. Щоденник на оцінку не подав. Коли тато запитав, як справи у школі, відповів: «Нормально»

Запитання: Чи можна сказати, що Олексій обманув батька? Що б ви порадили Олексію сказати батьку на його питання?

II група: Артем ударив Сашка. Сашко пожалівся вчительці, показав їй синця. Учителька викликала до школи батьків Артема. Та виявилося, що це Сашко першим образив товариша, обізвавши його після того, як програв йому в шахи.

Запитання: В чому Артем був неправий? Скільки разів помилився Сашко? Де?

III група: Світлана витратила гроші, які їй дали батьки на обід, по-своєму: купила цукерок і жуйку. Батькам сказала, що обідала, їла кашу і сосиску.

Запитання: Згодом, виправдовуючись, Світлана сказала: « Так я ж витратила гроші на їжу! Яка різниця, що саме я купила?» Чи згодні ви з її думкою? Аргументуйте.

IV група: Зайшовши до класу, Карина побачила чийсь пенал. Взяла до рук і роздивляється «Ой, який гарний, це твій?» - запитала однокласниця. «Так, мені сестра привезла з Харкова»

Запитання: Які погані вчинки зробила Карина? Як ви порадите їй виправити свою помилку?

V група: Софійка зламала мамину улюблену помаду, а звернула на котика Мурчика. Коли мама розсердилась і вдарила кота рушником, Соня промовчала.

Запитання: Охарактеризуйте Сонину поведінку. Поставте себе на місце дівчинки. Що б ви сказали мамі?

4. Виступи спікерів груп.

Вчитель: А тепер, діти, щиро скажіть, чи не доводилося вам бути на місці героїв описаних ситуацій? Чи завжди ви чинили по правді? Чи не поступали так, як наші герої? Чому? Що завадило вам бути чесним? Чи легко бути чесним? Хто з вас наслідиться розповісти про випадки з вашого життя і покаятися в нечесності? (розповіді учнів, обговорення ситуацій)

Звучить пісня **«Не хлібом єдиним»** (сл.. О.Дука, муз.Н.Сапко)

5. Вправа **«Учися чесності в народу»**. Учні звітують про результати пошукової роботи, читають і пояснюють прислів'я:

- У кому немає правди, у тому і добра мало(рос.)
- Говориш правду – правду і роби (рос.)
- Правду золотом засиплеш, багном заллєш, а вона все одно впливе (укр..)
- Слова ласкаві, а думки лукаві(укр..)
- Правда очі коле (укр..)
- Когось обманиш на день, а себе – на все життя (фінське)
- Брехнею світ перейдеш – назад не вернешся (укр..)
- У людини з відкритою душею і обличчя відкрите(Й.Шіллер)
- Правдивій людині неправди не говорять (китайське)
- Не шукай правди в інших, якщо її немає в тобі (рос.)
- Приховати обман – теж обман (античний афоризм)
- Краще гірка правда, ніж солодка брехня (укр..)

6. Вчитель розповідає притчу **«Сила заздрощів»** і пропонує учням сформулювати висновок.

Сила заздрощів

Якось подружжя під час відпочинку відвідало порт, аби побачити, як рибальські човни повертаються з виловлювання омарів. Один з човнів причалив до берега поблизу того місця, де сиділи туристи, і рибалки заходилися вивантажувати з човна відра з нещодавно виловленими омарами. Жінка не

могла відвести погляду від того, як ці ракоподібні вовтузяться у відрі. Вона зауважила: щойно один з омарів намагається видряпатися назовні, як решта стягує його назад, донизу. Жінці здалося, що кожен з омарів без особливих труднощів спромігся б утекти з посудини, якби «побратими» так зятато йому не перешкождали.

Спостерігаючи за поведінкою омарів, можемо збагнути силу заздрощів, яка вкорінена в людській натурі. Чи не є ми свідками того, як тільки-но хтось намагається вибратися з «відра», відразу знаходяться чимало таких, які стягують його донизу, на дно? Хіба ми не повинні краще підтримати іншу людину - «підсадити» її?

Висновок: Заздрісність – погана риса характеру людини. Вона тісно пов’язана з бажанням збрехати, щоб очорнити іншого. Слід викорінювати це зі своєї поведінки.

7. *«Мозковий штурм»* Закінчити речення:

- Коли я говорю неправду, я відчуваю...
- Коли мені говорять неправду, я відчуваю...
- Людина, яка обманює, ...

Висновок:

- Коли людина обманює і її обманюють, то переживає погані відчуття.
- Людина, яка обманює, втрачає авторитет, довіру, хороше ставлення інших.
- Якщо хочеш, щоб тебе поважали, ніколи не говори неправди.
- Будь-який обман з часом викривають, тому він не є виходом із критичної ситуації.

Вчитель: Хочу прочитати вам вірш автора кількох збірок, члена НСПУ Івана Складаного:

Підлість, як цвіль, - слизька і холодна.
Ти йдеш, зачарований світом, людьми,
Вона ж тобі в ноги – бух! – благородно,
А ти обличчя і руки мий!

Підлість, як пес, потайна і злюча,
Укусить, а біль обізветься не враз.
У підлості завжди жало гадюче,
А лестощі, добрість – то так, напоказ.

Метод «Мікрофон»: Як ця поезія пов'язана з темою нашої сьогоденної розмови? (Брехня, лестощі, нещирість – то теж підлість)

IV. Рефлексія.

Чи справдились ваші очікування від нашої години спілкування? Які уроки ви взяли для себе?

Підсумкове слово вчителя. Старі люди говорять, що коли народжується дитина, на небі спалахує зірка, і з кожним днем вона розгоряється все сильніше, щоб її сяйво побачила ця людина. Кожен з вас мріє стати розвиненою і освіченою особистістю. На мою думку, головне – бути Людиною. Щоб не соромно було дивитися в очі друзям, пізніше – колегам, одним словом - тим, хто тебе оточує. Будьте добрими, чесними, вірними, працелюбними, чуйними, бо багатство душі – безцінне, це скарбниця, яку ви повинні берегти і примножувати. Знайте цінності в житті. І не остання з них – чесність, про яку ми говорили сьогодні.

БЕРЕЖИ ЧЕСТЬ ЗМОЛОДУ

Мета: сприяти самоаналізу й самовихованню учнів через роздуми про найвищі моральні принципи, розвивати й поглиблювати їхні почуття честі та гідності, важливі для громадянської зрілості людини; виховувати кращі якості людини.

Обладнання: мікрофон, вислови на дошці, «Словник української мови».

Форма проведення: бесіда.

Форми і методи: словникова робота, «Обери позицію», «Мікрофон».

Епіграф: *«Чесноти людини в дорогоцінних каменях,
які красивіше виграють в оправі скромності»*

Люк Вовенарг

Хід бесіди

Учитель: Ми з вами живемо в людській спільноті, і кожному хочеться відчувати себе її повноправним членом, з яким рахуються, якого шанують, люблять, цінують. Не відчуваючи цього, вважаємо себе ображеними, скривдженими. Проаналізуйте свої стосунки з однолітками, вчителями, батьками. Коли у вас із ними виникав конфлікт? Коли вам здавалося, що з вами поводяться нечесно. Саме з цього найчастіше починаються сварки, бійки не лише серед дітей, підлітків, а й серед дорослих.

Так чи інакше, ми часто оперуємо поняттями «честь», «чесність», «чесноти». Поговоримо про ці високі слова, їх зміст, значення, взаємозв'язок. Почнемо з пояснення значення слова «честь» у контекстах. Поглянемо на дошку (учні читають вирази, висловлюють своє розуміння слова «честь» у поданих прикладах):

- 1) Та кого ви слухаєте? У нього ж ні честі, ні совісті!
- 2) Суддя: - Чи відома вам відповідальність за неправдиві свідчення?
Свідок: - Так, ваша честь.
- 3) Честь і слава захисникам України!
- 4) Маю честь вітати шановних гостей нашого району.
- 5) Такі чесноти, як честь і гідність, особливо плекалися в народній моралі.
- 6) Хотіла мене мати за шестого віддати,

А той шестий не має чести –

Та не дай мене, мати,

Не дай мене взяти.

- 7) «Для української народної моралі характерним було специфічне розуміння честі відповідно до віку, статі, соціального статусу особи. Для дівчини честь співвідносилася з незайманістю, цнотливістю, для парубка – зі сміливістю, спритністю, відвагою. Честь заміжньої жінки полягала у збереженні подружньої вірності, шанобливому ставленні до чоловіка, народженні та вихованні дітей. Честь одруженого чоловіка зіставлялася з

його відповідальністю за добробут родини, виховання дітей, пошанування дружини» (З «Українського народознавства»)

Учитель: З ваших відповідей зрозуміло, що слово «честь» має кілька значень. Звернемося до словника української мови (учень читає):

Честь: 1) сукупність вищих моральних принципів, якими людина керується у своїй громадській і особистій поведінці;

2) повага, пошана, визнання;

3) те, що дає право на повагу, шану, визнання;

4) той, хто(що) є характеристикою величі, гордості будь-якого місця, середовища;

5) дівоча невинність, незайманість, цнотливість.

Учитель: Звернемося до першого і, на мій погляд, головного значення - сукупність вищих моральних принципів. Які, по-вашому, принципи входять у цю «сукупність»? Ось тут і звернемося до поняття «чесноти». Це і чесність, і гідність, і правдивість, і щирість, і вірність, і чиста совість. Сукупність цих чеснот – джерело того, на що вказує друге значення. Бо, подумайте, чи може мати повагу, визнання, добру славу людина, якій не властива чесність, яка лицемірна і фальшива, яка не має власної гідності? Звісно, ні.

Уявимо двох учнів. Перший – над усе прагне високого балу за знання. Для цього може списати, користуватися шпаргалками, випрошувати в учителів оцінки, звертається за допомогою до впливових батьків. З товаришами поводить себе зверхньо.

Другий – вчиться посередньо. Кожна оцінка – чесна. Скромний, хоча коли треба, вміє постояти за себе, не дозволяє зверхності.

Питання (метод «Мікрофон»):

- Котрого з них готові ви визнати своїм лідером?
- Хто з них заслуговує більшої поваги? Обґрунтуйте свій вибір.
- Що головніше – високі показники чи те, яким чином вони досягнуті?
- Що є джерелом людської честі?
- Чи хочете ви заслужити похвали, визнання?

- Чи думали, як їх заслужити?

Учитель: Нас усіх хвилює питання «Як жити?» В пошуках істини звертаємось до рідних і близьких, до книг і фільмів, до свого і чужого досвіду, до філософів, учених, письменників. У працях видатного педагога В.О.Сухомлинського знаходимо *«Азбуку моральної культури»*, сформульовану в таких висловах:

1. Кожен твій вчинок відбивається на людях, які тебе оточують. Є чітка межа між тим, що хочеться і тим, що можна. Роби все так, щоб хорошим людям було добре, а злим нестерпно.
2. Ти користуєшся благами, створеними іншими людьми. Плати їм за це добро.
3. Без праці немислиме чесне життя. Умій бути гнівним, нетерпимим до неробства, лінощів, недбайливості, пустого базікання.
4. Працьовитість – твоя честь і доблесть.
5. Будь добрим і чуйним до людей, допомагай їм, поважай і шануй матір і батька. Твоя любов до них – це твоя праця в ім'я того, щоб вони були раді за тебе. Пам'ятай: доброта і великодушність – прояв сили, а не слабкості. Себелюбство – джерело жорстокості.
6. Борись зі злом, обманом, несправедливістю. Будь непримиренним до того, хто прагне жити за рахунок інших, обкрадає суспільство. Найбільше зло – зрада високих ідеалів.

Якщо ви слухали мене уважно, то мали б запам'ятати: «себелюбство – джерело жорстокості», але в цій же праці педагога знаходимо вираз «здорове самолюбство». І далі «самоповага – мати самовиховання». Чи немає тут суперечності? Спробуймо з'ясувати.

Є самозакоханість егоїста, черствого, байдужого до чужого лиха. А є повага до себе як відчуття гідності людини. Любячи себе, людина хоче позбутись поганих рис, досягти досконалості, прагне до кращого. Як правило, честолюбство ми розуміємо в негативному значенні. Але скажіть, що поганого в тому, що людина хоче удостоїтись поваги, визнання, честі од людей?! Річ у

тім, як іти до слави. Для когось – це нечесний шлях за гаслом «мета виправдовує засоби», і він не гребує нічим, переступає через людські долі, чинить підлість, зради, вбивства. Таким шляхом можна добитися влади, багатства, та не честі. Кажуть, переможців не судять. Не вірте, друзі мої: того, хто переміг неправдою, підступністю, можуть вихваляти, величати – з користі чи страху. Але чесні люди ні визнають його, ні поважатимуть. Хочеш доброї слави – не думаючи про винагороду, твори добро, і тоді прийдуть до тебе і честь, і повага, і добре ім'я.

Один мудрий чоловік сказав: «Гроші втратити – мало втратити, здоров'я втратити – багато втратити, честь втратити – втратити все». І пам'ятайте: з усіх людських втрат найважче повернути собі добре ім'я. Недарма і народна мудрість застерігає: «Бережи честь змолоду».

Добре ім'я творить, заробляє собі честь людина змолоду. Це не легко, але легко втратити. Тож уже зараз, пізнаючи довколишній світ, навчаючись розпізнавати добро і зло, пізнавайте і самих себе, частіше питайте самі себе: який я? чи подобається ви собі такими, якими є? чи варті ваші думки, бажання, вчинки самоповаги? Чи прагнете стати кращими і яким шляхом?

Без таких думок, питань, пошуку відповіді на них немає самовиховання, самовдосконалення. Бо це напружена робота душі.

Цінуючи власну честі і гідність, шануйте ці почуття в інших, не дозволяйте принижувати себе і інших навколо себе. Вдумайтеся в слова відомого французького письменника Жоржа Сіменона: « Найстрашніший злочин перед людиною – переконати людину в її нікчемності. Віднявши в людини почуття власної гідності, самоповаги, можна довести її до відчаю, до крайності, штовхнути на самогубство і навіть на злочин.» Пам'ятаєте «помаранчеву революцію», Майдан? Образили гідність народу – і він сказав своє «Ні» брехні, обману, фальсифікаціям, бездіяльності.

О. Довженко говорив: «Велика та держава, в якій велика мала людина». Що означає «мала»? звичайна, рядова, не знаменита, а така, як ми з вами. Великими нас може зробити почуття людської гідності, ніким не потоптане, і не

заплямована нічим чесьть. Тоді кожен з нас буде великою людиною, а всі ми разом – великою нацією. Хочу розповісти притчу «Гвинтик», а вам пропоную сформулювати висновок.

Гвинтик

(за Бруно Ферреро)

У корпус величезного корабля було вкручено гвинтик. Маленький і непримітний, він нічим не відрізнявся від багатьох таких же пересічних гвинтиків, що з'єднували дві величезні сталеві плити. Під час довгої подорожі через Індійський океан маленький гвинтик усвідомив, що йому набридло це сіре і непомітне існування. За всі роки не знайшлося нікого, хто, принаймні, подякував йому за працю. Гвинтик промовив:

- Усе, з мене досить, іду геть!
- Якщо ти підеш, то й ми зробимо те саме, - мовили інші гвинтики.

Вони почали крутитися у своїх невеликих комірчинах; хвилі, б'ючись об борт, допомагали їм у цьому. Тоді й цвяхи, що тримали вкупі корпус корабля, запротестували:

- Якщо так, то й ми залишимо свою справу...
- Опам'ятайтесь! – волали сталеві плити. – Якщо не буде кому тримати нас укупі, ніхто не виживе!

Бунт маленького гвинтика перекинувся на інші частини величезного корабля. Лайнер, який упевнено розтинав могутні хвилі океану, почав жалібно скрипіти і деренчати, тоді всі панелі, вузли, рейки, гвинтики та найменші цвяхи звернулися до бунтівного гвинтика з проханням відмовитися від свого задуму.

- Корабель розсиплеться, потоне, і жоден з нас уже не побачить рідної землі.

Гвинтик раптом зрозумів, що він набагато важливіший, аніж йому дотепер здавалося. І він повідомив, що залишається на своєму місці.

Висновок: Кожен з нас важливий, неповторний і потрібний як частина великого суспільства. Якщо будемо жити чесно, дружно, небайдуже, то разом можна здійснити будь-яку мрію.

І завершити я хочу поетичними рядками:

Треба бути нам людьми,
Чесними і добрими,
Треба бути самостійним,
Що відповідає людині.
Треба співчуття нам мати,
Людям теж допомагати,
Треба ближнього любити
І для щастя все робити.
Буть Людиною старайся,
Бути чесним намагайся,
Не забудь, що ми повинні
Бути справжніми людьми!

Тож, я певна, кожен з вас може стати людиною з великої літери, якщо буде прислухатися до цих порад, берегтиме свою честь.

ЖИТИ ЗА ЗАКОНАМИ ЛЮДСЬКОГО СПІЛКУВАННЯ

Мета: надати учням знанням про основи людського спілкування та практичні рекомендації по удосконаленню своєї мови, вміння вільно, комунікативно, виправдано спілкуватися; спонукати учнів застосовувати набуті знання у повсякденному спілкуванні, формувати високу мовну культуру та навички тактовно говорити, встановлювати тісні стосунки із співрозмовником; виховувати людяність, чемність, етичні норми поведінки.

Обладнання: мікрофон, виставка літератури, комп'ютер.

Форма проведення: школа етикету.

Випереджувальне Д/З: прислів'я про слово і спілкування, інсценування ситуацій, пошукова робота.

Форми і методи: бліц-турнір, інсценування, презентація, «Мікрофон».

Епіграф: *«Розуміти, що справедливе, відчувати, що прекрасне,
бажати, що добре – от ланцюг розумного життя»*

Август Платен

Хід заходу

I. Оргмомент. Вступне слово вчителя.

В школі, вдома, в гуртку, на стадіоні, в транспорті ми знаходимось серед людей. Щодня, щохвилини вступаємо у ділові, побутові, емоційні стосунки, у позитивні та негативні контакти. Одним людям ми симпатизуємо з першого погляду, інших намагаємось обходити стороною. Кожне слово, кожен вчинок викликає у нас піднесення творчих сил, бажання діяти. А слова і вчинки інших зумовлюють заперечення, протистояння. Чому? Бо у кожного свій характер, вихованість, темперамент, моральні настанови. Тож і поговоримо ми сьогодні про те, як зробити наше спілкування з іншими людьми приємним, толерантним, дружнім, безболісним.

II. Бесіда (метод «Мікрофон»):

1. Які люди вам до вподоби – чемні чи грубі? Усміхнені чи похмурі?
2. Які люди вам подобаються – привітні чи байдужі? До яких належите ви?
3. Чи позначаються особливості спілкування людей на їхніх взаєминах, настрої, самопочутті, працездатності?
4. Кому віддаєте перевагу – людям, які цікавляться вашою справою чи для яких вона байдужа?
5. Яким надаєте перевагу – тим, хто легко вибухає, чи тим, хто володіє собою?
6. Що найбільше цінуєте в стосунках?
7. До яких висновків приходимо в результаті обговорення цих питань?

Висновки:

- Вміння слухати, як і вміння говорити – велике мистецтво, що не всім дається.
- Своєю нестриманістю ми ображаємо не тільки інших, а й себе.
- Мистецтво спілкування – одна з найбільших здібностей людини, яка піднімає її над усім живим і робить людиною.
- Найбільш важливі довіра, любов, повага, цікаве спілкування, вміння вислухати один одного – і цих цінностей не можуть замінити жодні матеріальні блага.

Ведуча І: Про вміння користуватися словом писали ще древні. З «Одіссеї» великого Гомера беруть витоки такі вислови «Про одне хоч сім кіп, про інше заціп», «Про одне слід говорити, а про інше мовчати». Вислови давньогрецького драматурга Софокла дали поштовх для таких приказок: «Мовчи, глуха – менше гріха», «Хто мовчить, той двох навчить». В «Поученні синам» Володимира Мономаха говориться: «При старих мовчати, мудрих слухати, старшим коритися, з рівними собі і молодшими...без лукавого умислу бесідувати і більше вдумуватися, не шаленіти словом, не осуджувати мовою».

Ведучий ІІ:

Добрі слова частіше говоріть.
Вони потрібні, так потрібні людям,
Коли з душі вивітрюють вітри
Тепло останнє, аж холоне в грудях.
Добрі слова, мов дощик весняний,
Що впав на землю висушену рясно.
Від них в людей прибавиться снаги,
Які ж бо люди в щедрості прекрасні!
Добрі слова частіше говоріть;

Коли й самих згина печаль затята,

Ви уявляйте: мама із воріт

Виходить вас зустріти – наче свято.

Ведуча І: Спілкування – одна з форм людської взаємодії, обмін діями, вчинками, думками, почуттями з іншими людьми, а також звернення людини до самої себе, до своєї душі, мрій і спогадів. Мистецтву спілкування потрібно вчитися і самим життям, бо будується воно на поважанні гідності іншої людини. Вміння говорити і слухати – важливі умови взаєморозуміння. Добрі, позитивні думки породжують позитивне мислення. Якщо ви думаєте позитивно, і до вас так же ставитимуться, а негативні відштовхують від вас.

Ведучий II: Отже, виривайте з корінням думки, пов'язані з недовірою, заздрістю, образою, гнівом, страхом, ненавистю; замінійте їх позитивними, спрямованими на доброзичливість, радість, спокій, любов, сміливість і пам'ятайте: як ви думаєте про інших, так і вони думатимуть про вас. Тому думайте позитивно. Відсутність самоповаги, почуття сірості, власної неповноцінності приносять страждання і вам, і оточуючим.

Ведуча І: Думки впливають на вас самих – на тіло і дух. Негативні думки – духовна отрута, позитивні - протиотрута, яка оздоровлює організм. Ось чому «треба любити ближнього, як самого себе», тому що люблячи оточуючих, ми любимо себе, бажаємо собі добра.

Вчитель: «Ми є людьми майбутнього, тож повинні поліпшувати ситуацію. Найгірше – це нічого не робити і дивитися, як цей бідолашний світ розпадається на друзки. Кричимо «Хай живе мир!» - і ведемо війну. Повторюємо «Геть наркотики!» - і ще більше торгуємо ними. Проголошуємо «Ні – тероризму!» - і вбиваємо невинних. Чому наші слова розходяться з ділом? Хіба неможливо припинити все це?» Ці слова написала 12-річна школярка у своєму щоденнику. І це, впевнена, хвилює не її одну. Правда? Тож хочу вам сказати: Якщо вас справді засмучує ненависть у світі, не втрачайте надії, а

робіть щось, хай навіть маленьке! А на підтвердження цієї думки за традицією дарую вам притчу «Найубогіший»

Найубогіший

Колись давно у світі було село з надзвичайно убогими людьми. Зима в тих краях була дуже суворою, і всі непокоїлись за одного дідуса, який не мав жодної теплої речі і ходив у лахміттях. Він потребував принаймні теплого светра. Та ні двох светрів, ні грошей, щоб допомогти старому, не було ні в кого. Нарешті одна жінка запропонувала:

- Якщо кожен із сільських жителів витягне зі свого светра одну-єдину нитку, то ми зберемо достатньо пряжі для того, щоб сплести з неї светр і подарувати дідусеві. І нікому не доведеться мерзнути!

Так і зробили, всі нитки зв'язали. Змотали в клубок. Одна добра жінка за декілька днів сплела гарний кольоровий светр. На початку зими занесли його вбогому старенькому чоловіку.

Зі сльозами на очах той прийняв дарунок. Отож цієї морозної зими ніхто з жителів села не мерз. А бідний старенький дідусь, безперечно, був одягнений найелегантніше.

Любов – єдиний скарб, який після поділу збільшується.

Учениця (напам'ять читає вірш І.Складаного):

Не скупись на ласку,
Слова не жалій.
Як багато світла
В радості твоїй!
Ти її для інших
Вичерпай до дна,
Щедрість серця людям
Передай сповна.
В тому справжня радість.
В тому щастя є:
Людам віддавати

Все тепло своє.

Вчитель: Хто не вміє спілкуватися, часто залишається самотнім. Немає нас віті зброї сильнішої за слово. Недаремно говорять, що ним можна зсунути гору з місця, словом люблять і ненавидять, убивають і роблять людину щасливою. А якщо це зброя, то й поводитись із нею слід обережно.

Гра-ситуація «Подаруй квітку» (по черзі учні беруть квітку і дарують іншому, говорячи комплімент, пояснюючи свій вибір).

Група «Фольклористи» доповідають про результати пошукової роботи, наводять приклади висловів, прислів'їв про слово і спілкування:

- Слово – не горобець, вилетить – не вміймаєш.
- Ласкаве слово – як весняне сонце.
- Погане слово краще проковтнути, ніж промовити.
- Сказаного не наздоженеш, відрубаного не приточиш.
- На сухому дереві немає плодів, у порожньому слові – глузду.
- Язик багато може зробити: і настрій піднести, і справу зіпсувати.
- Птицю пізнають по пір'ю, чоловіка – по бесіді.
- Холодне слово поки до серця дійде – льодом стане.
- Сухе дерево безплідне, пусте слово марне.
- У легковажної людини язик довгий.
- Гарне слово дорожче за гроші.
- Слово не стріла, а серце пробиває.
- Вмієш сказати – вмій і змовчати.
- Яка людина, така її й мова.

Ведучий II: У спілкуванні важливо все. Для прикладу візьмемо вітання. Як ви думаєте, яка його роль? Ухилитись від привітання чи не відповісти на нього в усі часи вважалось вершиною неповаги і невихованості. Адже в поклоні, в коротких словах вітання великий зміст: «Я тебе бачу, людино. Ти мені приємна. Знай, що я поважаю тебе. І хочу, щоб ти до мене добре ставилась. Бажаю тобі всього найкращого». Ось що означає просте «здрастуйте». Правда, ще багато

залежить від того, як ви привіталися: рухами, жестами, словами. Ваше ставлення до людей підкреслює привітна посмішка, невеликий нахил голови.

Учень:

«Здравствуйте!» -

Поклонившись, мы друг другу сказали.

Хотя мы совсем не знакомы.

«Здравствуйте!» -

Что особого тем мы друг другу сказали?

Просто «здравствуйте»,

Больше ведь мы ничего не сказали.

Отчего же на капельку солнца прибавилось в мире?

Отчего же на капельку радостней сделалась жизнь?

Вчитель: А тепер проведемо **бліц-турнір** з правил вітання на тему «Хто вітається першим?» Той, хто дасть вірну відповідь, отримує кольоровий «бонус».

1. Жінка років 30 зустрічається з людиною похилого віку.
2. Людина, яка стоїть, людину, що проходить, чи навпаки?
3. Молода дівчина поспішає назустріч юнаку.
4. Вам зустрілося подружжя.
5. Як бути, коли вас помилково привітали?
6. Ви прийшли в гості. З ким першим ви повинні привітатися, а потім?
7. Чи можна замість «здрастуйте» казати «привіт»?
8. Чи жінці можна подавати для вітання руку в рукавичці, а чоловіку?
9. Чи потрібно вітатися з сусідами, односельцями, якщо ви незнайомі?

Група «Актори» інсценізує кілька побутових ситуацій, учні обговорюють їх.

- 1) У шкільному коридорі розмовляють вчителі. Олег, проходячи повз, ввічливо сказав класному керівнику: «Доброго дня, Світлано Іванівно!»
- 2) Часто зустрічаєте людину, але не знайомі з нею. Чи слід вітатися?

- 3) Вітя зайшов у переповнений автобус, побачив на задньому сидінні друзів, голосно привітався. Хлопці обмінюються враженнями про вчорашній футбольний матч.
- 4) На одній лаві сидять жінка з малям і дівчина, яка голосно розмовляє по телефону з подругою, розповідає їй про сварку зі свої другом.

Вчитель: правила спілкування треба не тільки знати, а й виконувати. Адже слова, жести, зовнішній вигляд не лише засіб зв'язку з іншими людьми – це наша візитка. Куди б не прийшла людина, якою б вона не була, вона повинна привітатися. Привітна посмішка і невеликий кивок голови викликають приязнь людей. Гадаю, доречними сьогодні будуть і правила спілкування, подані Б.В.Бушеловою у книзі *«Поговоримо про вихованість»*(читає):

1. Виявляйте інтерес до людей. Хай вас співрозмовник відчує, що він не байдужий вам.
2. Навчіться посміхатися щиро, доброзичливо.
3. Обов'язково звертайтеся до співрозмовника на ім'я.
4. Будьте хорошим слухачем. Знаючи інтереси свого співрозмовника, намагайтесь переводити розмову в русло його інтересів.
5. Дайте людям відчути їх значимість і робіть це щиро. Спробуйте, і у вас вийде.

А ще хочу додати, що у спілкуванні є ще одне правило, про яке не слід забувати: яким би не був у вас настрій, будьте коректними, не зганяйте на комусь зло. Адже відомо, що настрій, внутрішній стан людини в першу чергу відбивається на результатах праці. Давайте розуміти один одного з півслова. Щоб, помилившись раз, не помилитися знову.

Група «Психологи» доповідає про результати своєї пошукової роботи. Опрацювавши додатковий матеріал, вони створили презентацію **«Так» і «Ні» у спілкуванні** (демонструють):

Так:

1. Знати, з ким спілкуватися.
2. Не хвилюватися і не боятися.

3. Тактовно і спокійно говорити.
4. Вміти вчасно промовчати.
5. Вчасно йти на компроміс.
6. Справедливість.
7. Толерантність, доброзичливість.

Ні:

1. Не зловживати часом, мімікою, жестами.
2. Не говорити монотонно.
3. Поменше критикувати, а якщо доводиться, робити це доброзичливо.
4. Не докучати повчаннями.
5. Не бути людиною настрою.
6. Не говорити про свої біди, нещастя, хвороби.
7. Не говорити про те, що інших не цікавить.

Підсумкове слово вчителя: Спілкування не може обмежуватися тільки тим, про що сьогодні йшла мова. І за годину не можемо ми все засвоїти, всього навчитися. Мистецтву спілкування потрібно вчитися і самим життям, бо будується воно на повазі гідності іншої людини. Вміння говорити і слухати – важливі умови взаєморозуміння. Тож сподіваюся, що сказане сьогодні стане для вас дороговказом. А мені було приємно з вами спілкуватися. Дякую за підтримку і взаємодопомогу.

НАУКА СПІЛКУВАННЯ

Мета: вчити будувати взаємовідносини на принципах поваги іншої людини, вивчати правила спілкування, культури мовлення, закріпити навички їх використання; розвивати творчі здібності, зв'язне мовлення, мислення, вміння робити висновки; виховувати моральну особистість, сприяти доброзичливим, щирим взаєминам в колективі.

Обладнання: запис музики Н.Сапко, стікери, «чарівна скринька», кадри з фільму «Тимур і його команда».

Форма проведення: засідання клубу «Шанувальники слова»

Форми і методи: інсценування, ігри, «Обери позицію», рольова гра.

Епіграф: *«На любові до людей тримається світ»*

В. Сухомлинський

Хід заходу

Вчитель: У народі кажуть: «З яким настроєм день почнеш, з таким і завершиш». Тож бажаю вам дарувати один одному добрий настрій, працювати злагоджено і дружно.

Усміхніться всім навколо:

Небу, сонцю, квітам, людям,

І тоді обов'язково

День вам веселішим буде.

(звучить мелодія місцевого композитора Н.Сапко)

Кожен з нас неповторний: усмішка, жести, зовнішність, навіть малюнок на нашій руці. Ми такі різні, але разом з тим складаємо єдине ціле – людство. Що ж робить нас людьми? Яка людина викликає повагу? Як зробити, щоб тебе поважали?

Бесіда(метод «Обери позицію»). Діти висловлюють свої думки.

Вчитель (продовжує): В італійського письменника Дж. Родарі є казка про мандрівника Джованніно Періджорно, який під час мандрів потрапив у країну Солом'яних людей. Не тільки від вогню, а й від необережного слова вони спалахували. Жителі країни Воскових людей були м'які, піддатливі, а Скляні люди могли загинути від необережного дотику. Нам не треба мандрувати до Італії в пошуках таких людей – вони поруч: що запалюються від одного слова, що в усьому погоджуються з вами, або, навпаки, сперечаються через дрібницю. Як змогли б люди жити, працювати, уживатися, відпочивати, якби не наука спілкування? Цьому вчишся іноді все життя, тож і вирішили ми провести тематичне засідання клубу. Отже, розпочинаємо! (звучить музика)

Ведучі вносять «чарівну скриньку», дістають конверт, розкривають його.

Ведуча: Бонжур! Салам алейкум! Гуд монін! Шолом! Хав ду ю ду! Ви здогадалися, про що буде мова? Так, привітання. Не відповісти на вітання чи не привітатися в усі часи і в усіх народів вважалося невихованістю і неповагою до оточуючих. Адже в поклоні чи в словах криється важливий зміст. Хто знає, який?(учні відповідають)

Гра «Хто більше знає чарівних слів?» (слів-вітань, звертань, побажань)

Ведучий: Ми переконалися в тому, що в мовному арсеналі вихованої людини є багато слів для привітання і спілкування з іншими людьми. Слово – найбільш змістовний, об’ємний, виразний засіб спілкування. Словами борються, люблять, творять величезні справи в історії людства. Тож якщо ми хочемо, щоб нас любили і поважали, щоб ми були цікавими іншим для розмови – поважайте людей, будьте щирими і доброзичливими, не ображайте своїх співрозмовників байдужістю, зверхністю, егоїзмом.

Ведуча: А тепер звернемося знову до «чарівної скриньки» і відгадаємо загадку (дістає аркуш, читає):

Це є в кожного. Це те, без чого вихована людина обійтись не може. Це нічого не коштує, але дає нам так багато. Вона збагачує тих, кому ми її даруємо, не збіднюючи нас. Вона відбирає в нас мить, але залишається в пам’яті назавжди. Вона приносить щастя в дім, породжує людську дружбу. Її не можна купити, взяти в борг чи украсти. Що це?

(Усмішка)

Вчитель: Так, діти, це усмішка, без якої немислиме доброзичливе, щире, виховане спілкування. Посміхайтесь, і хай тепло вашої усмішки зігріє серця всіх оточуючих.

Звучить пісня «**Улыбка**» у виконанні вокального ансамблю.

Ведучий: А тепер звернемося знову до «чарівної скриньки». Яку мудрість цього разу вона подарує нам? (дістає аркуш, читає): «Як жаль, що в слухавці не видно обличчя...» Пам’ятаєте, одна мудра людина сказала: «Заговори, щоб я тебе побачив». Тож людина, не бачачи співрозмовника, за його мовою може зробити висновок про нього. До вашої уваги – телефонні розмови.

Рольова гра.

1) – Алло!

- Алло!
- Покличте Таню.
- Її ще немає вдома.
- Чому?
- Заняття гуртка закінчиться тільки за 40 хвилин.
- Ну тоді все.

2) - Здоров !

- Привіт!
- Як діла? Що робиш?
- Та ось по телефону з тобою розмовляю. А у тебе як життя?
- Та життя – клас.
- А що ти зараз робиш?
- Та ось дзвоню до тебе.
- Ну що, бувай здоров. Бо мені ніколи. Ще треба подзвонити Славкові та Владу.

Вчитель: Спасибі акторам. Що скажете ви про ці розмови? Виправте помилки і складіть власні діалоги(учні відповідають).

Ведуча: Засідання нашого клубу продовжується, і ми знову заглянемо до чарівної скриньки (дістає аркуш, читає): «Скажи слово, і щастя готово» Слово, доречно і своєчасно сказане, має велику чудодійну силу: воно лікує, приносить добро або ж шкодить. Віра в чудодійну силу слова у наших предків була велика. Мабуть, дарма вони словом, добрим побажанням намагались повернути щастя, удачу, здоров'я, бо були переконані: слово має дивовижну енергетичну силу.

Гра «Магія слова» (учень, передаючи квітку товаришу, говорить йому комплімент, відзначаючи якусь рису характеру чи зовнішності, той іншому і т.д.), напр.:

Мені подобаються твої завзятість і енергія.

Частіше посміхайся, у тебе надзвичайно гарна усмішка.

Мені імпонує...

(Чути гамір, сміх. Входять учні, які виконують ролі невігласів)

Учитель: Добрий день!

I невіглас: Привіт! Ми до вас у гості (сідає на стіл) Ви що, правил спілкування не знаєте? (сміх) Так ми вас зараз навчимо, як поводитись у клубі, театрі, на концерті, бо ми якраз ідемо в Будинок культури. Ми – профі!

Учитель: Будь ласка, будемо вдячні вам за науку. Чи не зручніше вам буде за столом, а не на столі?

I невіглас: Нє, мені і тут добре. Учїться, лохи, поки ми живі. Починаймо!

Невігласи(по черзі). I невіглас: Якщо ваші місця в середині ряду, не спішіть. Нехай спочатку сядуть всі інші. Зате потім, пропускаючи вас, вони будуть підніматися – це корисно для здоров'я, як зарядка.

II невіглас: I тільки сіли, починайте аплодувати. Адже непорядок: ви вже готові, а концерт, фільм чи вистава ще не починається. I взагалі, якби деякі глядачі не плескали в долоні, фільми взагалі не починалися б.

III невіглас: Я ж думаю, що перед початком сеансу чи концерту ви затарилися шоколадом, попкорном, сухариками? Хіба півтори-дві години можна висидіти! От і не соромтесь, їжте. А якщо хтось робитиме зауваження, що шелестите фольгою – поставте розумників на місце, пошліть їх... куди треба.

IV невіглас: I не забувайте, що вам з подругою не так часто доводиться посидіти разом тривалий час. Не втрачайте можливість розповісти всі новини, обговорити важливі питання. Одне погано: іноді доводиться підвищувати тон розмови, щоб перекрити музику чи репліки акторів.

V невіглас: Більше рухайтесь: повертайтеся, нахилийтесь, піднімайтесь, зіштовхуйте руки сусідів з підлокітників, глядачів попереду просіть пересісти.

VI невіглас: I наостанок: нічого зайвого не виносьте з залу. Жувальну гумку – до сидіння, фольгу і обгортки – під сидіння. На спинці попереду – свій

автограф і враження від почутого чи побаченого. Все зробили? Тоді порядок! А зараз прощайте: ми – на концерт! (виходять)

Учитель: Я думаю, друзі, ви все зрозуміли і зробите свої висновки. Яких же правил поведінки і спілкування ми повинні дотримуватися під час перебування у громадських місцях? (учні відповідають)

Ведучий: А зараз запрошую вас до нашого кінозалу. До вашої уваги – кадри з давнього доброго фільму *«Тимур і його команда»* (перегляд епізодів фільму). Прошу висловити свої думки про поведінку і манеру спілкування Квакіна та його друзів (відповіді учнів про грубість, лайку, клички, неповагу до співрозмовників).

Учитель: Вихована людина поважає і своє, і чуже ім'я. Люди завжди хотіли, щоб його згадували якомога довше. Одні прославляли його великими справами, інші висікали на скелях, треті писали на свинцевих пластинках і кидали в море. А був випадок, коли один древній грек – Герострат – бажаючи залишити пам'ять про себе будь-яким способом, навіть ціною злочину, спалив красивий храм. Він навіки покрив ганьбою себе і своє ім'я. Це закономірність: зганьбила себе людина – заплямоване її ім'я, поважають людину – ім'я в пошані. Ви допоможете мені прикладами? (учні наводять приклади імен людей, що творили і творять добрі справи: Нестор Літописець, княгиня Ольга, Т.Шевченко, М.Амосов, Б.Тодуров, О.Деревська, герої АТО, волонтери, Н.Овчар і т. д. та імена людей, чиє ім'я носить негативний відтінок) І в нашому шкільному повсякденному житті людина звеличує чи знеславлює своє ім'я. Відмінники навчання, активісти, помічники старших, бережливі господарі шкільного майна – і курці, грубіяни, ледарі – будьмо відвертими, хіба немає в нашому житті таких? Кого ми поважаємо? З ким нам приємніше спілкуватися? Запам'ятайте, друзі: написане чи вирізане на парті ваше ім'я не зробить вам доброї слави, її зроблять ваші добрі вчинки. Тож творіть добро, наповнюйте людські взаємини теплом, любов'ю, повагою.

Учениця читає напам'ять вірш М.Адаменка **«Бережімо тепло»**

Нам би трохи поменше клопотів,

Нам трохи побільше тепла,
Щоб дитинності не сполохати,
Що підсніжником проросла
Крізь дорослість, крізь загартованість,
Крізь холодну душі загартованість.
Не зім'яв би її пелюстки
Діловитий дотик руки.
Нам би більше на зорі дивитися.
Нам частіше б у себе питать:
Хто ми є? і куди ми? І звідки ми?
І яка в нас найвища мета?
Смертні ми, як листочки на ясені,
Та не в смертності наша біда.
Ось якщо в собі совість погасимо,
Буде нікому вас виглядять.
Тож давайте і серед клопотів
Не губити людського тепла.
Щоб дитинності не сполохати,
Що підсніжником проросла.

Ведуча: Посміятися, поглумитися, перекрутити ім'я чи прізвище людини – означає образити його носія. Виховані люди завжди пам'ятають прізвища, імена по батькові друзів, знайомих, і ніколи не лінуються називати привітно їх, вітаючись, звертаючись, прощаючись. Сміятись над чиймось іменем, перетворювати його на предмет жартів може тільки недобра і невихована людина. Ще гірший той, хто знущається з зовнішності, якихось вад іншого і дражнить його образливими прізвиськами.

Ведучий: Як відчуває себе людина, почувши не ім'я, а прізвисько? Як відчуваєте себе ви? Адже, будьмо відверті, в шкільному середовищі вживання добрих і злих прізвиськ – досить звична справа. У відповідь ви або грубите, або замикаєтесь в собі, відсторонюючись, або вирішуєте конфлікт силою. Я

прочитаю вам поради Б. Бушелевої, як позбутися прізвиська. Прислухайтесь до них:

1. Перевірте самі себе, як ви звертаєтесь до інших.
2. Звертайтеся один до одного тільки на ім'я.
3. Не відгукуйся на прізвисько.
4. Якщо вжив ненавмисно прізвисько іншого – вибачся.
5. Не ображайсь на необразливі прізвиська.

Підведення підсумків.

Ведуча: А тепер давайте підведемо підсумки засідання клубу «Шанувальники слова». Які ж уроки, поради винесли ви з сьогоднішньої розмови, аналізуючи свої вчинки та вчинки оточуючих? Які з них вважаєте найголовнішими у мистецтві спілкування? (учні на стікерах пишуть правила поведінки та спілкування, озвучують і вкидають до чарівної скриньки):

- Вживати побільше чарівних слів.
- Під час спілкування посміхатися.
- Розмова має бути щирою, змістовною, цікавою.
- Наповнюй свої вчинки і слова добром.
- Під час перебування у громадських місцях поважати інших.
- Не вживати образливі прізвиська.
- Слідкувати за чистотою і культурою мови.

Ведучий: Якось кореспондент одного популярного часопису запитав відому американську письменницю Ен Лендерс, про що її найчастіше запитують. Та відповіла: - Як не дивно, але це питання стосується не мене, а тих, хто запитує: «Що зі мною не так? Чому я такий самотній(самотня)?» - Журналіст, який брав інтерв'ю, запитав, як зарадити цій проблемі. Відповідь була простою: - Треба втрутитися в життя, зробити щось добре для іншого.

Вчитель: Діти, довкола нас безліч людей, які потребують нашої допомоги. Вони є скрізь, куди не поглянь. Тільки треба навчитися їх помічати. Адже зазвичай людина знаходить те, що шукає і що бачить. А що навколо себе бачите ви? Замисліться і творіть добро. Відома у всьому світі Мати Тереза

говорила: «Зовсім не обов'язково робити великі справи. Можна робити маленькі, але з великою любов'ю» Нехай ці слова стануть девізом вашого життя, і повірте, світ зміниться!

Вихованість – це те, що може зблизити людей, розширити коло друзів, знайомих, доброзичливців. Древній мудрець, коли його запитали, у кого він вчився вихованості, відповів: «У невихованих – я намагався не робити те, що роблять вони. Сподіваюся, побачене і почуте вами сьогодні допоможе вам бути вихованими, бути справжніми шанувальниками слова.

Лунає пісня у виконанні ансамблю:

І в вас, і в нас хай буде гаразд,
Щоб ви і ми щасливі були!

У ДНІ ПЕЧАЛІ ТА СМУТКУ

Мета: допомогти учням засвоїти особливості поведінки у лікарні, на цвинтарі, у дні печалі та смутку; вчити висловлювати співчуття, втішати людину в горі; спонукати дітей осмислити суть традицій вшанування полеглих воїнів та померлих родичів, траурних та поминальних днів; збагачувати словниковий запас; виховувати людяність, повагу до старших, доброзичливість, гуманність.

Обладнання: картки, малюнки з зображенням ситуацій, барвінок, твори В.Сухомлинського, хліб, свічка, дерево мудрості з висловами, записи пісень, сигнальні картки.

Форма проведення: урок пам'яті.

Форми і методи: інсценування, гра «Світлофор», «Мікрофон».

Епіграф: *«Якщо люди не навчаться допомагати один одному, то рід людський зникне»*

Вальтер Скотт

Хід заходу

Учениця:

Життя – який глибокий зміст у цьому слові,
Життя – дитячий сміх і річечка любові,
Життя – це материнська ласка і тривога,
Життя – це щедрий подарунок нам від Бога,
То є минуле і сучасне,
То сум і біль, тривога й щастя,
Високе древо родоводу,
Історія мого народу.
Життя – то незбагненність у цім світі
І правда – що не поле перейти...
Життя дано, аби добро творити,
Життя дано, щоб щастя досягти.

Учитель: Так, життя розмаїте у своїх виявах. Кожен день приносить щось нове – і радісне, і печальне. Треба бути готовим до подарунків і випробувань Долі, з гідністю переносити все, за всіх ситуацій залишаючись людиною. От і поговоримо ми сьогодні про правила поведіння.. в години печалі та смутку. Чому це так важливо? А ви уявіть себе в таку хвилину – і зрозумієте, як боляче вражають байдужість, необдумане слово, недоречна поведінка. До слова запрошую моїх помічників.

Учень: Захворіла людина – і враз змінюється її життєвий ритм, настрої, уподобання. Слід завжди пам'ятати, що хворий потребує особливого ставлення: не тільки догляду, піклування, а й доброго слова, моральної підтримки – саме це іноді може швидше за ліки допомогти видужати. Співчутливе, сповнене любові слово може зцілити, підняти дух хворого.

Учениця: У В.Сухомлинського є оповідання «Добре слово», в якому розповідається про Олю, яка тяжко захворіла й танула на очах. Рідні приносили різну смакоту, і кожен говорив: «Треба дихати свіжим повітрям, добре харчуватися, і хвороба втече». Оля все те їла, але нічого не допомагало. Дивувалися родичі: «Чого не вистачає?» Раптом у хату ввійшла столітня прабабуся Олі – Надія. Багато років вона не з'являлася на люди, але, почувши

про хворобу праправнучки , вирішила провідати її. Сіла вона поруч з Олею і сказала: ...

Вчитель: Як ви гадаєте, що сказала Олі прабабуся? Запропонуйте свій варіант закінчення оповідання.

Бесіда (метод «Мікрофон»)

Учениця читає кінець твору, учні обговорюють його.

Учень: А тепер подивіться невеличку сценку (учні розігрують дану ситуацію): до вчительки в лікарню прийшло півкласу. Двоє між собою про щось сперечаються, штовхаються, інші обсіли ліжка вчительки і її сусідів, навперебій розповідають про шкільні справи і про те, чому інші не прийшли до лікарні.

Завдання: Проаналізувати побачене, колективно виробити правила поведінки під час відвідування хворого.

- Доречно взяти з собою для хворого сік, фрукти, цукерки.
- Відвідини мають тривати недовго.
- Не можна сідати на ліжко хворого.
- Не розповідайте хворому історії, які схвилюють, засмутять його.
- Не відвідуйте хворого великим гуртом.
- Не забудьте поцікавитися самопочуттям хворого.

Гра «Світлофор». Робота з сигнальними картками. Завдання: підняти картки зеленого кольору на відповідь «так», червоного – «ні».

Чи доречні під час відвідування хворого такі фрази:

- «Як ти себе відчуваєш? Тобі вже краще?»
- «Хочеш, я розповім тобі веселу історію?»
- «Ой, який поганий у тебе вигляд!»
- «Не сумуй, ти скоро видужаєш!»
- «Захотілося відпочити, ось і знайшов собі хворобу»
- «Боже, який ти блідий! Мабуть, зовсім кепські у тебе справи!»
- «Може, хоч ти їстимеш ці цукерки, бо в нас дома їх не люблять»
- «Ми всі скучаємо за тобою, нам тебе не вистачає!»

Вчитель: А ще для роздумів пропоную вам одну історію.

Віддзеркалити трохи сонця

В одному з бідняцьких кварталів Нью-Йорка стояв на вулиці обдертий, замурзаний хлопчисько. У руці він тримав дзеркальце, яке раз у раз підносив, підставляв до сонця і водив ним у повітрі, не відриваючи очей від вікна на одному з поверхів і пускаючи в нього сонячних зайчиків.

- Ти що це, шибенику, робиш?- несподівано гримнув на нього перехожий, схопивши за плече. – Дошкуляєш людям чи замислив іще якусь каверзу?

Хлопчина на мить залишив своє заняття і сумно сказав:

- Бачите, он вікно? Це кімната мого сусіда. Туди ніколи не зазирає сонечко. Хлопець паралізований, не може підійти до вікна і побачити сонячне світло. Бачить його, тільки коли воно віддзеркалиться від мого люстерка!

Обговорення і висновок: Для хворих, самотніх, обездолених людей навіть маленьке добре діло, що не вимагає від нас великих фізичних і матеріальних затрат, може принести радість. Творімо добро!

Звучить запис української народної пісні «Летіла зозуля»

Летіла зозуля з гори та в долину,

Та й стала кувати коло мого тину.

- Зозуле, зозуле, чого в саду куєш?

Чи ти, зозуленько, моє горе чуєш?

Зозуля кувала, правдоньку сказала,

Що моєї мати на світі не стало.

Забігла до хати, стала на порозі,

Забилось серденько, покотились сльози.

- Ой, матінко, мати, де ж тебе узяти?

Чи з воску зліпити, чи намалювати?

Наїхали маляри з далекого краю,
Змалювали неньку на білій постелі.

Змалювали очі, змалювали брови,
Та не змалювали щирої розмови.
Ой, матінко, мати, де ж тебе узяти,
Чи з воску зліпити, чи намалювати?

Учитель: На жаль, люди не безсмертні, і рано чи пізно, а горе втрати близьких і рідних приходить в кожную оселю. Коли помирає людина, кажуть, що на небі меншає на одну зірку, а на землі – на одну душу. Це велике горе, і вся вдячність за ті добрі справи, які людина чинила за життя, втілюються у похоронному обряді. Похорон і жалоба – це вияв шани покійному і співчуття родині.

Учениця читає напам'ять:
В самотнім храмі не живуть боги,
І наші душі радість не відчують,
Лише невтішно плачуть корогви
Над тим, що люди більше не шанують.
В самотнім храмі голоси
Такі відлунні і такі печальні,
Що, Боже правий, милістю спаси,
Не дай нам днів зазнати поминальних!

Учениця: Як важливо гідно провести людину в останню путь – у вічність, у пам'ять. Провести так, щоб чистою була совість живих, щоб вічна пам'ять залишилася у серцях. Час смутку і печалі потребує від кожного особливого вміння поводитися, щоб допомогти рідним чи знайомим пережити горе. В жалобній ситуації основа поведінки – висловити співчуття, засвідчити своє бажання розділити біль утрати, зробити це щиро, від серця. Чи вміємо ми, чи забули?

Учень: Осмислімо мудрі думки.

- Смерть знищує ненависть та образи.
- Хворого відвідуйте, покійного проведіть в останню путь.
- Про померлого говорять або добре, або нічого.

Учениця: Коли покійного проводжають в останню путь, треба:

- Морально підтримати його рідних;
- Запропонувати свою послугу чи допомогу;
- Одягти темний одяг;
- На похорон прийти з квітами;
- Траурний букет має бути з парної кількості квітів;
- Біля труни чоловіки обов'язково знімають капелюх;
- Вести себе стримано, говорити тихо.

Інсценування оповідання В.Сухомлинського «**На кладці**» двома учнями – у чорній і білій сорочках.

Бесіда:

- Чому чоловік у білій сорочці пропустив уперед чоловіка в чорній сорочці і сказав, що тому треба швидше?
- Чому чоловік у білій сорочці говорив з іншим сумно, тихо?
- Розкрийте символіку кольорів сорочок.
- Чого навчає цей твір?
- Як ви гадаєте, що зробив чоловік в білій сорочці, пропустивши другого? (відповіді різні, варіанти: аж тоді піде додому радіти народженню сина; запропонує іншому свою допомогу)

Вчитель: Людство завжди надавало особливого значення двом найважливішим порогам життя – народженню і смерті, і передусім смерті. Часто питаємо себе: хто ми, з якого роду, де наше коріння? Говоримо високі слова, забуваючи, що коріння наше тут, на кладовищі, де спочивають кості тих, кому завдячуємо своєю появою на цьому світі. В усі часи кладовище вважалося священним місцем, людською святинею, а плюндрування могил – найбільшим святотатством.

Учень: Місце поховань привчали шанувати змалку. Заборонялося щонебудь брати з кладовища: квіти, траву, ягоди. Біля цвинтаря люди ніколи не кричали, не свистіли, не лаялися, чоловіки знімали шапку, хрестилися. Цим віддавалася шана тим, хто там був, просили їм у Бога прощення гріхів. Кладовища огороджувалися, поблизу ніколи не влаштовувалися веселощі.

Учениця: Одну людину на цвинтар веде обов'язок, іншу – бажання поспілкуватися з тими, кого з нами вже немає. Чи може ставлення до цвинтаря і він сам бути мірилом праведності людини, її способу життя? Це залежить від того, наскільки ми цінуємо корені наших предків, їхні моральні неписані закони у ставленні до тих, хто відійшов.

«Дерево мудрості». Учні знімають з намальованого дерева аркуші, читають мудрі вислови, обговорюють їх:

- Могила людина – дзеркало твоєї душі.
- Забута могила – твоя бездуховність.
- Умій почути і голосне, і мовчазне горе.(В.Сухомлинський)
- Якщо в сім'ї горе – твоя відповідальність за благополуччя сім'ї збільшується вдвічі. (В.Сухомлинський)
- Треба вміти щадити чуже горе, щадити пережите.(В.Сухомлинський)
- Умій співчувати не лише словом, а й ділом – це головне. (В.Сухомлинський)
- Для того, щоб дізнатися, як живуть люди, треба сходити подивитися, в якому стані їх цвинтар.(Древня мудрість)

Вчитель: Якщо у вас померли рідні, знайте, що це померла частина вас самих. Дотримуйтесь трауру протягом того часу, який вкаже ваша совість. Щоб показати свою любов, відданість, пам'ять, ходіть, ніби на побачення, до своїх рідних у поминальні дні. Чи знаєте, які це дні? (на 9, 40 день, через рік, щороку на проводи. Крім того, є субота – поминальниця перед Зеленою неділею, кожна субота посту теж вважається поминальною) Озеленіть могили і місце біля них. Найпоширеніша рослина – барвінок(народна назва – могильник). Саме його

найчастіше, а також вишню, калину, садили на дівочій могилі. На могилі матері – чебрець і м'яту, у старших людей – хвойні дерева.

Учень: Наш народ здавна шанував могили своїх предків, як і інші народи. Бо ті могили святі – в них наша пам'ять, наше минуле, наша історія. Давайте послухаємо ще одне оповідання В.Сухомлинського, поміркуємо і зробимо висновок.

Учениця (читає):

Всі могили – людські

Мама, тато, Оля і Сергійко щосуботи відвідували дідусеву могилу. Цвинтар на пагорбку, ґрунт там – сухий, неродючий. Тож брали з собою 4 поливайки, набирали води і поливали кущ троянд на дідусевій могилі.

Поруч – чиясь забута, заросла бур'яном могила. Сторож сказав, що там похована одинока, безрідна бабуса. Тато сказав:

- Повириваємо на могилі бур'ян.

Повиривали, а наступної суботи мама посадила паросток троянди. Тепер щосуботи поливали квіти на обох могилах.

- Чого це ми поливаємо квіти на чужій могилі? – запитав Сергійко.

- Чужих могил не буває, - відповів тато. – Усі могили – людські.

Учень: Недарма в народі кажуть: «Людина живе стільки, скільки про неї пам'ятають». Наступну історію ми почули в одній з радіопередач.

Подорожуючи по Японії, члени делегації звернули увагу на кладовища: акуратно підстрижені декоративні кущі, трава, чисті, посипані кольоровим ґравієм доріжки, квіти на могилках. На одному з цвинтарів підійшли до чоловіка, який дбайливо порався, і дізналися, що поховані тут російські солдати, які загинули ще в роки першої світової війни. Здивуванню не було меж: «Ви доглядаєте могили своїх ворогів?!» Чоловік відповів: «Перед смертю всі рівні. Нація, яка не шанує пам'ять про померлих, приречена на загибель»

Учитель: Вдумайтеся в ці пророчі слова! Це повинно бути високою моральністю кожної живої людини, яка береже в душі пам'ять роду. Доглядати не лише могили рідних, а й братські могили, де поховані ті, хто віддав своє

життя за свободу і незалежність нашої держави в роки Другої світової війни. На жаль, на українській землі все більше могиł і сучасних героїв – бійців АТО, волонтерів, мирних жителів. Не будьте байдужими, покладіть до них квіти, цукерки, вирвіть бур'ян.

Звучить запис пісні «На братських могилах» В.Висоцького.

Учениця: В одному з сіл Азербайджану почався землетрус. Все населення зі своїми пожитками мало евакуюватися. На них чекали машини, але всі пішли в іншу сторону – до кладовища, попрощатися з рідними. А в Чорнобильській зоні залишилися десятки людей, що не змогли покинути могили рідних, залишити їх на самоті. Яке глибоке почуття поваги до померлих!

Учень: Чи не заростають могили бур'янами забуття, глухою кропивою черствих, байдужих душ?

Учениця: А я переконана, що з поваги до тієї святої могили починається і повага до свого роду, землі, народу.

Вчитель: Друзі, як ви думаєте, чи не з тих, хто забуває стежку до маминої могили, народжуються ті, що розкопують могили, руйнують пам'ятники, здають на металобрухт огорожі з цвинтарів? Такі варвари проводили труби каналізації через Книшове кладовище в Борисполі, затопили села і козацькі могили під мертвим Київським морем, зносять місця поховань для будівництва готелів і ресторанів. На кістках померлих хіба збудуємо щасливе життя?

Звучить класична музика.

Підсумкове слово вчителя: Щоб не тільки вижити, а й жити сьогодні, завтра, в майбутньому, ми маємо сповідувати філософію гуманізму: не виконувати добро, людяність, повагу до народу, а культивувати все це. Це важко, а особливо нині, коли народи-брати воюють, коли проливається кров людей, коли рушиться те, що віками було міцним. Та світ наш – це наша земля. Л.Костенко сказала: «Кити хоч викидаються на сушу, а людству викидатися куди?» Тому я звертаюсь до вас, до вашої душі: добро – це невичерпна сила,

яка, певно, чи не єдина здатна врятувати світ і наше покоління. Творіть добро, поки живі ті, кого любите. Якщо ж попрощалися з ними – пам'ятайте про них. А на цвинтар від сьогодні дивіться іншими очима.

ВКЛОНИСЯ СТАРОСТІ ДОЗЕМНО

Мета: підвести учнів до усвідомлення таких етичних понять, як доброта, милосердя, справедливість; формувати внутрішню потребу допомагати людям у скруті, прищеплювати любов і повагу до рідних та знайомих; переконати, що байдужість – одна з найбільших вад людини.

Обладнання: запис музики і пісень, родинні презентації, виставка виробів, відеоролик «Що це?».

Форма проведення: родинна вітальня.

Форми і методи: інсценування, презентації, «Обери позицію», «Мікрофон», читання в ролях.

Епіграф: *«Тільки родина, як зірка єдина,
Твій порятунок, надійний причал»*

В. Крищенко

Хід заходу

Ведуча:

Добрий день! Усіх гостей ми
Щиро зустрічаємо
І на святі на родиннім
Вас усіх вітаємо!

Ведучий:

Нехай над вами небо голубіє,
Не знають втоми руки золоті,
Нехай душа ніколи не старіє
І серце не втрачає доброти.

Ведуча:

Нехай для вас не згасне сонце,
Нехай не віють в душу холоди,
Хай жито на столі і Бог на небі
Вас завжди порятують із біди.

Звучить пісня «Родина» (сл..В.Крищенко, муз. О.Злотник)

Вчитель: Доброго дня, шановна родино! Так, ми всі: і батьки, і діти, і вчителі – є однією дружною великою родиною. І мову сьогодні поведемо про найкращі людські почуття і моральні цінності, які плекає українська родина. Осмисливши такі важливі для кожного поняття, як любов, віра, щирість, доброта, збагатимося духовно та емоційно. Внутрішній світ людини – це її душа, сховок таємниць, почуттів, мрій, спогадів. Його треба плекати, наповнювати духовними скарбами, моральністю. Гублять душу ненависть, жорстокість, заздрощі і байдужість. Тож замолоду треба дбати про те, аби не занепасти власної душі, не розгубити її скарбів, а примножувати, творячи добро.

Учениця читає напам'ять:

Калейдоскоп життєвий. Є у нім
Дешиця щастя і багато болю,
Та дуже прошу, люди, не спішіть
Ви нарікати на тяжкую долю...
Коли ти можеш бачити, як світ
Веселки барвами докруз сіяє,
То дякуй Богові, бо в декого в житті,
Навіть цієї радості немає.
Якщо ногами босими в росі
Ти на світанку можеш походити,
То дякуй долі і згадай людей,
Котрі не мають змоги це зробити.
Коли ти чуєш, як співає птах,

Чи листям ніжно шелестить тополя,
Радій тому, що твій життєвий шлях
Природи музикою наділила доля.
Тож відкривайте душі і серця
У милосерді до чужого болю,
Любов'ю променіться, мов сонця,
Й ніколи не жалійтеся на долю.

Ведучий: Мати можливість бачити, чути, ходити – це вже велике щастя, і його треба цінувати. Але без наповненості нашого життя добром, любов'ю, милосердям наше щастя буде однобоким, егоїстичним. То що ж таке добро? У чому суть милосердя? Чи тільки у великих вчинках вони проявляються?

Бесіда(метод «Мікрофон»): учні та їх батьки розповідають про своє розуміння понять «добро», «милосердя», наводять приклади з власного життя.

Вчитель: Я вдячна всім присутнім за щирість і відвертість. Так, найчастіше милосердя проявляється в дрібницях. Воно негаласливе і малопомітне. А проте безкорисливі добрі вчинки, які, власне, і є милосердям, трапляються значно частіше, ніж ми думаємо, і зовсім поруч: волонтерська робота в зв'язку з АТО, допомога старенькій сусідці, озеленення пустиря, збір одягу, іграшок і товарів першої необхідності для переселенців, влаштування невеликих концертів для людей похилого віку просто на їхній вулиці, близько від їх домівки. Тільки так ми можемо морально зростати, стаючи добрішими.

Звучить запис пісні Н.Май «**Стежина добра**»

Ведуча: А починається наша школа добра в родині. Саме від своїх рідних - тата і мами, дідуся і бабусі, братиків і сестричок, тіток і дядьків – бере дитина уроки людяності. Батьки - найрідніші і найближчі для кожного з нас. Вони подарували нам життя, можливість бути людьми і взагалі бути на цьому світі. У них вчимося слухати, думати, спілкуватися, любити й віддячувати. Саме вони будь-якої миті придуть нам на допомогу у скруті, висушать наші сльози і порадіють нашим успіхам.

Ведучий: Кожен з нас, присутніх у цьому залі, переконаний, що саме його сім'я найкраща: найдружніша, найпрацьовитіша, найталановитіша, найдобріша, най... А давайте послухаємо і переконаємося в цьому.

Презентації «Наша сім'я» , виступ сімейного ансамблю, демонстрація виробів декоративно-прикладного мистецтва, кулінарних шедеврів, фірмових сімейних блюд і т. п.

Ведуча: Образи батьків оспівані в піснях і віршах, книгах і фільмах, казках і легендах, музиці і пам'ятниках. Біблія повчає «Шануймо наших батьків», а значить, і їх батьків – наших дідусів і бабусь. Майже 3,5 тис. років тому на кам'яних скрижалях, які отримав пророк Мойсей від Бога на горі Сінай, було вирізьблено слова «Шануй батька твого і матір твою, щоб добро тобі було, та щоб довголітнім був ти на Землі»

Ведучий: Тож прийміть, наші любі рідні, слова вдячності й любові і ці скромні букети квітів, як знак вдячності за ваші недоспані ночі, турботливі руки, за ваші уроки добра і справедливості.

Учні:

1. Ми до батьків сказати хочем слово,
Сповнене ніжності й любові.
2. бо без батьків чого ми в світі варті,
3. без маминої ласки і тепла,
4. без батьківської строгості та жарту,
5. без нашого родинного тепла?!
1. ми любим вас, кохані мами й тата,
І зичимо здоров'я вам багато,
Ми хочемо, щоб завжди ви раділи,
І щоб в житті ніколи не хворіли.
2. хоч часом ми буваємо не чемні,
І дуже ви хвилюєтесь за нас,
Але у серці, знаємо напевне,
Ми дуже-дуже любимо всіх вас.

З хай Бог охороняє вас від злого,
Хай світить сонце і колосяться жита,
Щоб ви були щасливі та здорові
На многії і многії літа!
Разом: Хай щастя і радість вам ллються рікою,
Щоб ви не стрічались ніколи з журбою!
(учні вручають рідним квіти)

Учитель: Повага до старших поколінь – закон нашого життя. Учіться у старших. Якби в повній мірі поважали старечу мудрість, у житті було б менше юнацької безтямності, яка виникає від незнання життя, самовпевненості, необачності. Бережіть здоров'я та спокій своїх рідних та дорогих вам людей. Не завдавайте їм болю, смутку, страждань. Усе, що вони дають вам, - це їхня праця, піт, утома. Знайте: найбільше щастя для них – ваше чесне життя. Приносьте в дім радість, бережіть щастя сім'ї.

Ведуча: наодинці з рідними ми відчуваємо себе захищеними і щасливими, і в ці хвилини зовсім не важливо, чи заможні наші батьки, чи престижна у них робота. Важливо тільки, наскільки вони люблять нас і наскільки ми любимо їх. Батьків, як і Батьківщину, не вибирають – це мають розуміти всі.

Звучить запис пісні «**Лебеді материнства**» (сл. В.Симоненко, муз.)

Ведучий: Батьки нас виростили, виховали, навчили добра. Як же не відплатити їм шаную, любов'ю, ласкою і допомогою?! Власне, тільки цього на схилі віку і хочуть від нас, дітей, наші батьки. А якщо уваги, піклування не відчують, їм здається, що вони стали тягарем, чимось зайвим, непотрібним для своїх дітей.

Учениця читає напам'ять:

Допоки нас чекають наші мами
І доки виглядають нас батьки,
Провідуймо, та не лише листами,
Хоч дорогі їм і скупі рядки.

Коли неждано вдарять в дзвони далі,
Тоді на все, на все знайдеться час.
Але ні сльози, ні вогонь печалі –
Уже ніщо не виправдає нас.
Зане жаль у щедрім слові «мамо»
І чайкою здригнеться синя вись.
Провідуймо і завжди пам'ятаймо,
Що можемо запізнитися колись.

Ведуча: А чи знаєте ви, що таке самотність? Якщо ні, то ви щасливі. Бо самотність – це життя наодинці з собою, зі своєю пам'яттю, коли хочеться з кимось поділитися власним болем – і немає з ким. Коли хочеться з розпачу плакати, кричати так, щоб почув увесь світ. Коли тліють у серці спогади, наче жарини. Обіймаючи його невігойні сліди, і немає кому їх повідати. Чи немає поруч з вами таких самотніх людей, які сидять цілий день на лаві біля двору, щоб хоч на людей подивитися, які вночі не можуть склепити повік, перебираючи в думках день за днем своє життя, до кого тижнями не навідується ніхто, крім соцпрацівника? Якщо є – поспішіть до них, бо самотність – страшний гріх.

Вчитель: Розповім вам невелику притчу «**Я створив тебе**»

Один чоловік, ідучи містом, побачив дівчинку в лахмітті, яка просила милостиню.

- Господи, чому Ти таке допускаєш? Зроби щось, прошу тебе, - звернувся щиро до Бога. А ввечері в телевізійних новинах чоловік дивився репортаж про те, як люди вбивають один одного, бачив очі вмираючих дітей, їхні виснажені голодом тіла. І знову заволав до Всевишнього:
- Отче Небесний, подивися, скільки лиха, зроби щось! Уночі чоловік почув голос Господа:
- Я вже щось зробив. Я створив тебе.

Сьогодні саме час кожному з нас запитати себе: а що зробив я, щоб у світі стало більше спокою, миру та любові, щоб не лилась кров і не було війни, щоб

не страждали одинокі старенькі? Не будьмо байдужими! Не нарікаймо на труднощі і проблеми, а діймо!

Учень(напам'ять) :

На долонях і влітку паморозь,
А на душах і в спеку іній.
Ходять вони поміж нами,
Люди-згарки, люди-тіні.
Їх тривожать кишені і шлунки,
І набиті добром комори.
Ну навіщо померлим цілунки,
Ну навіщо осліпим зорі?
Не помітять: на абрикосі
Народилася перша квітка.
А до когось приходить осінь,
А до когось – горе у хвіртку.
Не помітять в долонях світу
Ще немало і сліз, і мозолів.
Не помітять: вишневим цвітом
Осипається чиясь доля.
А вона спокійненько толочить
Разом з травами променів ружі...
Найстрашніший на світі злочин –
Заховатися в нору байдужості.

Ведучий: Самотність гірка, а особливо в старості. Болить душа за всіх стареньких.

Синім інеем капусти цвітуть,
Аж під зорями літаки гудуть,
Хмара стелиться скатертиною
Та над бабою Катериною.

... наробилася, находилася,
Натоптала стільки доріг,
Що в ногах уже не вмістилися,
То поклала їх під поріг,
І стоїть тепер під воротами,
І когось так печально жде:
Може, хтось-таки?
Ну хоч хтось-таки?
Та ніхто до неї не йде.
Під ворітьми сусідські хлопчики
Вибивають рудий спориш,
А їй хочеться, як їй хочеться
З хлопчиками поговорить!
Вона лагідної: «Драстуйте»,
А вони пролітають: «Привіт»,
І схиляється сива ластівка
На провислому дроті літ...

Ведуча: Старість небажана, усяк прагне відтермінувати її прихід. Та вона підкрадається, і добре, коли довкола променяться рідні усмішки і дзвенить дитячий сміх. А як цього нема...

Учениця:

Живе одинока людина,
Чому ж ми проходимо мимо?
Живе одинока людина,
Ніким у житті не любима.
І серце у неї відкрите
Для ласки людської й привіту,
Печальним льодком оповите,
Віддалене горем од світу.
Чому ж ми не прийдемо в хату,

Її не покличем з собою?
І буде одна вікувати
Людина з своєю журбою.
Нам легше, бо ми не самотні,
Ходімо ж до неї в світлицю!
І серце людини з безодні
Полине за нами, як птиці.

Звучить пісня «**Смерекова хата**»(муз. П.Дворського, сл.. М.Бакая).

Учень:

Оця верба, що в баби Хими
Гілками хатні стіни тре,
Хрестом підійде до могили,
Як тільки-но старенька вмере.
Ніхто не ходить до бабуса...
Глуха ж, мов занімів поріг,
Одна коза до неї мека
Та вітер стогне в димарі.
Колись була ставна, вродлива,
Жарінь – в блакитній глибині,
Косу обрізала й спалила,
Як муж загинув на війні.

Інсценування вірша М.Довнича «**Розкажіть мені, мамо, про вишні...**»

Син: Розкажіть мені, мамо, про вишні,
Їх було так багато в саду.
Мати: Були, сину, морози невітшні,
А вони кого хочеш зведуть.
Син: Розкажіть мені, мамо, про зорі.
Чи такими були і колись?
Мати: А той, синку, хто виріс у горі,
Не так часто на зорі дививсь...

Син: Розкажіть мені, мамо, про долю:

Чи людині підвладна вона?

Мати: Наша доля, мій синку, як море:

Той пливе лиш, хто має човна.

Син: Розкажіть мені, мамо, про роки,

Чи спливають помітно вони?

Мати: Роки, сину, помітні, допоки

Матерів пам'ятають сини.

Звучить пісня «**Мам**»(Слова і музика А.Кузьменка)

Вчитель: На жаль, іноді трапляється, що старенькі батьки, бабусі та дідусі стають тягарем. Одна справа, коли за старою людиною нікому доглядати, але коли діти чи онуки забувають про них, відмовляються від них – це свідчить про нашу байдужість і жорстокість, холод наших душ і закам'янілість сердець. Все своє життя вони жили заради нас, віддаючи любов, тепло і ласку, ми ж дбаємо про свій спокій і добробут, забуваючи, що старість краще знає ціну любові, відданості, навіть простої уваги і піклування, навіть співчутливого погляду. Тримайтеся їх! Їх мудра порада, їх слово, їх досвід потрібні молодими, як хліб, як повітря. Віддячте їм своєю шанобою і увагою. Я хочу вірити, що ніхто з присутніх у цьому залі не стане мешканцем будинку престарілих чи тих, хто відвезе своїх рідних до притулку. А зараз я хочу прочитати вам свій вірш, написаний під враженням однієї почутої історії:

В будинку престарілих

Виглядала мати на дорогу
Із вікна будинку одиноких,
Відчувала біль щемкий, тривогу,
Сором за дітей своїх жорстоких,
Що прикрились добрими словами:
«Тут, в гурті, вам веселіше буде, -
Не сумуйте, не хворійте, мамо»
Що ж це з вами трапилося, люди?!
Щось згубили на стежках невпинних,
Бо зрікаємось батьків стареньких,

І з докором дивляться у спини
Очі тата сивого чи неньки...
Привезли... Мов, «веселіше буде».
Тільки й світу нині, що в вікні,
В репродукторі говорять люди,
Фото сина поруч, на стіні,
А напроти в ліжку – теж старенька,
Безнадії у очах печаль,
Згадують дітей своїх маленькими -
Про дорослих же чомусь мовчать...
Ех, дорого, озовися шумом,
Поверни дітей із каяттям
І пригаслі материнські очі
Засвіти надії почуттям,
...Та безлюдна пролягла дорога,
Тихо птаха над вікном співає:
Не приходять діти до порога,
Тільки сонце в шибку заглядає...

Перегляд відеоролика «**Що це?**», обговорення його.

Читання в ролях гуморески М.Бахмата «**Гроші для матері**»:

- Ти б матері допоміг,
Стара ж, одинока,
В тебе кажуть, усе є,
Чин маєш високий.
Щодня бачу, як вона
По селу блукає,
Під кущами скрізь пляшки
Порожні збирає.
- Гроші їй, звичайно, є.
Треба б ще зібрати:
Хочу, як вона помре,
Гарно поховати.

Вчитель: Незабутній поет-гуморист С.Олійник теж не зміг змовчати про підняту нами проблему і написав вірша. От тільки не сміятися, а плакати від нього хочеться. Послухайте поезію у виконанні моїх помічників:

Сива мати сорок літ
Прожила в тій хаті,
Де за ганком – вишень цвіт,
Яблуні крислаті,

Доглядала свій садок,
Мальви буйно росли.
Але ось прибув синок
До мамаші в гості:
На машині «Жигулі»,
Стрижений по моді:
- Годі жить вам у селі,
Порпатись в городі!
Вам давно пора до нас
Перебратись, мамо.
Телевізор, ванна, газ –
Шик, сказати прямо!
Ні аж в двір у туалет.
Ні по воду вранці,
Кожен вечір то хокей,
То спортивні танці.
Не вагайтесь! – говорив
І, знайти щоб свата,
В райгазеті об'явив:
«Продається хата».
Налетіли покупці –
І нема вже хати!
Втерши сльози на лиці,
В путь збиралась мати:
Походила по двору,
Щоб одвести душу,
В сад зайшла і, мов сестру,
Обнімала грушу.
Щебетали в синь небес
Птахи на світанні,
І повіз її експрес
До синочка Вані.
Був давно готовий план,
Як зустріти неньку:
Одвели старій диван,
Тумбочку гарненьку.
Вечорами внук Артур
Грав їй на баяні.
Потім – з бази гарнітур

Притаскали Вані.
Інші меблі – інший план!
І невістка строга
Пересунула диван
Ближче до порога.
Згодом десь припер синок
Дзеркало у рамі
Та в передню, у куток
Розкладушку мамі.
Повалило в Ваньків дім
Більше друзів, звісно...
Рік минув, і в домі всім
Стало «дуже тісно».
Про повернення в село
Не могла й гадати:
Вже в старої не було
Ні грошей, ні хати.
Сварки, чвари почались...
А за тиждень Ванька
Розліпив об'яви скрізь
«Є хороша нянька».
В мамин сад іде весна,
Знов цвісти все буде...
Де живе тепер вона,
Знають добрі люди.

Вчитель: А тепер запрошую вас, шановні батьки, і ваших дітей до обговорення порушеної проблеми.

Бесіда: (метод «Обери позицію»).

- Байдужість, неуважність до батьків – найбільший гріх перед Богом. Карати треба тих, хто відмовляється від стареньких батьків.

- Не просто відмовляється – ще страшніше: прикривається лицемірною турботою про них. Пам'ятаєте Володьку Лободу із роману Гончара «Собор»? І ми зустрічаємо таких же «батькопродавців».

- Аякже, адже старі, немічні батьки не вписуються у їх багатий, сучасний інтер'єр, заважають спокійно жити. Виростили, вивчили їх, а тепер не потрібні.

- І не важливо, що, може, й немає будинку престарілих. Такі «володьки» можуть просто місяцями, а то й роками не навідувати батьків у селі, дбаючи егоїстично лише про себе.

- Слід частіше відвідувати своїх батьків, допомагати їм. Адже вони так багато роблять для нас.

- А, до речі, в Основному Законі України говориться про обов'язок дітей доглядати батьків на старість.

Звучить пісня **«Росте черешня в мамі на городі»**(Сл.М.Луків, муз. А.Горчинський) у виконанні одного з батьків.

Мама(під супровід музики «Романтичний рояль Ю.Маласка): Послухайте ще одну сумну історію про байдужість до найрідніших людей, яку переповідає В.Сухомлинський у своєму оповіданні **«Дерев'яний лелека»**. Діти, нехай ця історія стане для вас повчальною.

В одному селі жила родина: чоловік, жінка, синок Сергійко і дідусь, якому одвели комірчину. На день народження Сергійка вирішили влаштувати вечір, запросили багатьох гостей, навіть голову колгоспу і бригадира. А дідуся забули запросити. А він давно готував онукові подарунок: вирізав з дерева лелеку. Ось уже й гості сходяться з подарунками. Тільки дідусь сидить на ліжку в своїй комірчині. Перед ним на столі – дерев'яний лелека підняв голову, чорним оком дивиться у вікно, прислухається до музики, що лине із сусідньої кімнати. Так і знайшли дідуся вранці... Схилюся на подушки, задивлений на лелеку, сумний, непорушний, а в очах – захололі краплини сліз. А на столі стояв дерев'яний лелека і дивився у вікно...

Звучить **«Пісня про матір»** Б.Олійника.

Ведуча:

Крізь дощі, крізь сніги, крізь тумани,
Чи дороги туман обснує –
Приїжджайте частіше до мам,
Повертайтеся в дитинство своє.
Забувайте обов'язок, втому,

Не марнуйте дрібницями дні,
Приїжджайте до рідного дому,
Розвесняйте в нім душі свої.

Ведучий:

Там ростуть чорнобривці і м'ята,
Де пройшли ваші дні золоті,
Лиш не можуть там вічними стати
Руки мамині – крила святі.
Щоб не мучила совість потому,
Не приносьте батькам ви печаль.
Бо для них ви є сонячний промінь,
Тож не гасніть у рідних очах.

Підсумкове слово вчителя: Друзі! Не будьмо байдужими, бо не можна бути щасливим, коли серце німе, а душа глуха і черства до чужого горя. Милосердя потрібне всім: тим, хто його чинить, і тим, до кого воно звернене. Хочеться вірити, що ви зробите правильні висновки з почутого сьогодні, через усе життя своє пронесете глибоке усвідомлення того, що людина на цім світі не вічна, життя коротке, і гріх розтринькувати його на негідні справи. Світлішим і щасливішим стало б наше життя, якби кожен з нас зробив на одну добру справу більше. Якби кожен спробував допомогти чи бодай підтримати знедолену, самотню чи стару людину, і світ став би значно кращим.

Ми сьогодні тут у тісному родинному колі говорили про те, без чого людина не може бути людиною – добро і милосердя, повагу і шану до рідних і стареньких. Нехай міцніє наш духовний зв'язок у піснях, думках і діях.

Всі присутні співають пісню «**Чорнобривці**» (сл.. М.Сингаївського, муз. В.Верменича)

НЕ ДАЙ ДУШІ ЗАКАМ'ЯНІТИ!

Мета: опираючись на емоційне і духовне мислення, розвивати у вихованців розуміння інших людей, наповнити духовним змістом розуміння дитини, розвивати рефлексію, творче і образне мислення, виховувати національну духовну культуру.

Обладнання: плакати «Що таке душа», аркуші паперу, фарби, олівці, народні прислів'я, запис українських пісень.

Форма проведення: сократівська бесіда.

Форми і методи: робота в групах, «Обери позицію», «Мікрофон», «Незакінчене речення».

Епіграф: *«З усіх відомих в природі глибин найбільшою
є глибина людської душі»*

О.Гончар

Хід заходу

Вчитель: Розмова наша сьогодні – про найближче і найневідоміше, найголовніше і найзрозуміліше, найзагадковіше і найсокровенніше, що є у людини, що вміщує у собі Всесвіт і не вмирає – про Душу. Темою для нашої бесіди я взяла рядки з вірша Тетяни Чумак, лауреата премії Міжнародного освітнього фонду ім. Я.Мудрого. коли я прочитаю вам уривок з поезії, прошу вас знайти слова, які вважаєте головними:

Як б'ється серце у натхнення мить!
Та зло підступне чи людська байдужість
Вбиває миттю пагінець той пружний,
Лиш згусток болю на щоці бринить.
Не допусти, щоб зникло джерело,
Не дай душі закам'яніти німо!
Пильнуй, щоб дні не пролітали мимо,
Щоб зерня буйним сходом проросло.

- Як ви думаєте, які рядки стануть нашої Сократівської бесіди?(виголошується і записується тема)

- Як ви думаєте, чому я звернулась до цієї теми?
- Чи актуальна вона зараз?
- Що відбувається зі світом, з Україною? Яка причина цих подій?

Зачитаю вам слова М.Бердяєва: «...вищі цілі життя не економічні, не соціальні, а духовні. Велич народу – його вклад в історію людства визначається не могутністю держави, розвитком економіки, а духовною культурою». А духовна культура йде від наповненості нашої душі й праці. Душа... що це таке, по-вашому?(учні висловлюються) А тепер звернемо увагу на ці плакати і прочитаємо:

Душа – безсмертна, нематеріальна основа в людині, що становить суть її життя, є джерелом психічних явищ і відрізняє її від тварини(релігійний словник)

Душа (лат.anita) – це сутність, незалежна від тіла, а на відміну від духу тісно пов'язана з організмом, почуттями і прагненнями людини. Для сучасної психології душа – носій несвідомого(словник-довідник «Людина і суспільство»)

«Душа». Людина, згідно Святому Письму, складається з тіла та душі. Без душі тіло – прах. Душа – творіння Боже. Властивість душі людини – безсмертя, розумність, воля, дар слова(Б.Ничипоров)

В.О.Сухомлинський сказав: «Соромся порожнечі душі». А відомий російський поет М.Заболоцький звертався до своїх сучасників з порадою:

Не позволяй душе лениться,
Чтоб в ступе воду не толочь,
Душа обязана трудиться
И день, и ночь, и день, и ночь.
Коль дасть ей вздумаешь поблажку,
Освобождая от забот,
Она последнюю рубашку
С тебя без жалости сорвёт.

- У чому єдині автори почутих рядків?

- Яких людей ми називаємо бездушними?
  - Які проживають своє життя даремно, нікому не приносячи користі;
  - Яких цікавлять лише розваги, секс, гроші;
  - Які вважають, що здатні любити сім'ю, дітей, Вітчизну, а насправді це лиш слова;
  - Які в серці носять злість, заздрість, лінь, жорстокість.
- Як ви думаєте, чим повинна бути наповнена наша душа?

Правдою	добротою
Терпінням	миłosердям
Надією	співпереживанням
Вірою	скромністю
Радістю	любов'ю
Щирістю	людяністю

В Україні відбувається активізація уваги до проблем духовності, і ми повинні закласти цеглину в розбудову держави на засадах Істини, Добра, Краси. А починати слід насамперед з себе, щоб слово «Людяність» не перестало бути актуальним, щоб зникли яскраві ознаки нашого часу: хаос, бандитизм, війна, теракти, наркоманія, бездуховність. Орієнтиром у нашому житті мають стати **Біблійні заповіді**. Вслухаймося, вдумаймося ще раз у них, осягнімо їх мудрість:

1. Возлюби ближнього твого, як сам себе.
2. Не роби собі ідола і не вклоняйся йому, і не служи йому.
3. Не взивай на дармо імені Господа Бога Твого.
4. Пам'ятай день святий святкувати: 6 днів працею і роби в них усі діла свої, а день сьомий – свято Господу Богу.
5. Шануй отця свого і матір свою – добре тобі буде і довго житимеш на землі.
6. Не убий.
7. Не чужолож.

8. Не кради.

9. Не свідчи ложно на свого ближнього.

10. Не пожадай нічого, що є в ближнього твого.

Вчитель зачитує уривок із книги А.Зінов'єва *«Йди на Голгофу»*: « Душа ... це щось подібне шостому відчуттю. Якщо ти відчув у собі душу, тобто відчув «озарение», знай, що тобі долею даний найвищий дар з усіх мислимих дарів буття. Мати його і є найвище щастя. Бережи цей дар, зберігай у чистоті, примножуй і збагачуй своїм подальшим життям. Не міняй цей дар ні на що інше, так як обмін буде нерівним для тебе. Все інше, у порівнянні з ним, є суєта суєт». Це ще не все, коли душа наповнена змістом, вона повинна обов'язково працювати, осмислювати, як тільки що було сказано. Як не дивно, ми, маючи душу, наділяємо душею все те, що близьке нам: землю (кажемо одухотворена), пісню (кажемо задушевна), народ. Давайте спробуємо відчувати душу. Пропоную роботу в групах протягом 7 хвилин.

Робота в групах (під супровід українських пісень у виконанні Н.Матвієнко):

I група – намалювати душу української пісні.

II група – охарактеризувати душу українського народу через влучні прислів'я, приказки.

III група – охарактеризувати душу України(прозою чи віршами).

Презентація роботи груп.

Вчитель: Запитання до всіх. Що спільного ви знайшли у душі України, пісні, народу? (любов, велике терпіння, віра в Бога, щирість, відкритість, працелюбність)

Звичайно, кожна людина несе відповідальність за зміст, наповненість, чистоту своєї душі, потрібно тільки усвідомити смисл, мету свого існування на цьому світі, розкрити очі і серце людям. Я хочу продовжити словами мужньої, сильної жінки із Закарпаття Ганни Душак (вона, до речі, інвалід, не може ходити, але біда не зломил її, а тепла її душі вистачає на всю Україну).

Настане час – не стане і мене,

А навкруги не зміниться нічого.
Весна прийде, і літо промайне,
Пора наступить листя золотого.
Жалію? Ні. Печалюся? Також.
Такий закон життя цього земного.
Кажу собі: «Щопохвилини множ
Скарби добра нетлінного, живого»
Прожити просто так на цій землі,
Для себе лиш – це зникнути безслідно,
Немов би й не родилась взагалі,
Цвісти цвіла. А відцвіла безслідно.
А поки що буяє зелен-май,
І вечори замріяні і п'яні,
І цей земний, чарівний пишний рай
Весь тоне у зозулінім куванні...

Пам'ятайте, друзі, що людина з гарною душею живе одухотвореним ,
піднесеним життям, творить добро.

Пропоную закінчити речення (метод «Незакінчене речення»):

- Щоб моя душа наповнилась змістом, мені ще потрібно навчитися...
- Розправити крила моїй душі заважає...
- Наша душа живе заради...

Ваші думки хочу доповнити висловом: «Призначення кожної людської істоти – навчитись любити самій, примножити і передати це животворне почуття своїм нащадкам. Любов – це пальне для Землі, без якого її існування стане немислимим. А щоб любити по-справжньому, необхідна мудрість. А щоб стати мудрим, треба любити людей усією душею...» А ще хочу для роздумів розповісти вам маленьку притчу.

Аромат троянди

Два монахи вирощували троянди. Один любив проводити вільний час, милуючись квітами і вдихаючи їхній аромат. Другий зрізав найгарніші квіти і дарував випадковим перехожим.

- Що ти робиш? – запитав його перший монах. – Навіщо позбавляєш себе радості? Це ж така насолода – вдихати пахощі троянд!
- Троянди найкраще пахнуть в руках того, хто дарує її іншим, - відповів усміхаючись той.

Учениця читає напам'ять:

Душа – єдина на Землі держава,
Де є свобода чиста, як озон:
Кордон душі проходить над світами,
А там нема демаркаційних зон.
Дозиметром не виміряєш дози
Тотального спустошення душі,
Історія лягає під бульдозери...
Сучасний світ шматує фетиші.

Рефлексія. Бесіда:

- Які почуття викликала у вас наша сократівська бесіда?
- Які уроки життя ви для себе взяли?
- Чи слід вам у чомусь змінити себе?

Підсумкове слово вчителя: Навчившись розуміти себе, ми прийдемо до розуміння інших, і це допоможе нам стати кращими, людянішими, душевнішими. Ми сьогодні працювали душею. Дякую за співпрацю.

МІЙ КЛАС – МОЯ РОДИНА

Мета: розширити знання учнів про шляхи формування міцного колективу, узагальнити значимість слова «дружба», навчати ввічливому спілкуванню, розкрити перевагу доброти над байдужістю; розвивати навички роботи в

команді, вміння вдаватись до самооцінки і самовиховання; виховувати почуття колективізму, поваги до людей.

Обладнання: м'яка іграшка, мультфільм «Смішарики», валіза, аркуші паперу, фарби, олівці, пам'ятки, записи пісень, «Емоційний термометр».

Форма проведення: тренінг.

Форми і методи: робота в групах, групування, «Мікрофон», інтерактивні вправи.

Випереджувальне Д/з: твори «Мій клас і його проблеми», питання для самооцінки.

Епіграф: *«Згуртованість людей – непорушна фортеця»*

В.Скотт

Хід заходу

Вчитель: Запрошую вас сісти колом. Невипадково я обрала таку форму спілкування. В колі простіше вести відверту розмову, бачити очі один одного. Коло – це гарантія нашої захищеності. А завітали ми сюди, щоб стати трохи ближчими, ріднішими, зрозуміти себе й інших, побачити себе очима товаришів, допомогти один одному змінитися, відверто поговорити про проблеми, які найбільше нас хвилюють, зробити все можливе для їх вирішення.

Прийняття правил роботи:

- Повага до співрозмовників.
- Говори тут і зараз.
- Щирість, відвертість.
- Вимкнений телефон.
- Не критикувати.
- Уміти слухати й чути.

Вправа «Аплодисменти по колу». Вчитель називає одного з учнів на ім'я, вітаючи аплодисментами, вдвох вони вітають третього і т. д. Оплески звучать все голосніше, і зростає напруга серед ще не названих. Тому останньому гравцеві адресують слова «А найгучніші аплодисменти дістаються...»

Вправа «Розмова з іграшкою». Вчитель пропонує спробувати ще більше дізнатися один про одного. Завдання: назвати себе і продовжити фразу «Не хочу хвастатися, але я...» і передати м'яку іграшку сусіду. Отже, почнемо: «Мене звуть Тамара Миколаївна. Не хочу хвастатись, але я люблю працювати з дітьми, а ще пишу вірші і співаю у фольклорному ансамблі» (діти продовжують вправу). Дуже приємно почути стільки цікавого про вас і, дивлячись на наше коло, я думаю про життя нашої класної сім'ї. Ми з вами відповіли на питання «Хто я?», а тепер прошу вас за мною повторити:

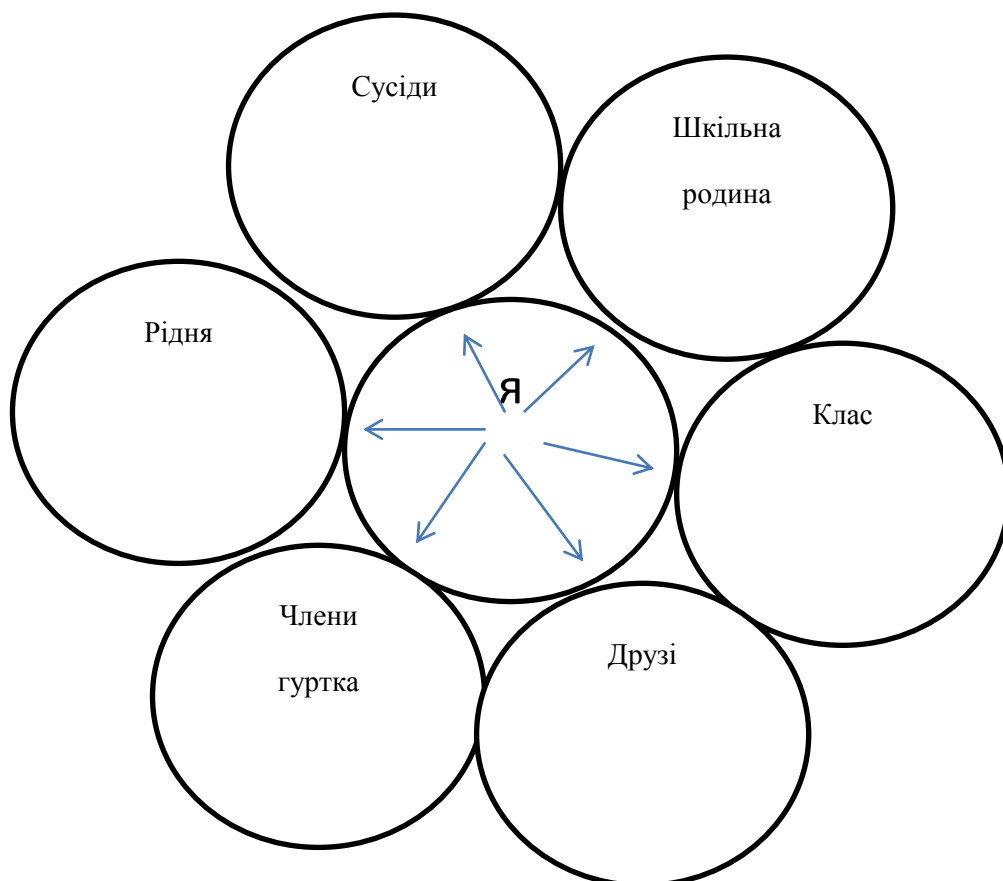
Наше коло – це сім'я,

Друзі ми: і ти, і я!

Бесіда: (метод «Мікрофон»)

- Як ви розумієте слово сім'я?
- Що виникає у вашій уяві, коли ви його вимовляєте?

З часом ваше сімейне коло стає ширшим. Створіть асоціативний куш («Метод гронування»).

Шкільна родина – це колектив, це ми з вами, це любов і турбота, праця і відпочинок, звички і традиції, радощі і печалі.

- З кого ж складається колектив?
- Якщо одного «я» не буде, чи будемо ми?

Так, кожен із нас неповторний, індивідуальний, кожен є частинкою одного цілого. Малесеньку дольку яблука візьміть – і фрукт втратить свою цілісність. Таким же значимим є життя кожного з нас. Пам'ятаєте казку про батьківський заповіт? А я сьогодні вам розкажу притчу і попрошу сформулювати висновок.

Майже нічого

- Скільки важить сніжинка? – запитала синиця голуба, який примостився поруч з нею на гілці.
- Майже нічого, - відповів голуб і додав: - А хіба це так важливо? Що таке сніжинка? Пух, порошок.

Тоді синиця розповіла йому таку історію:

- Якось я відпочивала на гілці високої сосни, аж раптом почав падати сніг. Це навіть не була заметіль – кружляли легесенькі, невагомі, мов сон, сніжинки. Знічев'я я почала рахувати сніжинки, що опускалися на гілку. Їх упало 3 млн. 751 тис.952. Коли ж легенько і тихенько упала ще одна сніжинка, таке собі майже нічого, як ти щодо цього висловився, гілка зламалася...

Закінчивши розповідь, синичка пурхнула й полетіла. Голуб, великий авторитет ще з часів Ноя, на хвилину замислився, а потім промовив:

- Можливо, потрібна ще лише одна-однісінька людина, щоб у світі зрештою запанував мир?

Обговорення, висновок: Разом ми, люди – велика сила, будь-які проблеми можемо вирішити.

Вчитель: Здавна люди, вдивляючись один одному в обличчя, намагалися збагнути характер, наміри, настрої людини. Але змінити їх можна лиш в тому разі, якщо поглянеш на себе збоку. Пропоную вам цікавий спосіб розшифровки ваших емоційних станів.

Вправа «Емоційний термометр»: Учні обирають позначки на емоційному термометрі, які найбільше відповідають стану на даний момент. (я щасливий, мені погано, класно, кепсько)

Група «Діагности» звітує про результати і підсумовує: не все так погано в нашому домі, але є певні проблеми. А якщо хоч одному із членів нашого колективу погано, значить, не все у нас гаразд.

Група «Практики» робить аналіз написаних раніше творів «Мій клас і його проблеми», називає найголовніші проблеми, без розв'язання яких справжнього колективу не буде:

- Агресивність у ставленні один до одного;
- Плітки;
- Жадібність;
- Недисциплінованість окремих учнів;
- Неповага до дівчат.

Вправа «Закінчи речення»(вчитель читає висловлювання, учні називають прізвища однокласників, що підходять, на їхню думку, під названу фразу):

- У нашому класі найсамостійніший...
- Життя – складна річ, але в ньому, на мою думку, ніколи не пропаде...
- Хулігану крупно повезе, якщо на його шляху зустрінеться...
- Найталановитіша особистість у нашому класі – це...
- Краще за всіх у класі вміє вислухати, зрозуміти, підтримати...
- Якщо в класі сумно, значить, сьогодні відсутній...
- Мені цікаво спостерігати, як біля дошки відповідає...
- Найчастіше мені снитиметься...

- Найдобріша людина в класі...
- Скромність прикрашає...
- Безмежна щедрість у...
- Я почуваю себе захищеним поруч з...

Вчитель: От бачите, у кожного з нас є своя позитивна риса, і ці якості стали тим матеріалом, що робить наш клас міцнішим, дружнішим. Саме вони можуть допомогти нам уникнути найголовнішої проблеми – невміння стримувати себе у стосунках з товаришами. Подумайте, чим кожен з вас помічає тих, хто знаходиться поруч, розуміє їх біди і радощі, подає руку допомоги? Не так легко досягти того, щоб допомога й увага до інших людей були не насильством над собою, а таким же природним явищем, як усмішка. Щоб зрозуміти товариша, слід зазирнути в самого себе.

Учень:

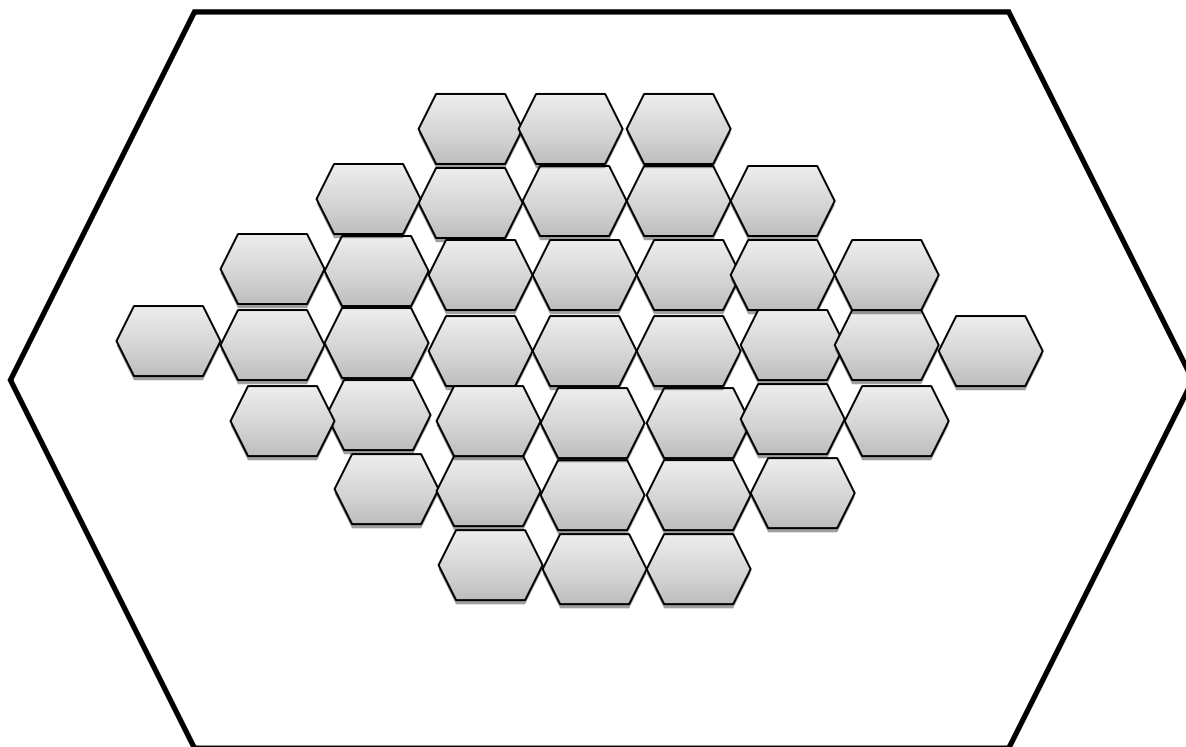
Не говори про доброту,
Коли ти нею сам не сяєш,
Коли у радощах витаєш,
Забувши про чужу біду.
Бо доброта не тільки те,
Що обіймає тепле слово.
В цім почутті така основа,
Яка з глибин душі росте.
Коли її не маєш ти,
То раниш людяне в людині.
Немає вищої святині,
Ніж чисте сяйво доброти.

Вчитель: Отже, ми розуміємо: щоб став кращим колектив, щоб нам комфортно було в нашій шкільній сім'ї, слід кожному постаратися стати кращим. Подивимось на себе збоку, порівняємо себе з товаришами.

Вправа «Який я?» (вчитель озвучує питання, які учні підготували і записали на окремому аркуші, а учні ланцюжком по колу відповідають на кожне з них):

- Чого мені бракує в житті?
- Чого я недодаю людям?
- Чого чекаю від людей, які оточують мене?
- Чи достатньо в мене друзів? Чи хороші вони люди?
- Хотів би я мати такого друга, як сам?
- Чого більше я приношу людям, неприємностей чи приємних хвилин?
- У житті я частіше ведучий чи той, кого ведуть?
- Я звик керувати чи підкорятися?
- Чи зможу я стати іншим для себе і для людей?
- Якщо я лікар, то чи довірив би собі своє здоров'я?

Вправа «Мій герб». Завдання: кожен на аркуші шестикутної форми створює свій герб, на якому має бути вказане ім'я учасника і якась його позитивна риса. Потім по черзі герби прикріплюються на загальний шаблон – великий шестикутник і підписують «Наш клас – це ми!»

Вчитель: Наш загальний герб схожий на бджолині соти. Відомо, що соти – міцна конструкція, бо бджоли дуже працьовиті. Завжди готові виручити один одного і разом будують міцний дім. Наші окремі «я» склали загальне «ми». Чи можемо ми існувати без «я»? Ми – тільки всі разом!

Звучить пісня В.Висоцького з кінофільму «**Вертикаль**» «Друг»

Розповідь практичного психолога про типи колективів, їх основні ознаки: сипучий пісок, мерехтливий маяк, м'яка глина, червоне вітрило.

Вчитель: Отже, хто впізнав наш колектив? Який опис видається вам найбільш влучним? Я думаю, ми переконалися в тому, що дружба, взаємодопомога потребують постійного горіння, а не одиноких, нехай навіть дуже частих спалахів. Що треба зробити, щоб ми горіли єдиним бажанням спілкуватися з однокласниками, всі справи вирішувати дружно, натхненно і творчо працювати? Спробуймо це з'ясувати.

Досить часто у вас виникають такі ситуації, коли ви ведете себе агресивно по відношенню до товаришів. Ймовірно, це відбувається тому, що вас супроводжують злість, хвилювання, гнів, заздрість, роздратування. Помічено, що люди можуть допомогти собі, подумки розмовляючи з собою. Тож варто навчитися прислухатися до себе (діти називають вирази, слова, за допомогою яких можна уповільнити і звести нанівець агресивність, спрямовану на товариша)

Робота в групах.

Вправа «Пункт прокату ідей»: пропонуються для аналізу ситуації. Якщо учні не можуть дійти в групі до єдиної думки щодо розв'язання конфлікту, звертаються за допомогою до інших груп.

І група – Учні 6 класу хотіли після уроків пограти у м'яча, але площадку зайняли учні 7 класу, які не дивлячись на прохання не йшли з поля. Тоді шестикласники стали їм заважати, кидаючи каміння. Учні 7 класу кинули гру і полізли в бійку. Допоможіть розв'язати конфлікт іншим способом.

II група - Одного разу взимку наш клас грав у сніжки. Хтось поцілив моєму однокласникові в обличчя. Він підскочив до мене і почав мені погрожувати, бо думав, що це я. Я образився, і ми побилися. Який вихід обрали б ви?

III група – Учень відповідає біля дошки. Але варто йому трохи замислитись, як піднімається ліс рук, найнетерплячіше виражають незадоволення, підсміюються. Хлопець все більше заплутується і врешті-решт замовкає. На очах з'являються сльози. Як можна було б цьому зарадити?

IV група – Мій однокласник любить ображати дівчат, навіть без причини. Одного разу він підійшов до Оленки. Невдовзі звідти почувся крик, полетів портфель. Я знаю, чим закінчилась ця історія, але цікаво, який вихід обрали б ви, як спостерігач?

Під час обміну ідеями школярі обирають варіанти вирішення даних ситуацій, які базуються на взаєморозумінні.

Доповнення практичного психолога.

Вчитель: Спробуймо застосувати ці слушні зауваження і зробити крок назустріч. Є сприятливі обставини для того, щоб перепросити у тих, кого ви коли-небудь образили. Подумайте, до кого ви хотіли б звернутися зі словами вибачення. Оскільки в нашому колективі, як правило, більше образ дістається дівчаткам, то сьогодні хлопці хочуть їх приємно вразити і подарувати кілька хвилин хорошого настрою.

Гра-сюрприз «Подаруй квітку» (конкурс на краще побажання, звертання, комплімент)

А тепер пропоную трохи відпочити, провівши *жартівливу фізкультхвилинку*. Стали в коло і перевіримо свою уважність та швидкість реагування.

- Аплодують всі присутні.
- Тільки ті, хто любить грати в футбол.
- Тільки ті, у кого гарний настрій.
- Тільки дівчатка.

- Тільки ті, що люблять смачно поїсти.
- Тільки ті, хто добре навчається.
- Хто любить солодке.
- У кого дві ліві ноги.
- Хто запізнюється на уроки.
- Хто не любить канікули.
- Хто хоче мати багато друзів.

Вчитель: Посміялися, відпочили? А тепер хочу розказати притчу. Сподіваюся, наші дівчата замисляться над тим, яку шкоду приносять плітки, як треба слідувати за своїм мовленням і не ображати людей.

Притча про пір'я

Жила собі жінка, яка дуже любила пліткувати. І то не зі зла, а щоб було цікавіше жити. Тож цілісінькими днями збирала новини, переповідала всім охочим, додаючи й дещо від себе. Отак не зі зла не одному нерви попсувала, не одного ревнувати змусила, не про одну всілякої гидоти наговорила.

Та якось у церкві, почувши на недільній проповіді, що розпускати язика – великий гріх, пішла до сповіді. Чесно розказала отцю, покаялась і додала, що це, звичайно, гріх, та не найбільший, а до того ж запевнила, що легко може виправити помилку. Священик сказав:

- Не відпущу гріхи, бо ти ще не готова до цього. Мусиш зробити, що скажу: коли буде великий вітер, на даху свого будинку поріж на шмаття подушку, наповнену пір'ям.

Здивувалася жінка, та все ж згодилась. Через кілька днів сказала священику, що виконала його наказ.

- І що ж сталося, коли ти розрізала подушку?
- Вітер одразу підхопив пір'я і розніс селом і навіть далі. Лише декілька пір'їн я знайшла у маленькій шпаринці в хліві, коли там пастку для мишей ставила.
- Що ж, а тепер, аби отримати відпущення гріха – піди визбирай все пір'я, до найменшої пір'їнки.

З розпачем жінка вигукнула:

- Отче, як же я це зроблю, якщо розлетілось воно так далеко, що я навіть не знаю, де шукати?
- Дитино моя, це пір'я є твої плітки. І ти вже ніколи не зможеш позбирати їх, як не зможеш позбирати й пір'я. Тепер ти зрозуміла, як важко виправити те, що так легко наплести язиком?

Розвивайте в собі бажання першим робити крок до примирення. Чим більше ви ображаєтесь, обурюєтесь, тим менше у вас можливостей поновити стосунки. Коли ви повністю або частково винні в конфлікті, сховайте гордість якнайглибше і дійте. Зробіть усе, щоб стосунки відновились, будьте уважніші і стриманіші, адже ми всі робимо помилки. Вчіться розуміти членів свого колективу, інтуїтивно відчувати і вгадувати їх настрій, стан, бажання.

Вправа «Валіза» (вчитель пропонує щоранку, ідучи до школи, брати з собою валізу. Тож покладіть до неї аркуші, на яких зазначено все те, що допомагає людині в спілкуванні з іншими, всі позитивні риси характеру, вміння, які цінують у класі). Перед тим, як вкинути до валізи аркуш, учні читають написане:

Не заздрити, пробачати помилки, не принижувати, тримати чужі секрети, поважати співрозмовника, співчувати, допомагати і . т. п.

Перегляд і обговорення однієї із серій мультфільму **«Смішарики»** - **«Право на самотність»**

Практичний психолог: Людина може багато, треба лише багато захотіти. Виростити із себе хорошу людину, коли ти сам того не бажаєш – неможливо. Бо ж чи можна назвати тебе людиною, коли ти смієшся з чужого горя чи постійно кажеш неправду, не дотримуєш даного слова честі, робиш інші негідні вчинки? Спробуйте розібратися в цьому. А я дарую вам **«Пам'ятки для самовиховання»**(роздає учням):

Самовиховання – це особисті зусилля людини, спрямовані на формування зміни чи вдосконалення самої себе. Для здійснення самовиховання

- Пізнай самого себе, свої позитивні якості і недоліки, сильні і слабкі сторони;
- Знай чи уявляй собі, яким би ти хотів бути;
- Стався до себе самокритично, прагни до свого ідеалу;
- Систематично і цілеспрямовано працюй над собою, здійснюй самоконтроль.

Головна **мета самовиховання** – стати справжньою людиною. Стань нею!

Вчитель: Клас – це маленька сім'я. Хочеться, щоб у нашій сім'ї панували доброта, повага, взаєморозуміння, не було суперечок і пліток.

Китайська легенда «Справжня сім'я»

Жила-була сім'я, не проста, більше, ніж 100 чоловік були в ній, ціле село займали. Ви скажете: ну й що, чи мало в світі великих сімей? Та справа в тому, що мор і злагода панували в ній і у всьому селі. Ні суперечок, ні лайки, ні бійок. Дійшов слух про неї до володаря країни, і вирішив він перевірити, чи це правда.

Приїхав, і душа зраділа: навкруги чистота, достаток, краса, добре дітям, спокійно старим. Зайшов до глави сім'ї: «Розкажи, як добиваєшся такого ладу і миру?» Той взяв аркуш паперу і довго щось писав – мабуть, не сильним у грамоті був. Ледве розібрав владика каракулі старого. Три слова було написано на папері:

Любов

Прощення

Терпіння

І в кінці листка: сто раз любов, сто раз прощення, сто раз терпіння.

Прочитав володар, почував за вухом:

- І це все?!
- Так, - відповів старий. – Це і є основа життя кожної хорошої сім'ї. – І, подумавши, додав:
- І миру теж.

Вчитель: Хочу, діти, зробити вам невеликий подарунок – подарувати **«Рецепт приготування хорошого колективу»:**

1 кг. активності,

5 л. доброзичливості,

1 склянка поваги,

Гумор – за смаком,

Взяти 18 учнів, добре вимити, очистити від образ і розчинити в доброзичливості. Змішати з активністю, додати повагу і трохи гумору.

Злегка підігріти.

Рефлексія: Обмін думками про захід.

Підсумкове слово вчителя: Давайте зробимо наше життя щасливим, наповнимо його любов'ю, прощенням, терпінням і миром, давайте допомагати один одному у важку і радісну хвилину, будемо хорошими і вірними друзями.

ПОГОВОРИМО ПРО ДРУЖБУ

Мета: формувати розуміння значення дружби в житті людини, сприяти формуванню інтересу до справ класу та взаємин у колективі; виховувати кращі риси людського характеру.

Обладнання: виставка творів «Мій друг», записи пісень, фото колаж «Незабутня шкільна пора».

Форма проведення: багаття дружби.

Форми і методи: робота в групах, «Мікрофон», «Займи позицію», «Коло дружби».

Випереджувальне Д/з: анкетування дітей і батьків, підготовка фото колажу і сюрпризів для друзів, прислів'я та приказки.

Епіграф: *«Дружба – це співзвуччя душ у поєднанні долі»*

Народна мудрість

Захід проводиться на лоні природи біля вогнища, присутні сідають навколо вогню.

Хід заходу

Звучить пісня «Как здорово, что все мы здесь сегодня собрались»

Вчитель: Доброго дня, дорогі друзі! Як добре, що всі ми знову разом, та ще й у такому чудовому місці. Річка, гай, галявина. Вогнище, і ми – колектив друзів. Так, тема нашої розмови сьогодні – дружба, те, без чого жодна людина не може вважати себе щасливою, без чого дні її будуть одноманітними і сірими, якими б цікавими справами не було заповнене її життя.

Зовсім скоро прозвучить для вас останній дзвінок і ви покинете назавжди стіни школи. Мені жаль прощатися з вами, і не тільки тому, що більшість із вас були старанними учнями, активними учасниками позакласних заходів, а ще й тому, що, як мені здалося, нам з вами вдалося стати хорошим колективом однодумців, друзів. Яким же для вас буде розставання з однокласниками – легким чи складним, радісним чи сумним? Чи понесете у самотійне життя тепло дружніх рук і сердець, чи, зачинивши шкільні двері, залишите їх там, у минулому, і сміливо крокуватимете в майбутнє разом з іншими людьми? І взагалі, чи можлива дружба на все життя? Ось про це і поговоримо нині.

Бесіда (метод «Мікрофон»):

Що означає слово дружба?(відповідають не лише діти, а й батьки)

Виставка творів «Мій друг», читання найцікавіших уривків з них, коментування.

Учень читає напам'ять вірш Н.Забіли:

В часи, що їх історія запише,
Як мовиться, в скрижалі золоті,
Всі людські якості стають значніші
І виразніші життєві путі.
Слова високомовні «честь», «Вітчизна»
Всевадно й просто входять у життя.
І сміливість зроста до героїзму,

А відданість – до самозабуття.
Ріднішими тоді здаються друзі,
А через те огидно й боляче
Побачити в одвертім боягузі
Того, з ким звик іти плече в плече.
Немов відкриється в такі години,
Що у скарбниці людських почуттів
Найкращий скарб – повага до людини,
А до самого себе – й поготів!
Щасти ж нам, доле, дні грози й розлуки
Пройти як слід, з піднесеним чолом,
Щоб в світлий час подати друзям руки
І в очі глянути не соромно було!

Вчитель: Так, на жаль, трапляється, що нібито найвірніші друзі зраджують і той, кому відкривав душу, виносить твої болі і секрети на люди, і ви перестаете розуміти один одного... Чому? Хто в цьому винен? Чи тільки вина товариша у непорозумінні? А якщо бути відвертим і чесним хоча б із собою? Не пробували? Бо виявляється, дружба – досить складна штука. Це не спільне навчання чи дозвілля, не однакові погляди на музику чи моду і навіть не спільні смаки. І не обов'язково треба бути другом, щоб прийти людині на допомогу, виручити її в скрутний час. Подивіться: зараз тисячі людей допомагають переселенцям із зони АТО, дітям-сиротам, самотнім стареньким людям, хворим, часто не знаючи навіть їх імен і не бачачи їх облич. А як інколи ми розриваємо дружбу тільки тому, що друг сказав вам відверто в очі, що ви вчинили негарно. То кого ж ми називаємо другом? Які основні принципи взаємовідносин друзів, чи має тут місце корисливість, матеріальна зацікавленість з вашого боку? (учні відповідають)

Аналіз проведеного напередодні **анкетування учнів:**

1. Чи є в тебе друзі?
2. Кого ти вважаєш своїм найкращим другом?

3. Чому?
4. Чи знають твої батьки, хто твій найкращий друг?
5. Чи знайомі вони з ним?
6. Чи буває твій друг у тебе вдома?
7. Як часто ви з ним бачитеся?
8. Як ставляться твої батьки до ваших зустрічей?
9. Чи є гарні друзі у твоїх батьків?
10. Чи знайомий ти з ними?
11. Якої ти думки про них?
12. Чи цікаво тобі бувати з ними разом?

А тепер звернемось до народної мудрості і пошукаємо в ній поради для себе.

Конкурс прислів'їв і приказок про дружбу. Батьки теж беруть участь у ньому.

Бесіда:

- Що поєднує всі прислів'я і приказки про дружбу?
- Чи багато друзів у вашої родини?
- Чи може існувати дружба навіки, на все життя?

Розповіді батьків, поради дітям на подальше життя.

Звучить пісня «**Если с другом вышел в путь**»

Вчитель: У кожного з нас є друзі. Той, хто позбавлений дружнього спілкування, не може бути по-справжньому щасливим. Самотність люди завжди сприймали як нещастя. А самотність у дитинстві, юності, молодості – це справжня трагедія. Пам'ятаєте, у Симоненка:

Часто я самотній, ніби Крузо,
Виглядаю із-за обрію кораблів,
І думка безпорадно грузне
В клейкім баговинні слів.
На своєму дикому острові,
У шкірянці з убитих надій

Штрикаю небо очима гострими:

- Де ти, П'ятнице мій? –

Залпи відчаю рвуться з горла,

Гуркотять у байдужу даль:

Пошли мені, Боже, хоч ворога,

Коли друга послати жаль!

Якщо ти ще не досяг чогось значного у житті й тебе не знають тисячі твоїх співвітчизників – не засмучуйся. Бо коли в тебе є бодай один справжній друг і, головне, коли ти сам є вірним другом, коли ти любиш людей і маєш щире, відкрите до спілкування серце – ти справжня людина, гідна любові і поваги. Друзі – це надзвичайна цінність. Друзі – це благо для людини. Пам'ятаєте, ми читали з вами віршовану притчу І.Франка про дружбу? Розкажіть її зміст вашим татам і мамам.

Розповідь учениці. **Висновок:** Краще мати одного друга, але справжнього, який в біді обов'язково допоможе.

Учениця:

Мов крила ті – хвилина по хвилині –

Спливає час між берегів доби.

Добро не обіцяй зробить людині,

А просто, якщо можеш, то зроби.

Ще буде і прозорий день, і туга,

І сірий дощ, і в пахощах сади...

В біді не обіцяй згадати друга,

А просто йому другом будь завжди!

Мама: Хочу я розповісти вам одну притчу.

Багато років тому жив у горах багатий Хазяїн. Мав величезну череду овець і стільки ж друзів. Та прийшло Лихо: злодії вночі викрали овець. Важко зітхнув і заплакав Хазяїн вранці, вся його багаторічна праця була даремною, а родина за одну ніч втратила все. Незабаром околиця знала про його лихо. Минув ще один день, і на світанку чоловік побачив куряву на дорозі, яка,

наближаючись, збільшувалась. Незабаром він уже зміг роздивитися у хмарі пилу людей – це були його друзі. Кожен гнав невеличку череду овець. Коли всі вони ввійшли до нього у двір, Хазяїн зрозумів, що друзі прийшли на допомогу.

З того часу череда його збільшилася у кілька разів. Щоранку, виганяючи овець, Хазяїн згадував очі своїх друзів, які врятували життя і добробут його родини.

Висновок: Справжній друг не чекатиме прохання про допомогу.

Вчитель: Чому ж народна мудрість стверджує: «Друзі пізнаються в скруті, справжні друзі – в радості»? (свою думку висловлюють і діти, і батьки, наводять приклади з власного життєвого досвіду)

Від чого може загинути дружба?

Робота в групах. Діти разом з батьками працюють, пропонують ситуації, які вплинули на стосунки, відповідають на поставлені питання, наводять аргументи(**метод «Займи позицію»**)

Учениця співає **«Пісню для тебе»** (сл.. М.Ткача, муз. П.Майбороди)

Літо за літами – за обрій крильми,
За обрій з дитинства злітаємо ми,
Та як би не кликав, не звав виднокруг,
На довгій дорозі, як віра в тривозі,
Потрібен товариш і друг.

Приспів: Без неба нема висоти,

Дороги єднають мости.

І радість не радість без друга,

Як пройдений шлях без мети.

За втомленим літом – холодна зима.

Бентежному серцю спокою нема,

Як часом заб'ється у тихій журбі

Усе, що зробили,

Навік полюбили,

Згадаєм, як сні голубі.

Приспів.

І сонце, як перше, зійде молоде,
На наші дороги тепло покладе,
І хтось, може скаже: ми йшли не дарма,
У щасті і в тузі були з нами друзі,
І кращої долі нема.

Приспів.

Аналіз проведеного напередодні анкетування батьків:

1. Чи знаєте ви друзів своєї дитини?
2. Як давно вони дружать?
3. Чи задоволені ви цією дружбою?
4. Чи вважаєте цю дружбу рівноправною?
5. Чи буває друг вашої дитини у вас вдома?
6. Як ви до цього ставитеся?
7. Чи знайома ваша дитина з вашими друзями?
8. Як вона до них ставиться?
9. Що б ви хотіли змінити у спілкуванні вашої дитини з її друзями?
10. Якщо вам не подобаються друзі дитини, чи намагаєтесь ви вплинути на це?
11. Чи проводять час разом ваші друзі і друзі вашої дитини?

Питання: Що будете згадувати із шкільного життя? (спогади учнів про цікаві заходи, смішні історії з класного життя, перегляд фотоколажу)

Вчитель: Я сподіваюся, що друзі, наш колектив буде поряд з вами в радості і біді і зараз, і в майбутньому. Пам'ятайте, друзі, що людина багата своїми друзями, людьми, які з душею ставляться один до одного. Ми вдячні долі і Богу за те, що в нашому житті є люди, котрі обдаровують нас любов'ю, щирістю і теплом. Це наші батьки, товариші. Прислухайтеся ж ще раз до їхніх порад і побажань.

Вправа «Коло дружби»: Взявшись за руки, всі присутні висловлюють свої думки і побажання друзям, дітям, обмінюються сувенірами, які власноруч приготували, на пам'ять.

Як зберегти дружбу? (батьки і діти спільно формулюють правила збереження дружби, записують на заздалегідь підготовлений великий сувій)

Вчитель: Бернард Шоу, британський письменник, драматург, лауреат Нобелівської премії, писав: «Найбільш непробачний гріх стосовно ближнього свого – не ненависть, а байдужість. Байдужість – сутність нелюдськості»

Тож, можливо, в самотньому житті будуть втрати і поразки, біль і помилки – все можна здолати, особливо якщо поруч рідні і друзі – хай тільки не буде у вашому серці духовної ліності та байдужості. На завершення нашої розмови хочу розповісти вам одну притчу, бо, на мій погляд, байдужість, бездіяльність – найнебезпечніша ознака нашого життя.

Останнє місце

Пекло було майже заповненим, однак перед його брамою очікували ще багато грішників. Дияволів не залишалося іншого виходу, як заблокувати двері. Він вийшов до кандидатів і промовив:

- Залишилося тільки одне місце, і, ясна річ, його займе той, хто був найбільшим грішником. – Потім запитав:
- Може, серед присутніх є професійний вбивця, кілер?

Не почувши позитивної відповіді, нечистий був змушений розпочати іспит для всіх грішників, які стояли в черзі. Один з них на питання сатани відповів:

- Я нічого не накоїв, я порядний чоловік і опинився тут цілком випадково.
- Це неможливо. Ти мусив у чомусь провинитися.
- Кажу ж, - заперечив схвильований чоловік, - я завжди намагався бути подалі од гріха. Я бачив, як одні кривдили інших, але сам не брав у цьому участі. Бачив дітей, які помирали з голоду, яких продавали, а найслабших сприймали як сміття. Я був свідком того, як люди коїли неподобства і звинувачували в цьому одне одного. Тільки я був вільним від спокус і ніколи нічого не робив.

- Таки ніколи? – недовіжливо перепитав нечистий. – Але справді бачив усе це на власні очі?
- Достеменно, так.
- І справді жодного разу нічого не зробив?
- Анічогісінько!

Дідько вдоволено усміхнувся:

- Заходь, приятелю! Останнє місце у пеклі – твоє!

Підсумкове слово вчителя: Друзі, кожного разу, зустрічаючись з труднощами, не опускайте рук, допоможіть собі, підтримайте іншу людину, зробіть її щасливою. Ваше життя – це ваша дорога, і від вас залежить її напрямок. І мої, і батьківські двері та серця завжди відкриті для вас, але тільки ви – господарі своєї долі. Будьте справжніми людьми, цінуйте друзів!

ДУХОВНІСТЬ – ХРАМ ДУШІ ЛЮДСЬКОЇ

Мета: вчити взаємодіяти, дотримуватися у житті моральних принципів, йти до духовної культури вірним шляхом, спонукати до осмислення поняття духовності; виховувати кращі риси людського характеру.

Обладнання: схема, аркуші, фломастери, мультимедійна дошка.

Форма проведення: філософський стіл..

Форми і методи: інтерактивні вправи, «Мікрофон», «Займи позицію», «Коло життєтворчості».

Випереджувальне Д/з: опрацювання запропонованої літератури, вивчення віршів з теми.

Епіграф: *«Зробити якомога кращою кожен мить життя – це і є мистецтво жити та істинна перевага розумної істоти»*

Г. Ліхтенберг

Хід заходу

Вчитель: Людина, яка замислюється над своїм життям, творить його, стає господарем своєї долі. Як же знайти той єдино правильний шлях, аби не

схибити, реалізуватися, почуватися щасливим? Ми з вами вже неодноразово зверталися до обговорення вічних цінностей нашого життя. І я відчуваю, що наші зустрічі не проходять повз ваші серця: ви тепло, з розумінням ставитеся один до одного, до оточуючих, вчителів, батьків. Мені приємно це бачити.

Моя найвища нагорода
І мій найвищий п'єдестал,
Коли чиясь душевна врода
Стає началом всіх начал.
Коли від слова руки квітнуть,
Від думки в'яжеться зерно,
Чи то у вересні, чи в квітні
Твоє добро – чиєсь добро.
Коли не гнеться безхребетно
Людська натруджена спина,
Коли так трепетно, бентежно
Моя душа у душу порина.

Обговоримо ми сьогодні важливу тему – духовність. Що ми під нею розуміємо? Будь ласка, ваші думки по колу.

Бесіда(метод «Мікрофон»):

- Духовність – внутрішній світ людини.
- Це ті якості і риси, ті життєві установки, що існують для кожної людини.
- Щось гарне і світле: любов до матері, до України, пам'ять про своїх предків.
- Це зерно, посіяне Богом у наших душах, яке проявляється у нашому житті.
- Без духовних цінностей людина буде як механізм, що існує, а не живе.
- Це любов і дружба, і відповідальність, і справедливість.
- Духовність – це зв'язок людини з релігією, Космосом, життя за законами Всесвіту.

- А я думаю, що це цінності, створені людським розумом, його духом: мова, мораль, право, філософія, мистецтво.
- Моя мама говорить, що духовність зараз відійшла на задній план і про неї важко щось сказати. У частини суспільства духовні цінності на вустах і на папері, а не в душі. Якби це було не так, хіба б проливалася кров у зоні АТО, хіба існувала б влада грошей?
- «Духовність – залог волі людини» - ці слова я недавно прочитав, і вони мені припали до душі.
- Мені здається, що духовні цінності – це накопичений нацією позитивний досвід, те, що дороге народу і бережеться або в душі, або в сховищах...

Учениця: Я прочитаю вам вірш, який, на мою думку, співзвучний з темою нашої розмови:

Будуймо храм – духовний храм!
 Щоб жили діти і онуки,
 Будуймо храм, щоб разом нам
 Дійти до злагоди і злуки.
 Будуймо храм – високий храм
 Під мирним небом України.
 Будуймо храм, щоб жити нам
 В одній згуртованій родині.
 В братерстві, щирості, любові
 Безсмертя ми своє знайдем.
 Вже досить сліз і досить крові,
 Для України поживем.
 Зберімось разом, як на свято,
 І об'єднаймо почуття,
 Бо нас немало, нас багато –
 Тож розпочнім нове життя.

Вчитель: Я вдячна вам за такі глибокі, цікаві, філософські думки, відверті і розумні, бо йшли від серця. Так, проблема духовності нині є дуже

актуальною, бо нам необхідно від епохи раціоналізму перейти до епохи духовності, подолати кризу духу як найстрашнішу кризу людини й людства, бо моральна проказа породжує великі страждання й душевні муки, негативно відбивається на житті суспільства і природи. Як вважає більшість дослідників, без культу духовності людство загине. Що ж таке духовність? Образно кажучи, це зустріч із самим собою – своєю душею, внутрішнім «я». як же формується воно, оте внутрішнє «я»? І чи залежить у цьому процесі щось від нас?

Бесіда(метод «Займи позицію»):

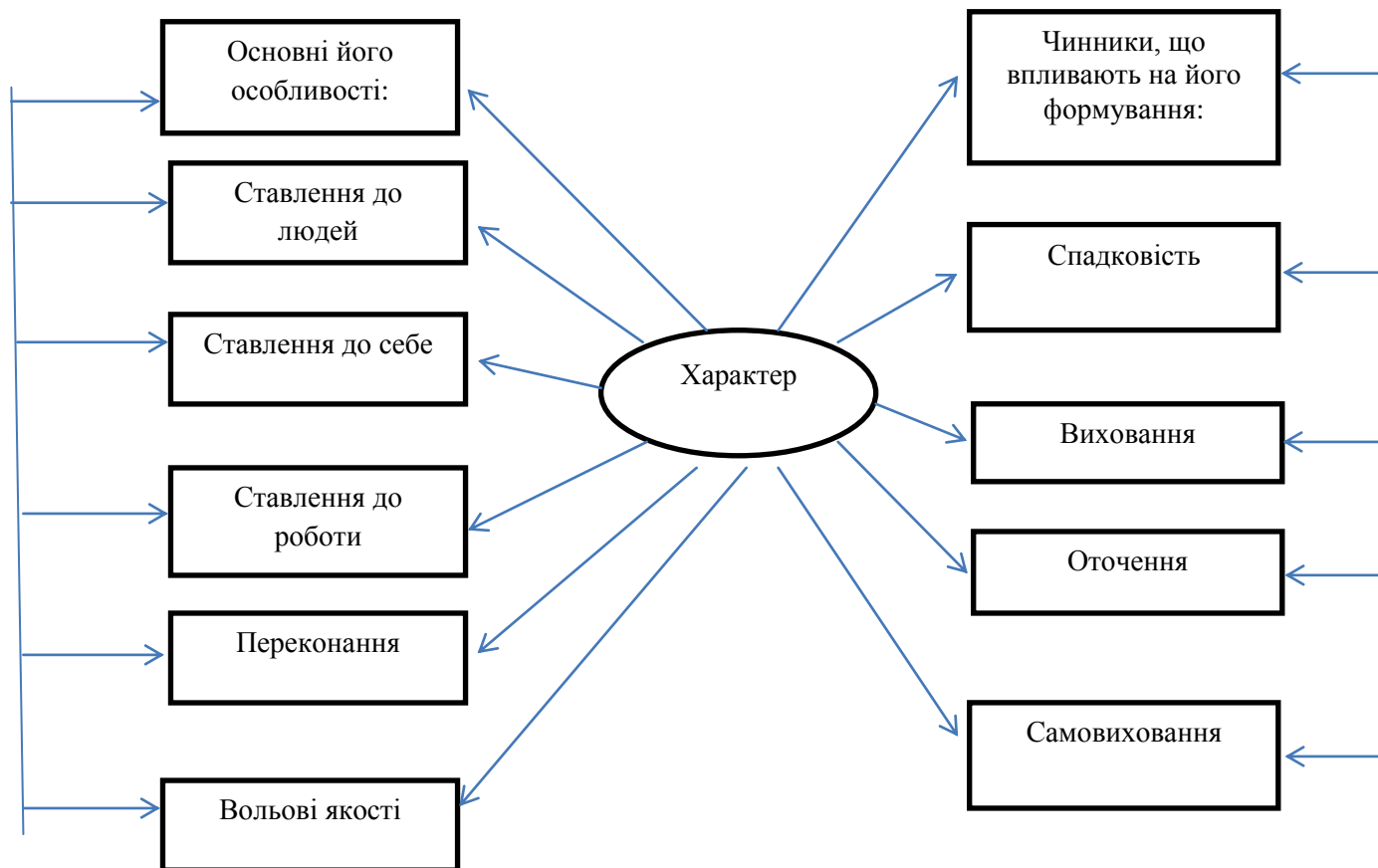
- Внутрішні цінності формуються під впливом складових характеру людини, її навколишнього середовища, оточуючих її людей.
- Господарем своєї долі не народжуються, а стають; задля цього треба ненастанно трудитися, формуючи себе як особистість, творчо реалізуючи свої життєві прагнення.
- Ми з роками дорослішаємо, мудрішаємо, змінюємося. Але, набуваючи нових якостей, важливо лишитися індивідуальністю, аби не стати крапкою серед безлічі крапок, не загубитися в юрбі, не загубити своє я.
- А я вважаю, що найважливіше мати на все свій погляд, вміти обстоювати свою позицію. Людина не повинна балансувати на межі вибору, заспокоюючи себе горезвісними «нехай якось то воно буде», «моя хата скраю».
- А для цього слід дбати про наповненість свого життя, виховувати самого себе, свій характер.

Вчитель: Ви заговорили про самовиховання, про характер. Що ж це?
(на мультимедійній дошці – запис)

Характер – це сукупність відносно сталих психологічних рис людини, які проявляються в різноманітних сферах її духовного життя і діяльності. Оцінити людину як особистість можна лише за її вчинками, а не за її думкою про себе. **Характер** – одна з найважливіших характеристик індивідуальності людини. Він відображає неповторну своєрідність її особистості, у процесі

становлення якої виробляються власні погляди, переконання, формуються моральні принципи та ідеали.

Аналіз та обговорення схеми.

Висновок: Від людини розумної людство розвивається до людини духовної. Людина духовна ніколи не втомиться шукати істину, смисл життя, не стане рабом обставин, навчиться розрізняти добро і зло, красу і потворне. А для цього слід вдаватись до самовиховання і самовдосконалення, формуючи свій духовний світ.

Вчитель: Пропоную вам попрацювати в групах і створити систему цінностей, якою, на вашу думку, повинна користуватися особистість, духовна людина.

Робота в групах. Представники груп презентують свою систему, пояснюючи чому дана група надає перевагу саме таким цінностям.

Вчитель: А тепер спробуємо об'єднати ваші думки, виробити одну систему духовних цінностей. Що у нас вийшло?

1. Святість дитинства, материнства, старості.
2. Життя за законами добра і краси.
3. Бережливе ставлення до природи.
4. Гуманність до беззахисних, слабких.
5. Життя в гармонії з собою і світом.
6. Повага до рідної мови, держави.
7. Пам'ять про своїх предків.
8. Відповідальність за себе і навколишній світ.

Під час **поетичної п'ятихвилинки** послухайте поезії, що співзвучні з обговорюваними сьогодні питаннями, подумайте над тим, які ми і як живемо.

Учень: Цінуймо мить. Оцю, оцю ось мить,
Цей промінець, що зазира у вікна,
Цей ясенюк, що все до нас не звикне,
Ці лілії із білими крильми...
Допоки ще далеко до зими,
І з груднем ще не скоро доля зіткне,
І ще – не хворі, ще – всі разом ми,
Хоч бути, знаємо, у світі цім не вік нам,
Цінуймо мить! Цінуймо кожен мить!

Учениця: Якби я була птахою –
До сонця полетіла б!
І хай би опалила
Свої великі крила,
Та я не шкодувала б:
Лиш так дістатись можна
Високого, жаского.
А втім, й цього замало.
А може, сонцем треба стати,

Щоб суть життя пізнати?

Учениця: Робіть добро,
Відгукуйтеся участю своєю
На крик зазивний і безмовне SOS
Людини, птаха, навіть деревця.
Робіть добро,
Не ждіть від цього слави,
Не ждіть багатства, знань чи похвали.
Робіть добро
Непоказно, буденно,
Це принесе найвищу з нагород –
Ні з чим не порівнянне відчуття,
Що ти живеш не марно на цім світі.

Учень: Треба вчасно прозріти до Бога,
Треба вчасно до правди дійти,
Бо як станеш на пружі порога,
Пізно буде себе вже клясти,
Пізно буде себе вже судити,
Де й коли ти вчинив без душі...
Не повернеш з минулого й миті –
Тож сьогодні живи й не гріши.

Вчитель: Я вдячна читачам за добрі і мудрі слова. Сподіваюся, всі прислухалися до корисних порад. А зараз хотілося б дізнатися про ваші думки, мрії, уподобання.

Вправа «Три найулюбленіші речі»(учасники по колу називають три найулюбленіші справи, які вони роблять із задоволенням).

Вчитель: Нехай буде більше справ, зроблених від душі не тільки для себе, а й для інших. А зараз хочу запропонувати вам вправу, в якій ви можете задіяти свою фантазію, щоб зрозуміти, що ви думаєте про світ, у якому живете,

що для вас у житті важливо, що ви хочете й чого не хочете. Прошу кожного заповнити свої робочі аркуші.

Вправа «Якби я був Творцем...» з метою з'ясування життєвих цінностей учнів.

Якби я був Творцем нашого світу, я б:

- Визнавав, що...
- Поважав...
- Зберіг...
- Забув, що...
- Змінив...
- Замінив...
- Заборонив...
- Планував..
- Пам'ятав, що...
- Дорожив...
- Захищав...
- Почав з того, що...

Обговорення написаного.

Вправа «Коло життєтворчості». Дібрати слова-означення, що відображають моральні й духовні якості людини, якою б учням хотілось бути, записати у вигляді кола (добра, мужня, порядна, уважна, ввічлива і т.п.)

Вчитель: Ми дуже гарно сьогодні попрацювали. Виявляється, мудрість закладено в кожному з нас великим Творцем, потрібно тільки заглянути в душу, подумати і зрозуміти. Насамкінець хочу розповісти вам одну з притч. Слухайте і вдумуйтеся в глибоку мудрість її слів.

Усі ми олівці

Малюк дивиться, як бабуся пише листа, і запитує:

- Ти пишеш про мене?

Бабуся усміхається і каже:

- Ти вгадав. Але важливіше не те, що я пишу, а те, чим пишу. Я хотіла б, щоб ти, коли виростеш, став таким, як цей олівець.

Малий з цікавістю дивиться на олівець, але не помічає нічого особливого:

- Він такий самий, як інші олівці!
- Усе залежить від того, як дивитися на речі. Цей олівець володіє п'ятьма якостями, які потрібні тобі, коли хочеш прожити життя в ладу з усім світом.

По-перше: ти мусиш пам'ятати про те, що, як моя рука веде олівець на папері, так само вища сила керує людським життям. Ти можеш бути генієм, але ніколи не повинен забувати про існування Божої сили. Довіряй цій силі і вчися відчувати її.

По-друге: щоб гарно писати, олівець має заструганим. Цей процес для нього болючий, зате потім олівець пише тонше й охайніше. Отже, вмій терпіти біль, пам'ятаючи, що він гартує тебе.

По-третє: якщо користуватися олівцем, а не ручкою, завжди можна стерти гумкою те, що вважаєш помилковим. Треба вміти визнавати власні помилки і виправляти їх. Часто це єдиний спосіб утриматися на правильному шляху.

По-четверте: в олівцеві має значення не дерево, з якого зроблено його оболонку, а графік, який у середині. Тому завжди думай про те, що відбувається у твоєму серці.

І нарешті, по-п'яте: олівець завжди залишає за собою слід. Так само і ти залишаєш після себе сліди своїми вчинками, тож обмірковуй кожен свій крок.

Вправа «Ланцюжок добрих побажань»(взявшись за руки, учні бажають чогось приємного своєму сусіду).

Подяка вчителя учням за активність і щирість.

ТУРНІР ЛИЦАРІВ ВВІЧЛИВОСТІ

Мета: допомогти зрозуміти значущість моральних чеснот, якими визначається пристойність особистості та її поведінки; розвивати навички культурної поведінки в громадських місцях; виховувати чуйність, доброту, ввічливість.

Обладнання: тестові завдання, музичний супровід, картки.

Форма проведення: конкурс.

Форми і методи: тести, інсценування, «Мікрофон», «Утвори речення».

Епіграф: *«Різкість, брутальність, неотесаність – це пороки, від яких іноді не вільні навіть розумні люди»*

Ж.Лабрюєр

Хід заходу

Вчитель: Ви вже зрозуміли, що почуватися частиною суспільства дуже непросто, - потрібно засвоїти моральні цінності, виконувати етикетні вимоги та дотримувати моральних норм. А що таке моральні норми? Чи є універсальна моральна норма? Чому її назвали «золотим правилом» моралі? Що лежить в основі сучасного етикету? Яка поведінка вважається пристойною? Усе це треба знати, щоб жити гідно, відповідно до правил суспільного середовища.

Моральна норма – це певний взірць поведінки, що відображає усталені потреби людського співжиття, відносини між людьми і має обов'язків характер. З фольклорних джерел, літературних творів, народних звичаїв та традицій кожне нове покоління засвоювало усталені моральні норми життя в суспільстві. Впродовж тисячоліть вони вдосконалювалися і передавалися наступним поколінням. Так до нас дійшли моральні норми стародавніх віків, відомі як **«Повчання семи мудреців»**. Більшість з них актуальні й сьогодні:

- Шануй старших(Хілон).
- Поспішай догодити батькам(Фалес)
- Про Богів кажи: вони є. (Біас)
- Міра – це найкраще (Клеобул)
- Надавай перевагу старим законам, але свіжій їжі (Периандр)

- Усякий може стати добрим, здобувши знання. Усе починається з мудрості(Сократ)

Вправа «Вчить народний досвід»: учні наводять приклади прислів'їв, крилатих висловів, коротко коментують.

- Чого собі не зичиш, іншому не жадай(укр.. прислів'я)
- Чого в інших не любиш, не роби сам (рос. прислів'я)
- Що посіяв, те й пожнеш. (укр.. прислів'я)
- Ніколи не думай, що сонце світить лише тобі одному (китайське прислів'я)
- Хто кому лиха зичить, сам лиха діждеться (франц... прислів'я)
- Коли робиш те, чого не слід, може статися те, чого не ждеш (італ... прислів'я)
- Якщо в серці не затаїв зла, не бійся людського суда. (китайське прислів'я)
- Коли люди люблять одне одного, тоді й Бог їх любить(осетинська примовка)
- Життя росте лише з любові,
Лише краса людей навчає жить! (Д.Павличко)
- На землі не можна побудувати рай. Найбільше, що може зробити людина – це запобігти пеклу. (С. Кримський)
- Велика душа ніколи не буває самотньою (Р.Роллан)
- Немає нічого вищого й прекраснішого, ніж давати щастя багатьом людям.(Бетховен)

Звучить музика.

Ведучий: Культура поведінки людини – зовнішній прояв її духовного багатства, вміння спілкуватися з людьми. Часто про вихованість людини судять лише за її манерами. Але не одні лише зовнішні атрибути вихованості вирізняють культурну людину.

Ведуча: Сьогодні ми запрошуємо вас на турнір лицарів ввічливості, де спробуємо розібратися, що таке культурна, ввічлива людина, вибрати найбільш вихованого учня в класі.

Ведучий: У турнірі беруть участь (повідомляє імена учасників конкурсу)

Ведуча: За перебігом змагань буде спостерігати наше вельми шановне журі. (оголошує склад журі) Увага, розпочинаємо!

Конкурси. Перед учасниками турніру розігруються ситуації, які вони повинні прокоментувати, знайти помилки, висловити своє ставлення до дійових осіб. Кожен конкурс оцінюється за п'ятибальною системою.

Конкурс I.

Ситуація 1. В тролейбус заходять він і вона. Він – перший. Сідають. На наступній зупинці входить бабуся. Вільних місць немає. Він і вона дивляться у вікно, про щось говорять. Місцем бабусі поступається дідусь, який потім залишається стояти біля її сидіння.

Ситуація 2. Він і вона входять у квартиру(він перший). Вона несе сумки, а він в цей час про щось збуджено розповідає, енергійно розмахуючи руками.

Ситуація 3. Двоє дівчаток «перемивають кісточки» своїй подружці.

Ситуація 4. Він і вона ідуть у машині. З машини виходить кожен сам по собі. Йдуть поруч, говорять. Він запалює цигарку. Попереду – канава. Вона йде перша, він за нею. Зустрівши знайомих, він довго з ними говорить.

Ситуація 5. В коридорі вчитель про щось говорить з учнем. Іншому дуже цікаво, і він зупиняється поруч і слухає їх розмову.

Ситуація 6. Дівчина, зайшовши в переповнений автобус, побачила в іншому кінці подругу, через голови людей почала говорити з нею, а потім, розштовхуючи пасажирів, стала пробиратися до неї.

Ведуча: Це не мною придумано – так вирішила сама природа, наділивши чоловіка міцними м'язами та мужністю. Від вас, сильних, статних, гарних – чекають не тільки рішучості, іноді жорсткості, але й турботи, поваги, розуміння, вихованості. Багатьма словами визначають люди саме такі чоловічі риси: «лицар», « джентльмен» і простіше, та й , мабуть, точніше – «надія, захист, опора». Не забувайте про це, хлопці!

Конкурс II: За 1-2 хв. кожен учасник записує всі відомі йому ввічливі слова. Враховується їх кількість, багатство синонімії, семантичне різноманіття.

Конкурс III. Бліц-турнір за правилами вітання «Хто вітається першим?»

10. Жінка років 30 зустрічається з людиною похилого віку.
11. Людина, яка стоїть, людину, що проходить, чи навпаки?
12. Молода дівчина поспішає назустріч юнаку.
13. Вам зустрілося подружжя.
14. Як бути, коли вас помилково привітали?
15. Ви прийшли в гості. З ким першим ви повинні привітатися, а потім?
16. Чи можна замість «здрасуйте» казати «привіт»?
17. Чи жінці можна подавати для вітання руку в рукавичці, а чоловіку?
18. Чи потрібно вітатися з сусідами, односельцями, якщо ви незнайомі?

Конкурс IV . Бесіда (метод «Мікрофон»). Що б ви зробили для людей, якби у вас з'явилася чарівна паличка? Оцінюється оригінальність, зв'язність, щирість розповіді.

Конкурс V. Як ви відреагуєте на кожен із запропонованих ситуацій?

- Ви списали, а ваш однокласник про це розповів учителю.
- Ви спізнилися на урок.
- Ви поспішаєте на день народження до друга. По дорозі зустрічаєте стареньку сусідку з важкою сумкою.
- В коридорі у вас «врізався» першокласник.
- В автобусі вам наступили на ногу.
- Ви прогуляли урок, і вчитель розповідає про це батькам.
- В гостях вас пригощають стравою, яку ви не любите.
- Проходячи вулицею, чуєте нецензурну лайку двох підлітків вслід вродливій дівчині.
- Кілька хвилин стоїте перед продавцем, а вона говорить по телефону.

Ведучий: Навряд чи егоїсту доступне таке широке відчуття, як відчуття спокійної впевненості і турботи про те, як воно буде іншому від твого вчинку. Великий поет і філософ Генріх Гейне сказав: «Перед великим розумом я схиляю голову, перед великим серцем – коліна». Ізабель Аджані належать

слова: «Краса людини – це коли вона може зробити красивим весь світ». А наша Ліна Костенко всім нам порадила:

І не знецінюйте кошовне,
Не загубіться у юрбі,
Не проміняйте неповторне
На сто ерзаців у собі.

Ведуча: Тож замисліться над цими мудрими висловами і порадами, спробуйте подивитися кожен сам на себе. Згадайте вчорашній день і спробуйте відповісти на три питання:

1. Чиї і які слова мене образили?
2. Кого і як образив я ?
3. Чиї і які слова не мені, але при мені сказані, неприємно відізначалися в мені?

Впевнена, відверті, щирі відповіді на ці питання допоможуть вам побачити позитивне і негативне в собі і зрозуміти, що в собі слід змінити, викорінити. Успіху вам!

Звучить музика.

Ведучий: Поки члени журі оцінюють результати конкурсів, розповім вам легенду про юнака на ім'я Нарцис.

Одного разу прекрасний юнак побачив своє відображення у воді і закохався сам у себе. Так закохався, що не міг відійти від води. Він і помер тут же, милуючись своєю довершеністю. Нарцис перетворився на квітку, але самозакоханість до втрати всяких розумних меж, мабуть, людям залишив. Хіба мало в нашому житті таких самозакоханих «нарцисів»?

Ведуча: А виражається їхня самозакоханість у грубих, зверхніх словах і непорядних вчинках по відношенню до інших людей, часто найрідніших.

Конкурс VI. Кожному з учасників пропонуємо прокоментувати ситуацію і дати рекомендації щодо подальших дій мамі в даному випадку. Інсценування ситуації:

На лаві сидить жінка. Підходить її дочка і кричить:

- Тобі якоїсь десятки жаль! Чому я повинна завжди виключувати щось у тебе?! Скупердяга, жаднюга! – і вибігає.

Жінка починає плакати.

Ведучий: Стомилися? Я пропоную вам відпочити... в кафе. Так-так, у нашому невеличкому затишному кафе. А оскільки на вулиці весна, то і події будуть розгортатися трішечки казково, трішечки кумедно.

Ведуча: Тут затишно і романтично, звучить тиха музика. До речі, тут трапляються різні цікаві історії, і ми з вами можемо стати їх свідками.

Ведучий: До нас незабаром завітають перші гості. З правилами етикету у них негаразди. А нашим конкурсантам пропонуємо знайти порушені правила хорошого тону.

Конкурс VII. (інсценізація) Першою заходить жінка, за нею – чоловік. Жінка шукає вільне місце. Ідучи, вони голосно розмовляють, зачепили одного з сидячих, роздивляються хто де сидить, звертають увагу на поставлену на столах їжу. Жінка підходить до вільного столика, сідає, за нею чоловік.

Ведуча: Отже, які порушення ви помітили? (першим повинен зайти чоловік, знайти вільне місце і запропонувати сісти жінці і т. д.)

Ведучий: Мабуть, ви всі погодитеся, що загальноприйняті правила поведінки тією чи іншою мірою пов'язані з почуттям прекрасного. Знання етикету роблять поведінку людини невимушеною. Пропонуємо тестові завдання для всіх учасників конкурсу.

Конкурс VIII «За столом».

1.Що повинен робити чоловік, супроводжуючи жінку, коли вони підходять до столу чи виходять із-за нього?

- А) Сісти чи піднятися першим і запросити жінку зробити це ж.
- Б) підсунути чи відсунути стілець.
- В) почати перевіряти стільці на міцність.

2. Хто замовляє і платить в кафе?

- А) жінка.
- Б) обоє порівну.

В) Замовляє і платить чоловік, та при бажанні може заплатити за себе і жінка.

3. Як треба сидіти за столом?

А) на краєчку стільця, зручно випроставши ноги.

Б) зручно розмістившись на стільці, злегка нахилившись наперед, ноги тримати біля стільця.

В) так, щоб зручно було повертатися до сусідів.

4. Як потрібно спілкуватись?

А) повернувшись спиною до сусіда зліва, розмовляти з сусідом, що сидить справа.

Б) зі знайомим, що сидить за столом навпроти, говорити чітко і голосно, щоб йому було добре чути.

В) з сусідом праворуч говорити, не повертаючись спиною до того, хто сидить ліворуч, під час бесіди повертати тільки голову.

5. Як тримати руки?

А) на столі можуть бути лише кисті рук.

Б) підперти голову руками.

В) для зручності лікті покласти на стіл.

6. Як їсти?

А) енергійно дмухати на гарячу страву, аби швидше прохолола.

Б) хоч і не встиг проковтнути страву, відповідай сусідові на запитання.

В) не плямкати, жувати з закритим ротом.

7. Як показати свою охайність?

А) кісточки класти на край тарілки.

Б) кісточки та недоїдки класти на серветку біля своєї тарілки.

В) ложку добре облизати і покласти біля тарілки.

8. Чи можуть жінки собі наливати напої?

А) так.

Б) якщо супроводжує чоловік, то ні.

В) ні.

9. *Що робити жінці, якщо чоловік за сусіднім столиком поглядами і піднятим келихом починає набридати?*

- А) перестати звертати на нього увагу.
- Б) сказати йому про це.
- В) поскаржитись офіціанту, бармену, охоронцю.

10. *Як бути, коли хтось із близьких занадто захмелів?*

- А) час іти додому.
- Б) піти додому самому.
- В) викликати міліцію або швидку.

Журі опрацьовує результати тестування.

Ключ: б, в, б, в, а, в, а, б, а, а.

В цей час для всіх присутніх – музична пауза.

Ведуча: А зараз пограємо і перевіримо, наскільки гарно ми вміємо себе поводити. Завдання: Якогога швидше з уривків фраз скласти правило етикету.

Конкурс ІХ «Утвори речення» (учасники отримують набори карток з уривками фраз). Скласти речення про правила етикету.

1. Увійшовши до залу, вітатись голосно не треба, можна тільки кивнути знайомим.
2. Відмовитись від запрошення сісти можна лише з поважної причини.
3. Не завжди доречно підходити до столика знайомих.
4. Не зупиняйтесь біля столика знайомого, якщо він не сам.
5. Якщо чоловік вітає старшого за себе або жінку, він має підвестися з-за столу.
6. До офіціанта звертаються ввічливо, зі словами «будь ласка», «дякую».
7. За столом уникати шуму, брязкоту, голосних вигуків.

Ведучий: Наш турнір доходить кінця. Перед лицарями ввічливості останнє завдання: Проаналізувати інсценовану ситуацію і запропонувати всі зауваження(до речі, в даному випадку слухні), оформити як «правила хорошого тону»

Конкурс Х. Інсценування ситуації:

За столиком – двоє. Жінка поклала на стіл сумочку, носові хустку, деякі дрібниці, поправляє макіяж, а чоловік читає газету. Між ними зав'язується діалог.

Чоловік: Може, тобі ще кави замовити?

Жінка: Ні, не треба, це справжні помії.

Чоловік: Торт теж несмачний?

Жінка: Пам'ятаєш, коли ми були в Іванових, теж таким пригощали. І взагалі, я не люблю бісквіти.

Журі оцінює відповіді конкурсантів. ***Звучить пісня.***

Слово надається голові журі. **Визначення переможців, нагородження.**

Ведуча: Як приємно і нам, дівчатам, і батькам наших хлопців, присутнім на цьому змаганні, переконатися в тому, що наші однокласники – справжні чоловіки, до того ж ще й виховані, культурні, ввічливі.

Вчитель: Я теж хочу привітати нашого переможці, Лицаря ввічливості, побажати і йому, і всім нам добра, здоров'я і миру, та подарувати всім присутнім у цьому залі рядки відомого поета Едуарада Асадова:

И чтоб после себя не корить
В том, что сделал кому-то больно,
Лучше добрым на свете быть,
Злого в мире и так довольно.

Нехай і ваш одяг, і душа, і думки, і вчинки будуть красивими, то і життя стане світлішим і красивішим. Будьте вихованими і ввічливими не лише під час конкурсів і турнірів, а щодня, щогодини!

А ЖИТЬ ПО СОВІСТІ НАМ ЗАЗДРИСТЬ ЗАВАЖАЄ...

Мета: допомогти учням осмислити свою життєву позицію через вічні категорії; розвивати критичну самооцінку на прикладах совісті і заздрості, проторювати шлях до духовного зростання; сприяти прищепленню й розвитку моральних почуттів і переконань.

Обладнання: етимологічний словник, папір, фломастери, музичний супровід, картки.

Форма проведення: відверта розмова.

Форми і методи: робота в групах, бесіда, проблемні питання, гра «Вибір», «Магазин однієї покупки», «Обери позицію».

Епіграф: *«Твій у небезпеці дім, якщо стіна горить у сусіда»*

Квінт Горацій Флакк

Хід заходу

Вчитель:

День минув? – Нічого! Прийде завтра,
Щоб зробити все, що не зробив,
Щоб зібрати все, що не зібрав ти,
Долюбити, що не долюбив.
Молодому добре так гадати –
Перед ним безкрає майбуття.
А мені до болю жаль віддати
Кожен день і кожную мить життя.
День минув? Рятуйте, добрі люди!
Та коли ж упоратись мені?!
Завтра? – Так, воно ще, певно, буде,
А позавтра – буде? Чи вже ні?...
Якщо й буде – марні сподівання:
Сил нових воно не принесе...
Нині, нині слід без зволікання
Все зробити й виконати все!

На схилі своїх літ кожна людина озирається на прожиті роки і відверто відповідає на питання: як прожиті вони, чи залишила по собі добру пам'ять, чи не даремно топтала ряст, чи було заради кого жити? Часто виявляється, що так ще багато треба встигнути зробити – а часу вже немає. Тож тільки з роками розумієш, як слід цінувати в молодості кожен прожитий тобою день, і як

безмежно жаль, що «молодість не вернеться, не вернеться вона»... От і в мене за плечима, любі мої, вже немало літ, тож і хочеться допомогти вам стати хорошими, Є справжніми людьми, щоб цінували час, щоб поспішали жити і творити добро, щоб не засмічували душу тим, що робить наше життя не таким світлим і гарним. Тому так багато останнім часом говоримо про різні поняття, етичні категорії, які дають нам норми життя, без яких людина на землі не живе і які базуються на Заповідях Творця. Давайте пригадаємо ці категорії.

Відповіді дітей:

- ***Добро і Зло*** – морально-етичні категорії, в яких виражається моральна оцінка поведінки людей.
- ***Гідність*** – категорія, що виражає уявлення про цілісність особистості, моральне відношення людини до самої себе і суспільства до особи.
- ***Чесць*** – категорія етики і поняття моральної свідомості.
- ***Відповідальність*** – категорія, що характеризується виконанням свого морального обов'язку і правових норм.
- ***Любов і Ненависть*** (учениця зачитує цитату з послання св. Апостола Павла до Коринфян): «Любовь долго терпит, милосердствует, любовь не завидует, любовь не превозносится, не гордится, не бесчинствует, не ищет своего, не раздражается, не мыслит зла, не радуется неправде, а сорадуется истине, все покрывает, всему верит, все переносит. Любовь никогда не перестает, хотя и пророчества прекратятся, и языки умолкнут, и знание упразднится».

Робота в групах:

I і II групи записують основні загальнолюдські вічні цінності, а III – їх антиподи. Аркуші з записами вивішуються на дошці і зачитуються.

Вчитель: Обидві групи назвали абсолютними цінностями добро, милосердя, прощення, великодушність, честь, гідність, мудрість, віру, надію, благородство, совість. Сьогодні ми будемо говорити про важливі почуття.

Серед записаних вами слів є слово *«совість»*. Ще раз промовте його і відчуйте на смак. Яке воно?

- Чисте, без неї не можна збудувати дім в самому собі.
- Його приємно слухати, бо воно є похвалою для людини.
- Коли ми вивчали творчість українського філософа Г.Сковороди, у нього читали:

Байдуже смерті, мужик ти чи цар, -
Все пожере, як соломучка пожежа.
Хто ж бо зневажить страшну її сталь?
Той, в кого совість, як чистий криштал.

- Отже, хоч слово і чисте, приємне, легке, та надає людині сили і мужності.

Вчитель: Якщо подивитись в етимологічний словник, то побачимо, що слово «совість» утворилось від старослов'янського «совѣсть», яке походить від слова «вѣдати», а воно – від слова «вѣсти» - «знати». Тобто совість – це сукупність хороших і поганих знань, і саме ця сукупність дає людині контроль над собою. Це свого роду духовний інстинкт, який швидше і ясніше за розум відокремлює добро від зла. Хто слідує закону совісті, той не буде жалкувати про свої вчинки.

А ось релігійне визначення совісті: «Це «верховний трибунал», який безперервно засідає в таємних куточках нашої душі, голос Божий, який чують навіть ті, хто заперечує Бога. Ухо дане нам для слуху, око для зору, а совість для нагляду». Де ж знаходиться совість? (діти кладуть руку на груди, на серце) Тобто це внутрішній голос, який то докоряє, то радує. Це тонке вроджене моральне почуття. Ми всі живемо за юридичними моральними законами. А який закон совісті? (діти обмірковують, відповідають):

- Не робити людям зла, вірити в Бога.
- Любити ближніх.
- Чинити з людьми так, як ти хочеш, щоб чинили з тобою.
- Що в іншому не любиш, того сам не роби.

Вчитель: Совість має велику чуттєву силу до добра і зла. Якби людина не була грішна, їй не потрібен був би писаний закон, совість вірно керувала б усіма її діями. Але як писаний закон, так і внутрішній закон совісті говорять одне: «Як хочеш, щоб з тобою поступали люди, так поступай з ними»

Робота в групах. Обговорення проблемного питання «Чи можна прожити без совісті?»(**метод «Обери позицію»**) – запропонувати довести протилежні погляди.

Орієнтовні відповіді:

I група: Можна, в наш час конкуренції, ринкових відносин, воєнних дій люди в більшості своїй безсовісні. І навіть у нашому шкільному середовищі добрі наміри часто розходяться з ділом. На підтвердження наведемо приклад маленького оповідання.

Допомогли

Ганнуся і Марійка йшли зі школи. Бабуся несла воду.

- Давайте ми вам допоможемо.
- Прошу, - радо сказала бабуся.
- Дай я понесу, - схопилась за відро Марійка.
- Ні, я! – заперечила Ганнуся.
- Чому ти?
- А чому саме ти?
- Бо я взяла перша.
- Але ж і я хочу...

Бабуся чекала-чекала, слухала-слухала, як дівчатка сваряться, нарешті взяла відро і сама понесла додому, а дівчата цього навіть не помітили. Ще довго стояли на вулиці і сперечалися, кому з них нести відро.

II група: Без совісті не можна прожити, бо рано чи пізно людина замислюється над своїм життям і несе за все відповідальність. В.Сухомлинський вважав мерзотним і гидким:

- нашіптувати, доносити на товариша;

- уникати відповідальності за свої вчинки;
- бути байдужим до чужого горя;
- використовувати свою перевагу і фізичну силу на зло;
- наодинці з собою бути не таким, як на людях;
- відступати перед небезпекою заради власного спокою і добробуту;
- знущатися з тварин;
- кривдити жінку, дівчинку, бабусю;
- глузувати з калік;
- не слухати чи обманювати батьків;
- домагатися для себе полегшення за рахунок товариша.

На нашу думку, так чинити може тільки безсовісна людина.

Вчитель: Можна прожити і без совісті, але, на мою думку, це розходження з самим собою, порушення закону совісті, яке веде до гріха – тріщина в душі, через яку витікає все хороше. І я переконана в тому, що людина відповість за свої вчинки. Хочу запропонувати вам поетичну хвилинку – вірш заслуженого журналіста України, члена НСПУ, лауреата багатьох літературних премій, автора майже 30 книг Петра Карася. Вслухайтесь в рядки цього вірша, діти, і замисліться.

Учениця читає напам'ять:

Не хвалися, що вмієш у розкошах жить,
 Не греби ти під себе багатство безкрає,
 Бо настане той час, та рокована мить,
 Коли врешті за всі твої вчинки спитає.
 І тоді не замолиш гріхів анічим,
 Не відкупишся славою, золотом, блатом.
 Наміряють однаково сажнем скупим
 На гроби землю всім – біднякам і багатим.
 Хто по совісті жив, той і легко засне.
 Лише совість одна – перепустка до раю,
 А тебе буде мучить видіння страшне,

Що тобі й у землі ще землі не стачає.

Вчитель: Якщо заглянути у філософський словник, то знайдемо визначення слова «*совість*». Це етична категорія, що відображає усвідомлення людиною моральної відповідальності за свою поведінку перед суспільством, окремими людьми, оцінка особою своїх вчинків з погляду норм моралі. Що ж ми відчуваємо, коли поступаємо не по совісті?

- Сором, страх, почуття провини.
- Адам і Єва вкусили заборонений плід, відчули сором і заховались від Бога; горді книжники і фарисеї, які привели до Христа жінку-прелюбодійку, з соромом стали іти, побачивши написані Христом на землі свої особисті гріхи(діти наводять приклади з особистого життя)

Що є першою прикметою наявності совісті? Почуття сорому. До речі, здатність червоніти, готовність «згоріти», «провалитись крізь землю» говорить на вашу користь. Недарма в народі говорять: «Є сором, є і совість. А сорому нема, то й совісті нема» А зараз я запрошую 4 чоловік до «Магазину однієї покупки» придбати річ(учні беруть аркуші з зазначенням назви товару). А тепер погляньте на зворотній бік картки, прочитайте. Ваше рішення? А ми всі – спостерігачі і оцінювачі вчинків покупців.

Гра «Магазин однієї покупки»

Картка 1. Планшет. – Тепер мама не зможе купити собі модний брючний костюм.

Картка 2. Модні кросівки. – Всі дивитимуться на твої ноги, не помічаючи твого обличчя.

Картка 3. Роликові ковзани. – Влітку ти не зможеш поїхати з класом в Асканію-Нову.

Картка 4. Комп'ютер. – Твоя бабуся хвора, живе далеко. Ви не зможете поїхати до неї і допомогти.

Поки учасники обдумують відповіді, звучить тиха мелодія. Висловлювання учнів. Питання до класу:

- Чиє рішення ви вважаєте правильним?

- Чий вчинок красивий?
- Що робить людину красивою?

Вчитель: Ми впевнились, що не одні в цьому світі. Є й інші люди, про яких треба знати, пам'ятати, що в них теж є своє життя, інтереси, потреби, бажання, що про людей треба турбуватися і не шукати причину вашого незадоволення в інших – можливо, вона криється в вас, у ваших діях і думках? З приводу цього розповім вам одну притчу.

Про людину, яка шукала усамітнення

Стомившись від галасливого і неспокійного міста, де все відволікало від молитов і роздумів, чоловік вирішив знайти тихе і спокійне місце. Пішов у ліс, де не було жодної людини, але не зміг зосередитись, бо йому заважав спів птахів.

Тоді чоловік піднявся в гори і зупинився на чудовій полонині, далеко від людських осель, однак знову не міг заглибитись у роздуми, тому що йому заважало сюрчання коників. Нарешті в пошуках тиші він заліз у печеру. Там було дуже тихо, але десь у глибині ледь чутно крапала вода. І ці звуки дуже дратували його.

Тоді чоловік звів собі будинок зі звукоізоляцією, зачинив вікна та двері, проте в повній тиші все голосніше і голосніше чулося «тік-так, тік-так»...Зірвав він з руки годинник і розбив об стіну.

Сів, заспокоївся, глибоко зітхнув, задоволений, що ось зараз нарешті настане ідеальна тиша, та раптом почув: «Тук-тук, тук-тук». Це стукало в грудях чоловікове серце. Стукало все голосніше і голосніше.

Мораль: Усі проблеми, як і їх розв'язання, перебувають не десь зовні, а в середині нас самих. Немає сенсу шукати добре там, де вас немає, є сенс навчитися знаходити гарне там, де ми є.

Вчитель: А тепер давайте поглянемо на дошку, де III група записала антиподи вічних цінностей(читає):

Зло, ненависть, брехливість, лукавство, байдужість, лицемірність, підлість, гнів, злопам'ятність, заздрість. Слово «**заздрість**» вам знайоме, а почуття?

- Так, всі ми відчували заздрість.
- Це нездорове почуття.

Можна збудувати на піску дім без цементу(любові) гарним, з прикрасами, але при першому ж дощі він рухне. Так розвалиться і суспільство, якщо буде будуватись на заздрості. Звернемось до словника. Слово «**заздрість**» - «завість» утворене від старослов'янського слова «завида», а те від «видеть». Тобто заздрість ми бачимо.

Проблемне питання: До яких вчинків вона може привести?

- До вбивства.
- До ворожнечі серед близьких людей.
- До війни.
- Моя бабуся казала, що ще старі люди тлумачили заздрість як «завести за спину, кудись в погане».
- А я уявляю її у вигляді змії, яка обвиває людину, шепоче на вухо свої ядовиті слова, і тяжко від неї збавитись. І хочеш, а не можеш
- Я пережив це в своєму житті.
- Людина в заздрості втрачає друзів, стає негарною.

Вчитель: Розглянемо ситуацію, типову для нашого шкільного життя. У класі найшвидше і найправильніше розв'язував задачі Миколка. Цей талановитий хлопчик був гордістю вчительки: йому не треба було навіть записувати умову задачі – він усно виконував усі розрахунки. Безумовно, Миколка отримував тільки відмінні оцінки. Похвалу, захоплення, грамоти сприймав як обов'язкове. Непогано навчався і Михайлик, але був значно повільнішим, і тому в основному отримував добрі бали. Одного разу трапилось несподіване: Михайлик впевнено, з глибоким розумінням розв'язав дуже складну задачу. І вчителька, похваливши його, вперше поставила йому «відмінно». Раптом у класі почувся плач: схилившись на парту, плакав

Миколка. А коли однокласники стурбовано кинулись до нього, взагалі вибіг із класу. Що ж трапилось?

- Його мучила заздрість.
- Він не зміг змиритися з тим, що тепер не тільки він кращий учень класу.
- Я теж знаю таку ученицю, для якої успіхи однокласниць – «ніж у серце».

Питання для обговорення:

1. Звідки ж «заповзло» це страшне зло в дитяче серце?
2. Де ховається небезпека цього почуття для людини?

Вчитель: Якщо на плодоносній землі не культивується виноград, якщо земля не зрошена потом, то на ній виростає чортополох, хоч його ніхто і не сіяв. Так і з людською душею: її необхідно оберігати від зла утвердженням добра. Берегти від душевної порожнечі, від такого стану, коли у людини немає нічого за душею, нічого святого. Порожнеча душі – то найстрашніше зло. Людина з порожньою душею позбавлена дорогоцінного щастя – творити добро і протиставляти сили своєї душі злу.

Учень читає напам'ять вірш тернопільської поетеси Лесі Любарської.

Чинімо добро

І мовив Бог з любов'ю до людини:

- Як чиниш ти, так і воздам тобі.

Чиніть добро повсюди і щоднини,

Щоб не згасало серце у журбі.

Він любить нас щомиті і щоднини,

Не спопеляймо душу у гріхах.

І нас до Бога приведе стежина.

Чинім добро – воздасться по ділах.

Ісуса вчення дороге і нині,

За нього вбитий Богосин воскрес.

Творім добро звірятку і людині.

Через добро – стежина до Небес.

Вчитель: Оскільки ми з вами говоримо про духовність, ми не можемо відірватись від релігії. А заздрість – великий гріх, за який ми рано чи пізно відповідатимемо(релігійне визначення). З наукової точки зору, заздрість – відчувати прикрість від успіхів іншого.

Проблемне питання: Як позбутися почуття заздрості?

- Осмислити, що я заздрю, проаналізувати свої почуття і думки.
- Жити за християнськими законами.
- Постійний жорсткий самоконтроль.
- Частіше дивитись на себе «з боку».

Вчитель: Вся література, мистецтво, музика пронизані темою боротьби зла і добра, совісті і заздрості. Пригадайте ці твори.

- І. Нечуй-Левицький «Кайдашева сім'я»
- Ф. Достоевський «Злочин і кара»
- О. Пушкін «Моцарт і Сальєрі», «Скупий рицар»
- Л. Толстой «Анна Кареніна»
- І. Карпенко-Карий «Сто тисяч», «Хазяїн».
- Совість не повість – в архів не здаси.
- Очі яскраві, та думки лукаві.
- Яка совість – така й честь.
- Заздрісному боком вилізе.
- «Тільки совість визначає правдивість вчинків» (С.Голлон)

Вчитель: В житті кожної людини є духовні і матеріальні цінності (ціна – вартість товару в грошах, а цінності – значення, важливість). Виявляється, духовній цінності немає ціни. Ціну можна замінити, а цінність – ні.

Звучить фрагмент пісні В.Висоцького **«Скільки чудес за туманами кроється»**

Справжнім скарбом для людини може стати телеграма з теплими вітаннями, повага до вчителя, зустріч з чудовою людиною, фото прадідуся, якого ти не встиг побачити, подарована мамою шкатулка, вишита бабусею скатерть, людське життя... Вмійте цінувати це. А зараз гра «Вибір»

Щедрий чарівник готовий змінити вигляд вашого будинку, повністю замінивши всі старі речі, предмети дорогими, новими, модними. Дозволено залишити лише одну річ. Що ти залишиш і чому?

Гра «Вибір»(учні обґрунтовують свій вибір).

Молодці! Я вірила у вашу чутливу, тонку душу! Так, кожному з нас доводиться в житті робити якийсь вибір. І залежить він часто саме від моральності людини, від її совісті. Інколи це вибір між життям і смертю. Я розкажу вам одну історію.

У 1907 році доктор Януш Корчак організував у Варшаві Будинок сиріт, що утримувався на пожертви купців та інтелігенції. Завдяки намаганням доктора нещасні діти мали змогу отримати нормальне життя та майбутнє. Він створив справжню дитячу республіку, головними принципами якої була повага до вихованців. Хтось із випускників сирітського будинку сказав: «Якби не цей дім, я би не знав, що на світі є чесні люди, що можна казати правду, що на світі є правда і совість» Старий доктор так і не завів родини. Його Богом була найглибша повага і любов до дітей. Незадовго до смерті він скаже: «Сином своїм я вибрав служіння дітям». В роки війни в окупованій Варшаві у нього день починався і закінчувався думкою: як і чим нагодувати 200 голодних ротів.

5 серпня 1942 р. 200 вихованців і 4 вихователі вишикувались в колону по 4. Вони не плакали і не намагались бігти, а , як пташенята, обліпили старого доктора. Він ішов попереду з маленькою дівчинкою на руках, яка після тяжкої хвороби була дуже слабкою. Доктор давав дітям останній урок - учив їх гідно вмирати. Біля поїзда, що вирушав на Треблінку, есесівець запитав: «Хто ця людина?» Йому відповіли, що це – пан Януш Корчак, автор книги «Як любити дітей», який очолив Будинок сиріт у Варшаві. Есесівець згадав, що у дитинстві він читав знамениту книгу Корчака «Банкрутство маленького Джека», і запропонував доктору залишитися. Але Корчак відповів: «Діти – це головне», увійшов до вагона, зачинив двері до газової камери і пішов разом із своїми – чужими дітьми в безсмертя...

Звучить пісня «**До українців**» (сл..В.Баранова, муз. Т.Кукурудзи)

Рефлексія. Які почуття викликала у вас наша відверта розмова?

- Примусила замислитися, проаналізувати свої вчинки.
- Навчила критично оцінювати себе.
- Я почув відповіді на питання, які мене турбували.
- Мені стало соромно за себе, деякі свої вчинки і слова по відношенню до рідних та друзів.

Вчитель: І для розмислу вам дарую ще одну притчу. Чи не впізнаєте тут себе чи когось із близьких? То може, слід щось змінювати в собі, у своєму житті?

Заздрість і лимони

Якось увечері дружина послала мене в крамницю по лимони.

- Але не купи таких, як минулого разу, гнилих. Вибери більшенькі та з тоненькою шкіркою, - сказала вона.

Підійшов я до ятки з лимонами, почав перебирати їх у лотку. Усі якісь гнилуваті або м'які, або товстошкірі. Дивлюсь краєм ока: праворуч – іще один лоток і якийсь чоловік теж вибирає лимони. У його лотку вони великі, стиглі, апетитні. Ну, думаю, зараз він відійде, і я теж там швиденько виберу собі декілька штук. Отож я собі так, для вигляду перебираю лимони, а сам скося позираю на чоловікову руку, яка то один лимон покрутить, то інший і знову в лоток покладе. Я вже й знервуватись почав: ну скільки ж можна? Хіба не бачить, що лимони як на підбір? А чоловік усе копирсається в лотку і перебирає лимони. Минуло хвилин п'ять, зрештою я не витримав. Повернувся до чоловіка, щоби сказати все, що про нього думаю, а праворуч...дзеркало.

Підсумкове слово вчителя: Не образити людину – закон совісті. І починати потрібно з себе, без лицемірства і заздрості. Суспільством рухає і совість, і заздрість, і добро, і зло. Совість рухай нас до прогресу, заздрість – до війн, розрухи. Від того, що ми оберемо, залежить, яке в нас буде XXI століття. Сьогодні ви мали можливість поміркувати про життя, долучитися до загальнолюдських цінностей, проявити своє «я». Під час нашої відвертої розмови народжувалась особлива духовна атмосфера, зростала особиста

культура і культура стосунків. Ви навчалися жити серед людей. Дякую вам за співпрацю!

ЩАСТЯ: ЯК МИ ЙОГО РОЗУМІЄМО?

Мета: поглибити знання учнів про диспут та його проведення, розширити розуміння поняття «щастя», виховувати людяність, працьовитість, чесність, любов до людей.

Обладнання: запис пісні, правила проведення диспуту.

Форма проведення: диспут.

Форми і методи: бесіда, інсценізація, «Обери позицію».

Випереджуюче Д/з: проведення анкетування, підготовка інсценізації.

Епіграф: *«Потрібно бути щасливим самому,
щоб зробити щасливими інших»*

Бернхард Шлінк

Хід заходу

Прийняття правил проведення диспуту:

1. Умій уважно вислухати, не розмовляй, коли хтось говорить.
2. Переконливо викладай свою думку, а не займайся критикою думок інших.
3. Не мовчи, а працюй.
4. Не давай оцінки ні іншим, ні їх думкам.
5. Не нав'язуй свою думку як істину в останній інстанції.
6. Все, про що говоримо на диспуті, залишається між нами.

Вчитель: На уроках української мови ми дізналися, що таке диспут і які його особливості. Сьогодні ж спробуємо і самі поговорити на тему «Щастя: як ми його розуміємо?» Чому саме таку тему я пропоную вам? Найперше тому, що кожен із нас хоче бути щасливим і не знає, як цього досягти. А ще до цієї теми мене «підштовхнула» розмова з онуком, який якийсь запитав мене: «Чому всі люди, вітаючи один одного з якимось святом, неодмінно бажають великого

щастя?» Тож сьогодні ми і спробуємо з'ясувати, що ж таке щастя, висловити, як ми його розуміємо, дізнатися, що потрібно для того, щоб бути щасливим. Найперше звернімося до тлумачного словника, в якому сказано, що **щастя** – це почуття або стан найвищого повного вдоволення, сприятливий збіг обставин, талант, успіх.

Щастя... Найзаповітніші людські мрії і бажання увібрало це слово, усі людські радощі і сподівання. Багато людей пройшли свій життєвий шлях, і кожен з них прагнув щастя. Можливо, саме тому люди не могли пояснити його. Одному щастя уявлялося клаптиком землі, другому – купою золота, третій був певний, що щастя – влада і знатність, хтось вбачав його у славі, а хтось – у коханні.

Декому таке щастя усміхалося: люди багатіли, досягали висот і титулів, вигідно одружувалися. Але яким мілким і нікчемним було таке щастя і як швидко воно минало. Та були і люди великої душі. Вони знаходили своє щастя у боротьбі за щастя інших. Для того, щоб воно було тривалим, мало боротися – потрібно перемагати. Щастя не може бути самоціллю. Зайнята якимись важливими справами людина трудиться, винаходить, бореться – і вона щаслива. Пізнати щастя можна і в праці, і в боротьбі, і в дружбі, і в коханні. Важливо тільки, щоб праця була потрібною не лише тобі, а й приносила користь всім, переслідувала високу гуманну ідею, а любов і дружба не були егоїстичними. А як розумієте щастя ви?

Учні висловлюють свої думки:

- Щастя – мати роботу, займатися улюбленою справою.
- Щастя – у друзях, їх вірності і чесності.
- У народі кажуть «Без сім'ї немає щастя на землі». Кожна людина прагне знайти своє щастя і побудувати сім'ю. Це – наш оберіг, захист, наше щастя. І завжди найсвітліші спогади – про родину, батьківський дім. Хочу бути щасливим у сім'ї.
- А я буду щасливим тільки тоді, коли моя мама переборе важку хворобу, буде посміхатись і радіти життю.

- Щастя – мати і маму, і тата.
- Щастя – коли тебе розуміють.
- Мені здається, нещасна та людина, що не має житла, щодня думає про те, що з'їсти, за що це купити. Тож як не крути, а матеріальний достаток – це теж щастя. Чи скажете, що голий і бідний щасливіший за інших?
- Зараз, коли іде війна в Україні, коли на Донбасі гинуть хлопці, я переконаний, що більшого за мир щастя немає.
- У нашій районній газеті я читала лист Світлани Осколкової про те, що у її доньки Лери виявили рідкісне, маловивчене захворювання – поперечний мієліт. Це всього другий випадок в Україні, і мати зверталася за допомогою до небайдужих людей, бо навіть перший етап лікування коштує дуже дорого. Я впевнена, що найбільшим щастям для цієї жінки був отриманий завдяки добрим людям шанс на життя любої донечки.

Вчитель: Прослухавши ваші висловлювання, можна зробити висновок, що деякі учні щастя вбачають у друзях, інші – в улюбленій професії, родині, але я бачу, що більшість, особливо дівчата, вбачають його у коханні. Правда, є в нас і такі думки, що щастя можна знайти у славі і багатстві. Хто ж може бути щасливим?

- Насамперед той, хто постійно прагне до щастя, має велику силу волі.
- Хто намагається зробити щасливим інших людей.
- Хто думає не лише про себе.
- Хто живе за законами моралі, дотримується правил спілкування.
- У кого в душі Бог і Божі заповіді.

Чи можете підтвердити свої думки висловами видатних людей, крилатими фразами?

Учень: Щастя дається тому, хто багато працює. (Л. да Вінчі)

Учениця:

Яке це щастя – розуміть людину,
Ввійти в незнану душу чертоги,
Пізнати таїни розуму чужого,

Відкрити несподівані глибини.

(В.Симоненко)

Учень: Не той щасливий, хто бажає кращого, а той, хто задоволений тим, чим володіє. (Г.Сковорода)

Учениця:

Щастя – не слава, не гроші –
Все це минає,
Щастя – це друзі хороші,
Шана людська.

(О.Підсуха)

Учень: Щасливий, кому вдалося знайти щасливе життя. Але щасливіший той, хто вміє ним користуватися. (Г.Сковорода)

Учениця:

Щастя – це віра в добро і любов,
Щастя – це музика вільних дібров,
Щастя – це друзі і рідний твій дім,
Щастя – це світ, подарований всім.

(А.Матвійчук)

Учень: Подивися на зірки... І цінуй, що ти живеш. (Бернард Вербер)

Учениця: Немає нічого вищого і прекраснішого, ніж давати щастя багатьом людям (Л. ван Бетховен)

Учень:

Ми працю любимо, що в творчість перейшла,
І музику палку, що ніжно серце тисне.
У щастя людського є рівних два крила:
Троянди й виноград, красиве і корисне.

(М.Рильський)

Учениця: Я читала лист відомого українського драматурга М.Старицького до Івана Франка: «З перших кроків пізнання на полі народнім я загорівся думкою послужити рідному слову, огранувати його, окрилити красою і духовністю. Це

бажання, цей напрямок керували мною ціле життя, я не зрадив їх до могили, і я – щасливий» (М.Старицький)

Звучить пісня «**Люди, як кораблі**» (сл. і муз А.Кузьменка) у виконанні фіналіста проекту «Голос країни-2015» Дмитра Костюка.

Вчитель: Слухаючи пісню, я теж, як і ви замислилася над вічними проблемами людського життя. І як тут не згадати нашого великого земляка, поета, філософа Г. Сковороду, в центрі уваги якого завжди перебувала проблема щастя. Вона пов'язана у нього зі «сродною працею», яка є необхідною передумовою щастя. Якось один багатий чоловік звернувся за порадою до Сковороди: «Тяжко мені без радості жити, ні золото, ні влада не зробили мене щасливим. Моє серце слухали кращі лікарі світу, моє тіло купалося у цілющих водах Європи, я тисячі карбованців по монастирях щомісяця розсилаю, але спокою не знає моя душа». Вислухавши цю скаргу, мудрець приніс косу, вила, граблі, поклав їх до ніг пана і сказав: «Працєю. Це єдине джерело людської радості. Зароблений у поті кусок хліба вилікує всі хвороби душевні і тілесні». Можливо, в деякій мірі і нам слід прислухатися до цих мудрих слів, сказаних так давно? А тепер дізнаємося, що ж думають про щастя ваші ровесники, молодші школярі та люди старшого віку.

Учениця: Я провела опитування людей старшого віку. Більшість із них вбачають щастя в здоров'ї своїх дітей. Деякі кажуть, що були б щасливі, якби не йшли воєнні дії в Донецькій та Луганській областях, бо війна – то найбільше лихо. Є й такі, що вважають себе щасливими, бо відроджуються звичаї, традиції, духовність. Але, правда, були і такі відповіді: «Де ви бачите тепер щасливих?»

Учень: Учні старших класів відповіли, що щастя – в улюбленій професії, у коханні. А в одній з анкет було «Як куплю машину, то буду щасливий». І чомусь пригадалося:

Малыш понимает, что счастье личное –

Квартира, машина, прописка столичная.

І стало сумно. Невже у нас такі дріб'язкові, егоїстичні мрії?

Учениця: До речі, про молодших школярів. Їх мрії – «круті» іграшки, поїздка до моря, комп'ютер або планшет. Є й таке: «Хочу, щоб мій тато не їздив так надовго на заробітки, а частіше бував з нами», або «Щастя – коли в домі тихо».

Вчитель: Як бачимо, щастя кожен розуміє по-своєму. Але всі без винятку хочуть бути щасливими. А що говорять про щастя повір'я? Іноді бачимо, що люди дарують один одному різні сувеніри – талісмани на щастя. А ще кажуть, хто знайде підкову, той буде щасливим. Ось і вішають в автомобілях, на воротах, в кімнатах підкови. На щастя. Звідки ж походить цей вислів? Чому знайдена підкова приносить щастя?

Учень: Підковувати коней почали дуже давно і робили це спочатку заради краси: підкови були із золота або срібла. Під час бігу коні легко губили «взуванку», і підкова була дійсно була дорогою знахідкою. Тим більше, що привілейовані знатні люди (аристократи) вважали принизливим піднімати підкову зі шляху.

Учениця: Я читала, що англійський дипломат XVII ст.. лорд Кастлей, вихваляючись своєю заможністю, наказав прикріплювати до копит власних коней підкови зі срібла «на живу нитку», аби вони швидше губилися. Серед слуг лорда був коваль, який швидко набивав нову підкову, щоб невдовзі кінь загубив і її. А мені здається, підкова чи якісь інші талісмани ні до чого – не вони роблять людину щасливою, а життя в злагоді і мирі з людьми і з самим собою.

Вчитель: Я попросила хлопців до сьогоднішнього заходу підготувати інсценізацію твору Г.Сковороди *«Розмова подорожніх про справжнє щастя»*. Сподіваюся, вам цікаво і корисно її подивитися.

Інсценізація

Дійові особи:

Яків

Григорій

Афанасій

Афанасій: Люди в своєму житті працюють, а для чого – й самі не знають. Якщо подумати, то всім людським починанням, скільки б їх не було, один кінець – радість серця. Для неї ми вибираємо друзів, домагаємося великих посад, вишукуємо різні наїдки, музику, садимо сади. Влаштовуємо концерти. Словом, різними способами стараємося веселити душу свою.

Яків: Однак я чув, що ніде немає більше забав і веселощів, як у Парижі й Венеції.

Афанасій : Вірно, там їх багато. Але поки ти нам їх із Венеції привезеш, ми помremo з нудьги.

Григорій(заходить): Перестаньте брехати, любі мої приятелі, високі посади, велике місце, різні ігри і гуляння – усі ваші затії не зможуть розвеселити душу і вгамувати нудьгу. Одне те, якщо дізнатися, в чому справжнє щастя людини, і здобути його.

Афанасій: Правда, ми народилися для справжнього щастя і прагнемо до нього, а життя наше є шлях, як ріка, текучий.

Яків: Я довго шукаю щастя, але знайти його не можу.

Григорій: Якщо ви справді хочете знайти його, то скажіть: що для людини найкраще?

Яків: Краще те, що вище, а вище – всьому голова і кінець.

Григорій: А чого в житті собі найбільше бажаєте?

Афанасій :Я хотів би стати людиною високопосадовою, щоб мої підлеглі були добрі, міцні, щоб у мене дім був, як у Венеції, сад, як у Флоренції, щоб я був благородним і багатим, розумним і вченим.

Григорій: Шкода, що у тебе такі безглузді бажання. Ти зі своїми мріями схожий на дерево, яке в один час бажає бути і кленом, і дубом, і липою, і березою... Але милостива мати-природа краще знає, що нам потрібно. Бачу, що ми не зможемо знайти щастя.

Яків: Чому?

Афанасій : Чому ж?

Григорій: Тому що не розуміємо, що воно таке. Для того, щоб бути щасливим, не треба їздити за моря, колінкувати перед сильними світу сього. Шукаємо щастя по країнах століттями. А воно є завжди і всюди, як риба у воді, так ми в ньому, а воно коло нас шукає нас самих. Немає його ніде, тому що воно є всюди. Воно подібне до сонячного саява: відкрий тільки вхід йому в душу свою. Воно завжди штовхає в стіну твою. Шукає проходу і не знаходить, а твоє серце темне і невеселе. І ти маєш пізнати себе і здобути його.

Вчитель: Як бачимо, проблема пошуку щастя існує з початку виникнення людини на цьому світі й існуватиме завжди. І єдиного рецепту щасті немає і бути не може: для кожного воно своє. Тож думайте, шукайте, аналізуйте, прислухайтеся до думок інших людей – а визначайтесь самі.

Запрошую вас до поетичної п'ятихвилинки.

Учень:

Про щастя мріємо всякчас...
Воно вже зовсім поруч нас
Палає вогником зеленим,
Де без прикрас і без чудес
Відбивсь в рослинці світ увесь –
На двох – для тебе і для мене.
Шукаєм долі, добрих знад...
А ти поглянь, як квітне сад
В своїм пташинім стоголоссі...
Посій свій лан і пересій,
Й прикрий собою в градобій
На нім і квіти, і колосся.
А ми все прагнемо чогось,
Хоч взнати й звідать довелось:
Абстрактне дерево – не квітне.
Не полінуйся в своїй плавбі –
Відкрий для себе – сам собі

Свій острів долі заповітний.

Учениця:

Усе таки весна іще вернеться,
Усміхнено і сонячно прийде,
І ти відчуєш: серце швидше б'ється,
І оживе завзяття молоде.
А там, гляди, - зазеленіли трави,
Насіннячко розсадою зійшло,
І огірочок визирнув лукаво,
І ластівки злетілися в село.
Все оживе. І подобріють люди,
Запахне перед хатою бузок.
Я знаю: все це неодмінно буде.
Вже недалеко, вже лише – за крок.
Нам усміхнуться радість і надія,
Кудись відкотяться усі жалі,
І кожен з нас, нарешті, зрозуміє,
Яке це щастя – жити на землі!

Вчитель: Мабуть, для кожного з нас найбільше щастя сьогодні – що живемо у вільній державі, маємо свою мову, символи, розвиваємо традиції, спільною працею допомагаємо Україні стати в ряд передових країн світу. Та нелегкі нині часи. Щодня припадаємо до екранів телевізорів, з тривогою читаємо газети і думаємо: як там, у зоні АТО, що корисного можемо зробити ми, щоб змінити ситуацію в країні? Чи можемо ми тепер бути щасливими?(учні висловлюють свої думки)

Підсумкове слово вчителя: Я дякую вам за щирість і відвертість, за старанну роботу душі. Бажаю вам досягти справжнього людського щастя. Хай кожному з вас воно усміхнеться. Будьте щасливі!

НЕХАЙ ПАНУЮТЬ НА ЗЕМЛІ ДОБРО І СПРАВЕДЛИВІСТЬ

Мета: ознайомити учнів з основними положеннями Конвенції про права дитини, формувати правову грамотність, критичне і аналітичне мислення, виховувати людяність, чуйність, доброту, активну громадянську позицію.

Обладнання: записи пісень, матеріали ЗМІ, вислови відомих людей, Конвенція про права дитини, Конституція України.

Форма проведення: правовий всеобуч.

Форми і методи: бесіда, інсценізація, «Обери позицію», тести, «Коло бажань».

Епіграф: *«Дитина, що зазнає менше кривди,
вирастає людиною, яка більше усвідомлює свою гідність»*

М.Чернишевський

Хід заходу

Вчитель: Дитинство – найважливіший період в житті людини. Саме в цей час вона формується фізично, інтелектуально, психічно, набуваючи усіх необхідних знань, умінь, навичок. У переважній більшості випадків якість дитячих років визначає якість усього подальшого свідомого життя людини. Вислів «Діти – наше майбутнє» аж ніяк не є просто красивою фразою. Доля будь-якої спільноти, нації, держави в майбутньому залежить від того, якими будуть люди, котрі населятимуть її. Інвестиції, вкладені в дитинство, ніколи не завдадуть збитків - вони повернуться суспільству сторицею.

Саме тому міжнародне співтовариство в особі Організації Об'єднаних Націй вже кілька десятиліть працює над тим, щоб створити дітям усього світу найкращі умови життя і всебічного повноцінного розвитку. Наслідком цієї праці став ряд міжнародних документів надзвичайної ваги, що стосуються прав дитини і забезпечення виживання, захисту, розвитку дітей. От і поговоримо ми сьогодні про один з найважливіших документів - **Конвенцію про права дитини**. Адже права дитини – це певні можливості, які потрібні дітям (до 18 років) для того, щоб жити і дорослішати.

Учні: «Ніхто ніколи не збудує держави, коли ми самі собі її не збудуємо, і ніхто з нас не зробить нації, коли ми самі нацією не схочемо бути»

В.Липинський

«Сьогодні діти – завтра народ»

В.Сухомлинський

«Діти - живі квіти землі»

М.Горький

«Кожна дитина має право на увагу, на ласку, на похвалу»

Є.Аркін

«Не може бути більш шляхетного завдання, ніж забезпечення кращого майбутнього для кожної дитини»

Всесвітня декларація про забезпечення виживання, захисту і розвитку дітей

«Ввійдуть і ростимуть, і у люди вийдуть»

Т.Шевченко

«Допоки дитя хоч єдине десь плаче, за сльози його ти приречений жити»

Є.Українець

«Дитинство – найважливіший період людського життя, не приготування до майбутнього життя, а справжнє, яскраве, самобутнє, неповторне життя, і від того, як минуло дитинство, хто вів дитину за руку в дитячі роки, що увійшло в її розум і серце з навколишнього світу – від цього у вирішальній мірі залежить, якою людиною стане нинішній малюк»

В.Сухомлинський

«У кожній дитині є Сонце. Треба тільки дати йому світити»

Сократ

Ведучий: На жаль, здоров'я, навчання, щастя дітей усього світу недостатньо захищені. 250 млн. дітей живе за рахунок важкої праці, жебрацтва, пограбувань. 30 млн. дітей у світі не можуть навчатися. Щороку від хвороб помирає 5 млн. дітей. Торгівля дітьми, використання сиріт для пересадки органів. А в Україні $\frac{3}{4}$ дітей – з хронічними хворобами. З'явився новий тип дітей – «діти вулиці». Тож захист дитинства – святий обов'язок влади в кожній державі.

Ведуча: 20 листопада 1989 р. Генеральною асамблеєю ООН було ухвалено Конвенцію про права дитини. 27 вересня 1991 р. її було ратифіковано Верховною Радою України. З 29 травня 1993 р. у Києві створено Всеукраїнський комітет захисту дітей. Та й у Основному законі держави – Конституції є статті, що безпосередньо стосуються нас і наших батьків. Конвенція має 54 статті, написаних на шести мовах. Комітету з прав дитини при ООН кожна держава звітує про вжиті згідно з Конвенцією заходи. Він же досліджує, як у країнах дотримуються права дітей.

Учениця читає напам'ять:

Я родом звідти, де співають села,
Де танцями розгойдані мости.
Скажу я гордо, що я маю право
На цій землі і жити, і рости.
А вересень покличе у дорогу –
Знання, як скарб, до серця притулю
І на лінійці урочисто в школі
Право навчатись з дітьми розділю.
А брати участь в конкурсах, змаганнях –
Це все мені наснаги додає,
І я скажу відверто, без вагання:
Щаслива тим, що таке право є.
Тому я щиро всім в житті бажаю
Зростати гідно справжніми людьми.
Бо всі ми, українці маєм право
На цій землі і жити, і рости!

Ведучий і ведуча по черзі читають права дитини згідно з Конвенцією:

1. *Всі діти рівні у правах.*

2. *Всі діти мають право на любов та піклування* з боку батьків та держави.

3. ***Право на навчання.*** Основою духовного, соціального, економічного і культурного розвитку суспільства і держави є освіта. Держава зобов'язана забезпечити доступність освіти для всіх, право користуватися спортзалами, бібліотеками, обладнанням школи. Конституційно забезпечено безоплатність освіти в державних навчальних закладах, свободу вибору типу і форм навчання. Отож, «учітесь, читайте, і чужому навчайтесь, і свого не цурайтесь!»
4. ***Право на медичне обслуговування.*** Ти маєш право на життя, медичну допомогу, охорону здоров'я. Пам'ятай: від твого ставлення до здоров'я залежить не тільки твоє життя, твоя позиція впливає на рідних, близьких, твоїх майбутніх дітей.
5. ***Право на гру.*** Це унікальне право, яке мають тільки діти. Ти можеш брати участь у заходах, іграх, змаганнях, що відповідають твоєму віку.
6. ***Право на відпочинок.*** Ти маєш право на відпочинок у будь-який час і в будь-якому місці, але пам'ятай, що твій відпочинок не повинен заважати діяльності інших людей.
7. ***Право на інформацію.*** Ти, як майбутній член дорослого суспільства, маєш право на інформацію будь-якого виду для формування особистої думки з певних питань.
8. ***Право висловлювати власну думку*** (якщо це не загрожує безпеці держави або не порушує прав інших людей). Ти маєш право вільно виражати свої погляди, право на участь у прийнятті рішень. При вирішенні будь-яких питань, що стосуються тебе, твоїм поглядам має приділятися належна увага.
9. ***Дитину не мають права примушувати тяжко працювати.***
10. ***Дитина не повинна бути скривджена і зневажена.***
11. ***Дитина не повинна бути жертвою насильства та війни.***
12. ***Право на якісне харчування.***
13. ***Діти, позбавлені сім'ї, охороняються та опікуються державою.***

14.Право на ім'я. В перші дня твого життя батьки подарували тобі ім'я. І від тебе, від твоїх вчинків, твоїх справ залежить, яким воно буде: добрим, гучним, чи, навпаки десь непомітно для всіх розтане в розмаїтті інших імен.

15.Право на приватне життя.

Учениця:

Дитинство моє, ти у мене єдине,
А я твоє вірне і щире дитя,
Хоча моя юність вже піснею лине,
Але в тебе право на вічне життя.
Живи в фотографіях, спогадах, мріях,
В малюнках, у іграх, в дитячих піснях.
Без тебе я жити, повір, не зумію,
Вертайся до мене, будь ласка, у снах.
Дитинство моє, ти у мене єдине,
А я твоє вірне і щире дитя,
У тебе і в мене завжди, щохвилини
Є право на наше приватне життя.

16.Право на спілкування. Ти, як повноцінна частина суспільства, маєш право на спілкування з будь-ким і стосовно будь-якого питання.

Учениця:

Об'єднаєм всі зусилля
І мерщій до річки, в луг.
Маєм право на дозвілля,
А воно найкращий друг.
І не гаючи хвилини,
Одягнувшись, я скоріш
Рано-вранці по стежині
За здоров'ям біжу в ліс.
А пташки на соснах «браво»

Виграють привітний спів.

На здоров'я маю право –

Це найкраще із скарбів.

А метелика впіймаю,

Помилуюсь, відпущу.

На довкілля маю право,

На природу, на красу.

А коли у небі зорі

Затанцюють вальс бостон,

В мене право залишиться

На міцний дитячий сон.

Ведуча: До речі, крім прав і обов'язків, передбачених Конституцією України, права і обов'язки учнів визначені і законом України «Про освіту», що перегукуються з конституційними.

Ведучий: Існують і інші права, які ти маєш знати і щодня реалізовувати. Але пам'ятай: твоє право не повинно порушувати права інших.

Ведуча: Твої права гарантуються і захищаються державою.

Ведучий: Незнання закону не звільняє тебе від відповідальності за твої вчинки та бездіяльність.

Ведуча: З віком у тебе з'являються обов'язки та відповідальність. Існують закони, які визначають твої обов'язки, і ти маєш їх знати.

Виконання тестових завдань:

1. Який документ про права дітей затвердила ООН у 1989 році?

А) Декларація прав дитини.

Б) Конвенція про права дитини.

В) Закон України про охорону дитинства.

2. Який документ прийняла Україна у 1991 році про права дитини?

А) Декларація прав дитини.

Б) Конвенція про права дитини.

В) Закон України про охорону дитинства.

3. Як називається Основний закон України, де записані всі права і обов'язки?
- А) Декларація прав дитини.
  - Б) Конвенція про права дитини.
  - В) Конституція України.
4. Це те, що ти повинен робити, щоб бути корисним собі та іншим:
- А) обов'язок
  - Б) право
5. Що є аморальним з перелічених тверджень?
- А) заздрити успіхам товариша.
  - Б) не дозволяти кривдити себе й інших.
  - В) не поважати товариша, якщо його думка відрізняється від твоєї.
6. Що є правильним з перелічених тверджень?
- А) користуватися результатом праці інших.
  - Б) співчувати людині, коли з нею трапилась біда.
  - В) давати обіцянки і не виконувати їх.
7. Що є правом з перелічених тверджень?
- А) вільно висловлювати свою думку.
  - Б) користуватись бібліотекою.
  - В) дотримуватись моральних норм поведінки.
8. Чи порушив закон Буратіно у казці «Золотий ключик» небажанням вчитись?
- А) так.
  - Б) ні.
  - В) це його справа.
9. Хто в казці «Колобок» учинив найнебезпечніший злочин?
- А) Вовк
  - Б) Лисиця
  - В) Ведмідь.
10. У казці «Дюймовочка» окремі персонажі вчинили проти Дюймовочки злочин.
- А) вбивство

Б) розбій

В) викрадення.

11. Які правопорушення скоїла Лисичка у казці «Котик і Півник»?

А)хуліганство

Б)вбивство

В) замах на вбивство

Г)викрадення

12. Що вчинила Коза-Дерева в однойменній казці?

А)хуліганство.

Б)підробку документів.

В) викрадення.

Вчитель: Ось так ми з вами в напівжартівливій формі поговорили про деякі поняття правознавства. А зараз уявно перегорнемо сторінки Конвенції про права дитини, обговоримо побачені нами інсценізації. При обговоренні прошу застосувати **метод «Обери позицію»**.

Іванко: Сестрице Оленко, я пити хочу!

Оленка: Потерпи, братику, дійдемо додому, там і нап'єшся.

Іванко: Сестрице Оленко, я вип'ю водиці.

Оленка: Не пий, братику, бо телятком станеш.

Іванко: Сестрице Оленко, я вип'ю водиці!

Оленка: Не пий, братику, бо козенятком станеш.

Іванко: Що ти мені постійно «не пий, не пий»? Я вже дорослий, 14 років маю. Сам знаю, що мені робити!

Оленка: Ні , Іванку, ти ще дитина.

Іванко: А от і не дитина.

Оленка: А я кажу, що дитина.

Обговорення.

Ведуча: Згідно з Конвенцією ООН про права дитини дитиною вважається людська істота віком до 18 років (част.І ст..1)

Іванко: Прикинь, Оленко, а мене з уроку вигнали.

Оленка: Що ж такого ти міг накоїти?

Іванко: Наш вчитель допитувався: «Що було задано?» А я йому: «Нащо запитуєте, забули, чи що?» А він мене виставив за двері.

Оленка: Так ти ж нагрубив учителю!

Іванко: Але ж він все одно не мав права мене виганяти.

Ведучий: Непроста ситуація. З одного боку, учень висловив свою думку, з іншого його думка образила вчителя. Хто ж тут учинив неправильно?

Обговорення. (част. I ст. 13)

Мати: І куди це ти, доню, збираєшся?

Донька: На дискотеку.

Мати: А уроки вже зробила?

Донька: Які, мамо, уроки? Завтра ж субота. І крім того, я маю право на відпочинок.

Обговорення(част. I ст. 31)

Іван: Слухай, зараз контрольна з алгебри. Давай прогуляємо!

Сашко: Давай.

Міліціонер: Хлопці, зупиніться. Щойно пограбували кіоск біля школи. Чи не причетні ви до цього? Пройдімо зі мною у відділок.

Іван: Ми не підемо. Ви не маєте права нас затримувати.

Ведуча: Дитина шкільного віку має бути під час навчального процесу на уроках. На який саме захист в разі затримання ви маєте право?

Обговорення(част. I ст. 40)

Наталка: Нам так багато задали сьогодні, страх: 5 задач з алгебри, твір з української мови, напаять вірш зі світової літератури, а ще читати скільки!

Кетрін: Ти все це будеш робити?

Наталка: Аякже, пару не хочеться отримувати.

Кетрін: Поїхали в США, будеш вчити лише те, що тобі до вподоби, і те, що пригодиться в майбутньому.

Наталка: Я не зможу до тебе приїхати.

Кетрін: Чому?

Наталка: Я ще неповнолітня.

Ведучий: А й справді, чи має право дитина до 18 років поїхати навчатися за кордон?

Обговорення(част. I ст. 28-29)

Вчитель: Як бачимо, в багатьох життєвих ситуаціях наші права переплітаються з обов'язками. Коли це відбувається, життя стає кращим, добрішим. На мою думку, ніякі кризи і труднощі не можуть позбавити нас тих втіх, якими багата людина: родинної любові, ніжності, вірної дружби, віри, надії, співчуття. Що б з нами і навколо нас не було, завжди залишиться вічне диво - кохання, природа, література, поезія, Людина. Тож головне – творити добро у цій світі.

Учень:

Сказав мудрець: «Живи, добро звершай,
Та нагород за це не вимагай.
Лише в добро і вищу правду віра
Людину відрізня від мавпи й звіра.
Хай оживає істина стара:
Людина починається з добра!

Учениця:

Я вірю, вірю в силу доброти,
Добро завжди сильніш було від злого,
Не варто в серці зло лихе нести,
Ми маєм право жити і без нього.

Учень:

Благаю всіх – тримайтесь, щоб не впасти,
Піднятись буде набагато важче.
Чи бути добрим? – то є наша справа,
І бути добрими ми маєм право.

Учениця:

Тож пам'ятаєм – час настав для дій,
І наше право забираць не смій.
Нас не дамо зламати й підкорити,
На світі треба гідно вік прожити.

Учень:

Якщо ти злий, зміни своє життя,
Не будь байдужим, і сумним, і гордим.
Прийди у храм душі, а відтіля
Ти вийдеш ніжний, лагідний і добрий.

Звучить пісня **«Молитва за Україну»** (сл.. О.Кониського, муз М.Лисенка)

Вчитель: А зараз прошу на хвилинку уявити, що у вас з'явилася чарівна можливість звернутися до дорослих всієї країни, всього світу з одним проханням. Об'єднаємося у велике коло дитячих бажань, візьмемося міцно за руки в спільному прагненні жити щасливо.

Вправа «Коло бажань»

- Ми – діти світу. Хто б не були наші батьки, де б ми не жили і в що б не вірили, поведіться з нами як з рівними.
- Захищайте нас, щоб ми мали змогу рости гідно і вільно.
- Нехай у нас буде сім'я і земля, яку ми можемо назвати своєю.
- Якщо сім'я не може піклуватись про нас, візьміть нас до себе.
- Добре навчайте нас, щоб ми могли плідно прожити життя і бути щасливими.
- Захистіть нас від жорстокості й зла.
- Хай у важку хвилину ми будемо першими, кому ви допоможете.
- Любіть нас, бо майбутнє світу – за нами!
- Дайте нам тепло і дах над головою.
- Якщо захворіємо, нам необхідний догляд.

- Враховуйте наші потреби, якщо у нас проблеми зі здоров'ям.
- Бережіть нас! Ми хочемо жити.

Вчитель: У житті є багато ситуацій, в яких опиняється та чи інша людина. Будьте розсудливі, розумні, не кваптесь із висновками і діями. Сподіваюся, що під час нашого правового всеобучу ви почерпнули для себе щось корисне, відчували потребу творити добрі справи. Де б ви не були, ким би ви не стали, повинні бути Людиною, знати свої права та обов'язки.

Читець 1:

Ми право маєм дихати повітрям,
Спостерігати за хвостом комет,
І милуватись піснею веселки,
І зустрічати з вирію лелек.

Читець 2:

Ми маєм право працювать досхочу,
Виконувати справу по душі,
А чи зірки ловити в сяйві ночі,
Чи слухати від місяця казки.

Читець 3:

І маєм право жайворонка чути,
І бачити у небі журавлів,
Тому завжди пишатися я буду,
Що маю право жить на цій землі.

Читець 4:

У синім небі голуби літають
І наші душі зігрівають знов.
І хоч літа назад не повертають,
Та кожний має право на любов.

Читець 5:

Струснімо з себе сірий порошок втоми.

Не варто душу бідами ятрить.
Ми маєм право жити в ріднім домі,
Ми маєм право вірить і любить.

Читець 6:

Ми можемо самі вибирати друзів
І підставляти їм плече своє,
Збиратись за столом в тісному крузі,
На дружбу спілкування право є.

Читець 7:

Ми маєм право всі ходити в школу
І здобувати всі скарби-знання.
Мабуть, за право жити – в нас нічого
Всі: У світі найдорожчого нема!

Всі учасники разом співають пісню «Одна калина» (сл.. В. Куровського, муз. Р.Квінти)

КАЖІМО БІЛЬШЕ ДОБРИХ СЛІВ

Мета: поглибити в учнів знання з теорії літератури; розвивати в них творчі уміння і навички; виховувати почуття гуманності, милосердя, бажання чинити добрі справи.

Обладнання: фонограма «Звуки природи», записи пісень і музики, мультимедійна дошка, слайди, мультфільм.

Форма проведення: заняття гуртка.

Форми і методи: словникова робота, робота в парах, «Асоціативний кущ», «Закінчи речення», «Групування».

Епіграф: *«Думай добре, роби добре – і буде добро»*

П. Білецький-Носенко

Перебіг заняття

Вчитель: Діти, наше сьогоднішнє заняття я почну з маленької історії. Одного вечора старенька жінка зайшла в редакцію газети, щоб надиктувати некролог про смерть дорогої їй людини. Щоб дістатися до віконечка, треба було пройти через зал книжкової крамниці. Там жінка побачила підлітків – хлопця і дівчину, що гортали книжку, з якої линула легка музика. Старенька подумала, що це був би ідеальний подарунок для її внучки. Запитавши про ціну книжечки, від почутого засмутилася: для неї це було надто дорого. Розчарована, повільно відійшла від книжкових полиць, надиктувала через віконечко текст некрологу і попрямувала до виходу. І вже майже перед самими дверима відчула, як хтось торкнувся її плеча. Це були ті підлітки, з якими жінка зустрілася в книгарні і які стали свідками її розмови з продавцем. Вони тримали в руках якийсь пакет.

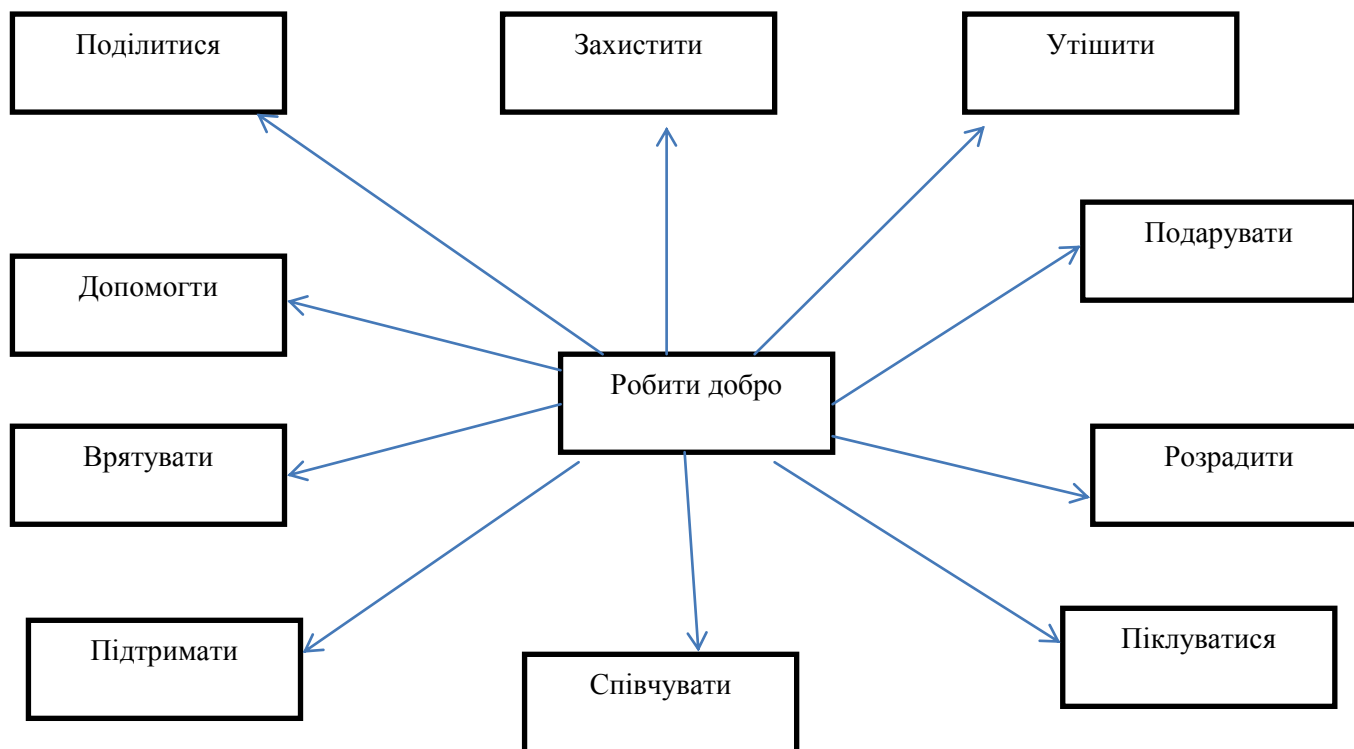
- Візьміть, будь ласка, це для вашої внучки, - сказали хлопець і дівчина, усміхаючись.

Перегляд мультфільму «**Просто так**» (автор сценарію Вітензон, режисер Аристокесова).

Бесіда:

- Про що ці історії?(про доброту)
- Що ж таке доброта?(прагнення робити добро, доброзичливість)

Вправа «Асоціативний кущ»: дібрати дієслова, які асоціюються із словосполученням «робити добро».

- Як все це можна зробити?(ділом і словом)
- Що означає фізична, матеріальна доброта?
- А словесна, моральна?
- Чи доводилося вам допомагати комусь? Як?(розповіді учнів)
- Чи згодні ви з тим, що словом можна зробити людину як щасливою, так і нещасною?
- Чи зазнавали ви радості або смутку від чийхось слів?
- Які ви знаєте слова, які здатні образити, поранити людину, зробити їй боляче?(смерть, кривда, війна, біль, несправедливість)

Вчитель: Так, діти, це дійсно страшні слова, і немає людини, яка б чула їх з радістю. Тому тема нашого заняття *«Кажімо більше добрих слів...»*

Сьогодні ми будемо пригадувати ніжні, лагідні слова, говорити їх один одному, складатимемо з ними вірші, і я сподіваюся, що завдяки нам у світі стане більше гарних слів, люди будуть добрішими.

Яку ж людину ми називаємо доброю? (що не жадібна, не заздрісна, допомагає хворим, старим, слабким, маленьким, тим, хто потрапив у біду)

Вправа «Склади правило доброти» за кінцевими словами у рядках:

-----пробачай.

----- не звертай.

-----пожалій.

-----зігрій.

Робота учнів, читання віршів.

Я вдячна вам за щирість, старанність. Вірші різні, але ідея в них одна. Хто її назве? (будьмо добрими, говорімо більше добрих слів)

Метод «Гронування» (діти на кольорових паперових сердечках записують добрі слова і, називаючи їх , прикріплюють на дошці)

Милосердя, мама, радість, сміх, добро, ласка, дім...

Як їх багато! І всі ми даруємо ці слова один одному, щоб подобрішав і посвітлішав світ.

Є доброта лиш для сенсацій,
Відома нам її мета.
Існує й інша доброта,
Що вимагає компенсацій.
А є така, що від людини
Вона сама назустріч лине
І з слова, вчинку, і з очей.
Все більше й більш таких людей.
Ось кануть злигодні у вічність,
Серця перейме яснота,
І прийде в світ її Величність –
Одна вселюдська Доброта.

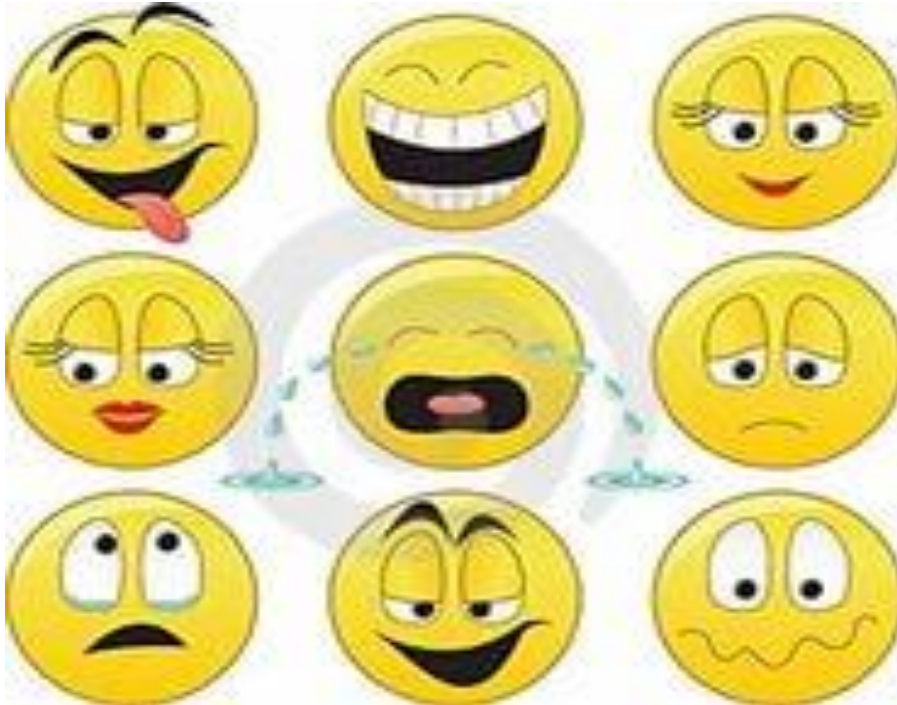
Словникова робота: Експромт – невеликий вірш, складений без підготовки.

Учні записують визначення, складають експромт з будь-яким словом, з написаних на сердечках

Учні читають вірші.

Словникова робота: Піктограми – зображення людських облич в різному емоційному стані.

Розглядання піктограм, розміщених на мультимедійному екрані.

- Хто розпізнає настрій? Яка серед них добра людина?(всі, крім сердитої)
- Чому?(сердита – зла людина, завжди чимось незадоволена, і добрих слів не вживає)

Запрошую вас послухати пісню **«Не скупітесь на добрі слова»** (сл.. С.Малишка, муз. В.Червоненка)

Звучить запис пісні.

Завдання: назвати тип римування, розмір поезії. Чого навчає нас дана пісня? А які люди подобаються вам: привітні чи байдужі, похмурі чи усміхнені, ті, котрі володіють собою чи легко вибухають?(відповіді учнів)

Володіти собою, своїми емоціями – це велике мистецтво. Я пропоную вам заплющити очі і послухати музику. Чи можна порівняти з почуттями, і якими саме, почуті вами звуки?

Фонограма «Звуки природи»

- Звуки чого ви чули?(водоспаду)

- На яке почуття він схожий?(кохання)
- Чому?(це стрімке почуття, несе з собою розчарування і захоплення, радість і сум)

Робота в парах. Скласти з окремих частин прислів'я про добро, прокоментувати їх зміст.

Добрий чоловік	за добро дяки.
Добре слово дім будує,	той і собі має.
Не сподівайся	а зле руйнує.
Хто людям добра бажає,	а добрі справи.
Не одежа красить людину	робиш зло – зла й сподівайся.
Робиш добро – не кайся,	і сусідів дім від вогню вбереже.

Давайте спробуємо скласти вірш, та не звичайний, а вірш – присвяту доброті. Як ви думаєте, що таке вірш-присвята? (відповіді учнів)

Словникова робота: Присвята – невеликий поетичний твір, присвячений кому-небудь або чому-небудь. Хто відчуває складність, можете скористатися кінцевими словами, які ви бачите на дошці, інші ж – творіть сміливо!

-----ти,
 -----в людині,
 -----святині,
 -----доброти.

Робота учнів, читання віршів.

Вчитель: Стомилися? Давайте трохи відпочинемо. Пограти можуть всі бажаючі. Ті, хто має те, що я називаю, міняються місцями(музика)

1. Ті , у кого є годинник.
2. У кого сірі очі.
3. У кого довге волосся.
4. У кого сережки.
5. У кого сьогодні 11 балів у щоденнику.
6. Ті, хто списав домашнє завдання у товариша.
7. Ті, хто хочуть бути добрими.

А тепер запишемо до зошитів ще одне визначення з теорії літератури.

Словникова робота: *Рефрен* – це повторення групи слів чи кількох віршованих рядків. Його використовують для наголошення, привернення уваги до якогось почуття, явища, думки. Наприклад:

Людина починається з добра,
Із ласки і великої любові,
Із батьківської хати і двора,
З поваги, що звучить у кожному слові.
Людина починається з добра,
З уміння співчувати, захистити.
Це зрозуміти всім давно пора,
Бо ми прийшли у світ добро творити.
Людина починається з добра,
Із світла, що серця переповняє.
Ця істина, яке світ, така стара,
А й досі на добро нас надихає.
Людина починається з добра.

Як ви вже здогадалися, наступний етап нашої роботи – складання вірша про добрі почуття з використанням рефрену. Але перш ніж почати складати свої поезії, давайте пригадаємо, що таке плагіат?

Словникова робота: *Плагіат* – літературна крадіжка, привласнення чужого твору.

Як ви гадаєте, чому я вам про це нагадую? Я вірю в вас, любі мої, у те, що ви будете висловлювати свої, а не чужі, думки, почуття і слова. Для тих, хто відчуває невпевненість на дошці наведено опорні слова:

Доброта, золота, свята, мета;

Ніжність, вірність;

Прохання, світання, зітхання, кохання;

Йти, мети;

Ясні, далині.

Діти працюють, читають вірші під супровід музики.

Молодці, ви добре справилися з завданням. Чи не заважало вам звучання музики? Чи додавало вам натхнення? Чи доречним було її тло для читання віршів?

Словникова робота: *Мелодекламація* – читання твору під супровід музики. Я впевнена, що ви станете хорошими, творчими людьми, бо тільки такі люди тонко відчувають оточуючий світ, вміють висловлювати свої почуття. А ще я хочу, щоб ви були завжди ввічливими і тактовними, щоб сяли зерна добра і милосердя, щоб частіше вживали добрі, лагідні слова.

Гра «Мікрофон» (учні, передаючи мікрофон, говорять один одному компліменти або добрі побажання).

Демонстрація на мультимедійному екрані слайдів зі світлинами корисних справ школярів: благоустрій дитячого майданчика, облаштування шпаківень і годівниць, прибирання території, допомога стареньким, виготовлення дитячих іграшок для малечі.

Вчитель: Як бачите, це фото ваші і ваших товаришів тож ми не тільки говоримо про доброту, але й робимо добрі справи. Запам'ятайте: добро і зло, людяність і бездушність, щирість і фальш завжди ходять поруч. І лише від нас залежить, які саме з цих якостей будуть нашими життєвими супутниками. Кожен із нас може пройти повз людину, котра впала, а може зупинитися і подати їй руку. Кожен із нас має право вказати на годинник, мовляв, мені ніколи, проте ніщо нам не заважає лишитися на хвилику, аби допомогти тому, хто цього потребує... Кожен із нас повинен завжди і всюди залишатися людиною!

Рефлексія (метод «Закінчи речення»)

- Сьогодні ми говорили...
- Вчилися...
- Слухали...
- У мене настрої...
- Я хочу...

- Найбільше мені сподобалося...
- Які терміни вивчили?(експромт, піктограми, присвята, рефрен, плагіат, мелодекламація)

Підсумкове слово вчителя: Даруйте людям добро, радість, не чекайте віддачі. Робіть приємність тим, з ким ви, можливо, зустрінетесь лиш раз у житті. Пам'ятайте, що все повертається, як бумеранг. Отримане добро примножуйте і віддавайте іншим – таким чином станете на шлях доброти. Людина, байдужа до інших, руйнує себе як особистість, зла людина окрадає себе, бо не здатна по-справжньому сміятися, радіти, любити. І якщо з юних літ не привчитися тамувати власні недовіру, роздратування, злість, заздрість, душа обросте ненавистю, з'їсть сама себе. А відтак висохне в серці живильне джерело, що допомагає вірити, жити, йти вперед. Тож робімо добрі справи!

Не легкий шлях, яким ідемо ми,
 Тож істину одну не варто забувати:
 Тепер нам день прожити треба так,
 Щоб завтра вже за ним не шкодувати.
 Хоч різні в кожного можливості й потреби,
 Та потяг до життя єднає усіх нас,
 Тож жити треба і любити треба,
 І вірити, що прийде кращий час,
 І цінності душі знов увійдуть у моду,
 І першу скрипку грать не буде гаманець,
 Безхмарні дні замінять нам негоду,
 Й ми обміняємося всі теплом сердець.

Звучить пісня «Світ не без добрих людей»(сл..Т.Кукурудзи)

ДУШІ ЛЮДСЬКОЇ ДОБРОТА

Мета: формувати світогляд учнів, викликати співчутливе ставлення до знедолених, немічних, стареньких, прагнення їм допомогти, виховувати в учнів почуття чуйності, доброти, милосердя, поваги до батьків, старших людей.

Обладнання: записи пісень і музики.

Форма проведення: школа доброти.

Форми і методи: бесіда, інсценування, читання в ролях, «Обери позицію».

Епіграф: *«Поки маємо час, всім робімо добро»*

Св. апостол Павло

Хід заходу

Вчитель: Людяність, милосердя, добро... Такі знайомі нам слова. Все частіше ми говоримо про них, а чи кожна душа відкрита для добра? Чи ніколи не проходили ми байдуже повз чийсь сльози, навіть не поцікавившись, що трапилось? Чи не зловтішаємось з чужих невдач? Чи не страждаємо, чуючи про чужі успіхи? Чомусь сьогодні наше суспільство заражене вірусом егоїзму, зла, жорстокості. Зачерствіли людські серця, заросли ряскою байдужості до чужого горя, чужої біди. А їх у нашому житті ой як багато... Будьмо ж милосердними до тих, хто плаче і страждає, до тих, хто потребує так небагато – уваги і доброго слова.

Воскресайте, камінні душі!

Розчиняйте серця й чоло,

Щоб не сказали про вас грядущі:

Їх не Землі не було!

Ведучий: З давніх-давен наш народ славився готовністю прийти на допомогу. Саме таким був безкорисливий порив мільйонів людей, котрі прийшли на допомогу багатостраждальному народові Вірменії після страшного землетрусу; Білорусі, Україні – після аварії на Чорнобильській АЕС; трагедії в Таджикистані.

Ведуча: Як же могло статися, що милосердя і доброта – два крила, на яких тримається людство, - втратили свою цінність? Невже для того, щоб

виіскрити доброту з наших сердець, потрібні катастрофи, аварії чи землетруси? Невже без них не можна бути милосердними? Хіба в звичайному плині днів немає людей, які потребують допомоги?

Бесіда:

- Як ви вважаєте, увага до оточуючих вас людей відноситься до теми нашої розмови?
- Які прояви доброти і милосердя можливі у нашому повсякденному житті?

Ведучий:

Найболючіше плачуть недужі,
Так одвіку було й повсякчас...
То здригаються праведні душі,
І земля чує кожного з нас.
Тож рятуймо покривджені душі –
Ті, що прагнуть стрімких поривань.
Найболючіше плачуть недужі –
Аж німіє земля від страждань.

Ведуча: Сьогодні в Україні проживає 3 млн. одиноких людей, 15 тисяч - в будинках престарілих, майже 2 млн. у злиднях. Всі вони потребують нашої допомоги, підтримки.

Ведучий: Думаймо ж про безрідну стареньку, яка мешкає на вашій вулиці. Зупиніться, привітайтеся, запитайте, може, їй треба купити хліба чи шматок мила. Думаймо про таких, як вона і питаймо себе «Чим я можу допомогти?» Повірте: спілкування з старенькими сусідами чи рідними збагатить вас пам'яттю, досвідом, добром. Їх мудра порада, їх спогади, знання будуть для вас неоціненним дарунком.

Звучить мелодія Р.Паулса з кінофільму «Довга дорога в дюнах».

Читання в ролях оповідання В.Сухомлинського «Іменини».

Сьогодні день народження Ніни. Прийшли гості. Мама накрила стіл білою скатертиною. Ніна подумала: це ж і бабуся за стіл сяде. Їй 82. У неї дрижать

руки – крапельки капатимуть на стіл. Подруги сміятимуться, розкажуть про це в школі. Ніна тихенько сказала мамі:

- Хай бабуса сьогодні за стіл не сідає.
- Чому? – здивувалася мама.
- У неї руки дрижать, на стіл капає...

Мама зблідла, не сказавши ні слова, зняла зі столу білу скатерть, сховала її в шафу. Довго сиділа мовчки, потім сказала:

- У нас сьогодні бабуса хвора. Тому іменинного обіду не буде. Поздоровляю тебе, Ніно, з днем народження, бажаю бути справжньою людиною.

Обговорення оповідання (метод «Обери позицію»).

Учениця: (читає напам'ять)

Прийшла бабуса в касу за грошима,
Стоїть зігнулась, наче аж дріма.
Година, дві пройшло,
А може, більше. І раптом гучно:
«Вже грошей нема!»
Скривилася старенька, сором плакати,
Та сліз гірких вже зупинить дарма:
- Я так гадала, що сьогодні встигну,
Бо дожилася, що й на хліб нема...
Перехрестилась, втерлась краєм хустки,
І почовпла на вихід, до дверей.
Сама – самітня, з старістю в обійму,
Кудись туди, подалі від людей.
Люд вирував, сміялись і кричали,
Бо черга тут зібралась чимала,
Й нікому діла не було до того,
Що старість сиротиною пішла...

Ведуча: Скільки є старих, обездолених людей. Літа пролетіли, мов на крилах, посріблили роки скроні, важке самотнє життя зігнуло плечі. Чого чекати, як жити? Самотність завжди гірка, але особливо болюча і відчутна у старості.

Ведучий: Болить душа за всіх стареньких, бо старість не обминути. Кожен мусить про це пам'ятати. І хочеться до всіх звернутися: «Люди, схаменіться! Ви також будете старі, немічні, і ваші діти й онуки матимуть право відвернутися від вас!»

Ведуча:

Людині необхідна доброта,
Як птаху небо, колоску – вода,
Як зір очам, як цвіт рясним садам,
Як серцю неостудна теплота.
В душі потрібно ніжність берегти
І прагнути польоту, наче птах.
Життя тоді в щасливих берегах,
Коли несе нас хвиля доброти!

Вчитель: Тож будьте добрими і милосердними до стареньких, що живуть поруч з вами, у нашому селі. А ще більш добрими будьте до рідних: батьків, дідуся, бабусі. Повага і любов до старших – це закон нашого життя. Бережіть їх здоров'я та спокій, не завдавайте їм болю, смутку, страждання. Поважайте їх працю і пам'ятайте, що найбільше щастя для них – це ваше чесне життя. Бережіть їх, цінують.

Учениця:

Мені болить, коли матуся,
Що має дочок і синів,
Живе одна, мов та бабуса,
На схилі посивілих днів.
Працює вдень, не спить ночами
І часто зрошує сльозами

Тверду подушку на зорі,
Скотину порас в дворі,
А вдень копас на городі,
Уста шепочуть: «Світе мій,
Як важко жить мені одній!
Одна-однісінька, та й годі.

Ведучий: На жаль, з роками наші рідні старіють, стають безсилями, потребують спілкування і допомоги, як хліба, як повітря. Не завжди старенькі доживають свого віку вдома. Інколи обставини змушують покинути домівку і переїхати в будинок престарілих. Одна справа, коли людина самотня і за нею немає кому доглянути. Буває й по-іншому.

Інсценування

Перший син: Все гаразд, документи в будинок престарілих оформлені. Там вам буде добре. Спокій, тиша, обслуговування. І ми не набридатимемо. Звісно, інколи будемо заглядати.

Мати: Одна тепер, назавжди одна.. Ідуть геть ті, без кого життя не матиме сенсу... все..

Другий син: Та що все, мамо? Ми ж не куди-небудь, а в хороший будинок престарілих. Там і кіно показують, і чисто, і поговорити є з ким...

Бесіда(метод «Мікрофон»):

- Що б ви сказали цим синам?
- Чи нормально, коли старі стають безпритульними?
- Чи допускаєте ви, що будинок престарілих може бути порятунком, виходом з життєвої ситуації?

Учениця розповідає **легенду** про те, як син наказав відвести стареньку матір та скинути її в шахту.

Учень:

Людина чуйна й пса не вижене з двору,
Коли проживає десяток-другий літ,
Охороняючи його садок й комору,

Притулок дасть, поїсти дасть, як слід.
А зла – і рідну матір виряджає,
Коли нема вже користі від неї,
Зате на людях розточа елею:
Він рідний син! Вона ж чомусь чужа...

Вчитель: Хочеться вірити, що ніхто з вас не забуде своїх батьків, коли до них прийде старість, що ви будете пам'ятати про своє коріння, про те, що все життя за вами «будуть мандрувати очі материнські і білява хата», пам'ятатимете вербу біля батьківського дому, посмішку рідних людей., а в найважчі хвилини будете поряд з ними.

Учениця читає вірш.

Умерла баба

А в баби хата – домовина,
А в баби хата, мов труна.
Померла баба Катерина
І третій день лежить одна.
Пообіч хати білі руки,
Як дві одроблені струни...
Є в баби четверо онуків,
Одна дочка і два сини.
Міста далекі заманили
Їх в ситий затишок квартир,
А в баби хата, як могила,
Немов забутий монастир.
Нема сльози кому зронити,
Лиш сад за вікнами поник.
І бабин ангел-хоронитель
Склав крила скорбно під рушник.
Сусіда вийшов, гладить вуса,
Не розуміє, в чому річ:

Чому це в Катрі кляті гуси
В дворі ночують третю ніч?
Покіль село стелилось спати,
Світило вікна замість свіч...
Ой що ж вам, хлопці, в трьох кімнатах,
Ой що ж вам сниться третю ніч?
Це ж ваша хата-домовина
Сумує тяжко в самоті.
Це ж ваша ненька-сиротина
Одна у смерті, як в житті.
Лежать покійно на підлозі,
Стежки оббігавши усі,
Її старенькі вмиті нозі
В позавчорашній ще росі...
Щось надламалося у світі,
Якісь підірвані мости,
І по незвіданій орбіті
Летить планета у світи.
По вічнім колу Зодіака
В одвічній суєті людей
Пливе у Вічність біла хата –
Пресвітлий бабин мавзолей.

Вчитель: Сьогодні у нас в гостях люди старшого покоління – досвідчені, мудрі, добрі. Старість підкралася до них. А були ж вони такі, як ми, як ви. У цих людях – вся наша історія, адже вони стільки всього пережили. Це їх досвід робить наше життя легшим і кориснішим, це їх доброта робить і нас добрішими. До нас завітали ваші батьки, дідусі та бабусі. І я впевнена, що їм є що сказати.

Слово надається рідним учнів. У їх розповідях – різні життєві історії, поради дітям.

Учень:

- Любі діти, - каже тато, -
Треба старших поважати!
То дасть Господь всього світу
Вам прожити довгі літа.
Варт пошани сивий волос
І старий тихенький голос,
До тих зморшок придивіться,
Станьте ближче, поклоніться.

(учні вручають рідним квіти і власноруч виготовлені подарунки)

Вчитель: А чи знаєте ви, скільки в нашій школі сиріт, напівсиріт, дітей з неповних, малозабезпечених та багатодітних сімей?

Виступ **громадського інспектора** з охорони дитинства, розповідь про дітей пільгових категорій.

Так, не кожному судилося відчувати ласку і тепло святих материнських рук, батьківську турботу. Сирітська доля сумна і невесела. Тож ви, друзі, можете скрасити їх життя: не забувайте своїх товаришів, не залишайте їх самотніми, бо навіть одинока билінка хилиться від легкого вітру, а коли її підтримують надійні турботливі руки, вона стає міцною допоможіть їм чим зможете, щоб не були вони викинутими з життя, не відчували себе непотрібними.

Бути людиною – не дуже просто,
Бути людиною – геройство в наші дні,
Устати й крикнути з трибуни і з помосту:
О, люди, залишайтеся людьми!

Не будьте байдужими до чужого горя. «Не бійтесь друзів – найгірше, що вони можуть зробити – це зрадити вас. Не бійтесь ворогів - найгірше, що вони можуть зробити – це убити вас. Бійтесь байдужих – це з їх мовчазної згоди трапляються і зради, і вбивства.»

Ведучий: З давніх-давен дзвони, окрім богослужіння, повсюдно використовувались і як набат для сповіщення про якесь лихо. Сьогодні дзвони б'ють на сполох, закликаючи нас до милосердя, доброти.

Ведуча: Поряд з нами живуть, а може і доживають свої останні дні ті, кому допомогти можемо тільки ми – я, ви, ваші сусіди. Зараз, сьогодні, бо завтра може бути пізно. Будьмо милосердними, бо тільки милосердя робить нас справжніми людьми!

Ведучий: Володимир Мономах у своєму «Повчанні дітям» закликав:

- Не забувайте убогих, подавайте сиротам, захистіть вдову.
- Не майте гордощів у своєму серці, шануйте старших.

Ведуча: - Помолимося за тих, хто в розлуці помре, відірваний від рідної хати, хто без мами плаче і не спить. Помолимося за тих, кого залишили матері, за самотніх і сиріт. Над ними, Господи, в небесній тверді відкрий свої долоні милосердні.

Звучить пісня «Дай нам, Бог!» (сл..Є.Євтушенка, муз О.Малінін)

Ведучий:

Не забудь ні старця, ні дитину,
Поділись останнім сухарем.
Тільки раз ми на землі живем –
У могилу не бери провину.

Учитель: Життя таке коротке. Намагайтесь його прожити гідно, з честю. Нехай у вашій душі запанує любов і радість, світло і добро. Будьте благородними!

Себе в руках завжди тримати –
ось справжнє благородство,
Глухих, сліпих не ображати -
ось справжнє благородство,
Неблагородство – наступити
на груди бідному, що впав,

Ні, руку впалому подати –

ось справжнє благородство!

Ведучий:

Чому не ціним те, що маєм?

Тому що легко дістаєм,

І лиш тоді ціну знаєм,

Коли навіки щось втрачаєм.

Ведуча: Шануймо, друзі, старість сьогодні, завтра і завжди. Бо хто стареньких зневажає, той по світу блукає. А хто старих доглядає, той щасливу долю має – так здавна говорили в народі.

Підсумкове слово вчителя: Будьте ж, діти, добрими, справедливими, милосердними до самотніх, стареньких, одиноких людей. Їм вкрай необхідні наші розуміння і підтримка, наше добре слово. Зовсім поряд – вулкани людського болю, не виплакане море сліз. Кожна сльоза – це людське страждання. Будьте милосердними до ближніх, розділіть їхнє горе і їхню радість. Самотність завжди гнітить. Більше того, вона нестерпна. Тож даруйте їм ніжність, повагу, любов, зрозумійте їх серце.

Ведучі: А всім присутнім бажаємо:

Хай Бог охороняє вас від злого,

Хай світить сонце і колосяться жита,

Щоб ви були щасливі і здорові

На многії і благії літа!

Звучить пісня «**Злагода**»(сл..В.Крищенко, муз Г. Татарченка)

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Богуславська О. Чесність і обман // Шкільний світ. – 2003. - № 37. – с.17-18.
2. Боднарчук Г. Тимочків М. Любов до ближнього – джерело величчя людини. – Тернопіль: Навч.книга. Богдан, 2007. – 80 с.
3. Довгалюк В. Померла баба// Укр.мов і літ у школі. – 1990. - № 8. – с.96.
4. Досвід морально-етичного виховання// Позакл.час. – 2006. - № 7-8. – с.88-89.
5. Духовність – храм душі людської// Позакл.час. – 2001. - № 5-6. – с.8-9.
6. Душак Г. Поетична антологія// Дивослово. – 1996. - № 5-6. – с.63.
7. Забіла Н. Поезії// Дивослово. – 2013. - № 3. – с.62-63.
8. Забіяка В. Світ не без добрих людей// Дивослово. – 1996. - № 10. – с.44-47.
9. Медвежинська Т. Учися доброму, погане на ум не прийде// Класному керівнику. – 2014. - № 11. – с.34-37.
10. Основні орієнтири виховання учнів 1-11 класів. – Х., 2012. – 128 с.
11. Павлів І. Емоційна готовність учнів до уроків словесності в системі ОЗОН// Дивослово. – 2013. - № 2. – с.2-5.
12. Пелегріно Піно. 300 оповідок для душі. – Л,: Свічадо, 2005.
13. Рибальченко І. Супутник класного керівника. – Х, : Основа, 2008. – 223 с.
14. Смаль Н. Поспішайте творити добро//Позакл.час. – 2005. - №19-20. – с.14-16.
15. Ткаченко О. Залишаймось людьми//Порадниця. – 2015. - № 24. – с.3.
16. Токарев Ю. Не будьте самотніми//Порадниця. – 2015. - № 31. – с.1.
17. Ярош Ю. Доки маємо час, усім робімо добро// Відкритий урок. – 2014. - № 6. – с.72-75.